

חומש דברים
 ביאורי מלים על פי פרשני הפשט
 (בעיקר, עפ"י "דעת סופרים" ופירושו הקצר של ש.ז. אריאל על התנ"ך)
 דפי עזר לתלמידים
 עמוד מס' 1 -

<p><u>בערבה, מול סוף, בין פארן ובין תופל, ולבן וחצרות ודי זהב = שמות</u> מקומות שבהם חנו ישראל במדבר ובהם נאמרו דברים עד שבאו לערבות מואב</p>	<p>פרק א' א'</p>
<p><u>בעשתי עשר חודש = בחודש האחד עשר</u> <u>הואיל = התחיל</u></p>	<p>ג'</p>
<p><u>רב לכם = די, מספיק לכם</u></p>	<p>ו'</p>
<p><u>טרחכם = הטורח, התלונות שלכם</u> <u>משאכם = הטיפול בסיפוק צרכיכם</u> <u>ריבכם = דברי הריב שבין איש לרעהו</u></p>	<p>י"ב</p>
<p><u>יודעים = ידועים בתכונות הדרושות לתפקיד</u></p>	<p>י"ג</p>
<p><u>ואצוה את שופטיכם - שמיניתי עליכם</u> <u>שמוע בין אחיכם - עליכם לשמוע תחילה את כל אחד מבעלי הדין</u></p>	<p>ט"ז</p>
<p><u>לא תכירו פנים במשפט - יהיו בעלי הדין חשובים בעיניכם כמו זרים</u> בעת המשפט <u>בקטון כגדול תשמעון = תשפטו גם בעיה קטנה כמו גדולה</u> <u>לא תגורו מפני איש = אל תפחדו מפני התקיפים</u> <u>כי המשפט לא'להים הוא = השופט מקיים את רצון ה' השופט העליון</u> ואין תקיף נגד ה'. <u>והדבר אשר יקשה מכם = שיהיה קשה לכם לשפוט אותו</u></p>	<p>י"ז</p>
<p><u>את כל הדברים = את כל המצוות שקבלתי בסיני</u></p>	<p>י"ח</p>
<p><u>המדבר הגדול והנורא = המדבר הגדול והמעורר יראה, פחד</u></p>	<p>ט"ט</p>
<p><u>עלה רש = עלה כבוש, צווי משורש י.ר.ש.</u> <u>ואל תחת = אל תפחד, אל יישר לבך מפחד</u></p>	<p>כ"א</p>
<p><u>ויחפרו לנו = וירגלו</u> <u>את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבוא אליהן = יאמרו לנו מהי</u> <u>הדרך הטובה שכדאי ללכת בה כדי להכנס לערים</u></p>	<p>כ"ב</p>
<p><u>וייטב בעיני הדבר = הסכמתי</u></p>	<p>כ"ג</p>
<p><u>ולא אביתם לעלות = לא רציתם לעלות למלחמה</u> <u>ותמרו = סרבתם, התנגדתם</u></p>	<p>כ"ו</p>
<p><u>ותרגנו באהליכם = התלוננתם</u></p>	<p>כ"ז</p>

<u>כ"ח</u>	<u>אנה = לאן</u> המסו את לבבנו = הפחידו אותנו בסיפוריהם על הארץ עם גדול-במספר ורב-בכוחו ערים גדולות ובצורות בשמים-המבצרים, החומות של הערים מגיעות עד לשמים (דרך גוזמא)
<u>כ"ט</u>	<u>לא תערצון</u> = לא תפחדו
<u>ל"ג</u>	<u>לתור</u> = לחפש <u>לחנותכם</u> = מקום מתאים לחנות בו <u>לראותכם</u> = להראות לכם
<u>ל"ה</u>	<u>אם יראה</u> = שלא יראה (לשון שבועה)
<u>ל"ו</u>	<u>זולתי</u> = אלא רק
<u>ל"ז</u>	<u>התאנף</u> = כעס
<u>ל"ח</u>	<u>ינחילנה</u> = ינחיל אותה, את ארץ ישראל
<u>ל"ט</u>	<u>וטפכם</u> = והטף, הילדים שלכם <u>אשר אמרתם לבז יהיה</u> = שאמרתם כי יילקחו בשבי <u>ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע</u> = בעניני מלחמה (רס"ג), כלומר קטנים מגיל 20 <u>המה יבואו שמה</u> = ייכנסו לשם, לארץ ישראל
<u>מ'</u>	<u>פנו לכם</u> = גשו וצאו לדרככם
<u>מ"א</u>	<u>ותחגרו</u> = חגרתם, לבשתם כל אחד <u>ותהינו</u> = העזתם, התפרצתם
<u>מ"ב</u>	<u>ולא תנגפו</u> = לא תוכו, תישברו על ידי אויביכם
<u>מ"ג</u>	<u>ותמרו</u> = המריתם, עברתם על צווי ה' <u>ותזידו</u> = הזדתם, עשיתם במזיד
<u>מ"ד</u>	<u>ויכתנו</u> = כתתו, השמידו <u>עד חרמה</u> = עד המקום שנקרא חרמה

פרק ב'

- א'** ונסב = סבבנו, הקפנו
- ד'** וייראו = יפחדו
- ה'** אל תתגרו בם = אסור לכם להתגרות, לתקוף אותם
עד מדרך כף רגל = אפילו אדמה בגודל כף רגל
- ו'** תשברו = תקנו
תכרו = תקנו
- ז'** ידע לכתך את המדבר הגדול הזה = השגיח עליך במשך כל הליכתך במדבר
- ט'** אל תצר = אל תציק להם
- י"ב** האמים, הענקים, הרפאים, החורים = עמים חזקים עתיקים
- י'** האמים לפנים ישבו בה = האמים ישבו בארץ מואב לפני המואבים
עם גדול ורב ורם כענקים = עם גדול במספר וגבוה כמו הענקים
- יא"** רפאים יחשבו אף הם כענקים = עם הרפאים נחשבו גם הם חזקים
כענקים
- יב"** וישבו תחתם = ישבו במקומם
- יד"** עד תום כל הדור = עד שמתו כל החוטאים בחטא המרגלים
- ט"ו** וגם יד ה' היתה בם להומם מקרב המחנה = ה' הכה באנשי דור המדבר
(החוטאים בחטא המרגלים), במכות שונות להמום, להמית אותם.
עד תומם = עד שנשלמה, הסתיימה המתתם
- ט"ז** כאשר תמו...למות = כשנשלמה, הסתיימה המתת כל אנשי המלחמה
(דור המדבר שחטא בחטא המרגלים)
מקרב העם = מתוך העם
- יח"** גבול מואב = קצה שטח מואב
ער = שם עיר בגבול מואב
- יט"** וקרבת = תקרב תעבור קרוב
אל תצורם = אל תצור עליהם (לצור-לעשות מצור על עיר)
ואל תתגר בם = אל תתגרה, תתקוף אותם
- כ'** ארץ רפאים תחשב אף היא = ארץ בני עמון, נחשבת גם היא לארץ
רפאים
- כ"ד** החל רש = התחל לרשת, לכבוש
והתגר בו מלחמה = התגרה, תקוף אותו למטרת לחימה
- כ"ה** אשר ישמעון שמעך = שישמעו עליך, שם ישראל יתפרסם

ורגזו וחלו מפניך = יכעסו ויפחדו ממך

מדבר קדמות = מדבר שנמצא ליד העיר קדמות ל"ו

לא אסור = לא אפנה ל"ז

אוכל בכסף תשבירני = תמכור לי ל"ח

ולא אבה = לא רצה ל"ט

העבירונו בו = לתת לנו מעבר בארצו

כי הקשה ה' א-לקיך את רוחו = ה' נתן לו להקשות את רוחו, להתנגד

למען תתו בידך = כדי שתוכל לכבוש אותו

כל עיר מתים = כל הערים המיושבים בבני אדם

ואמץ את ליבו = חיזק

ונחרם = החרמנו, השמדנו ל"ד

שריד = ניצול, מי ששרד ממלחמה

בזזנו = לקחנו שלל ל"ה

לכדנו = כבשנו

מערוער וכו' = הכתוב (הפסוק) מזכיר את גבולות ארץ סיחון שכבש ל"ו

ישראל: מערוער בדרום, על גבול מואב, כולל חלק מהעיר שנמצא בנחל

על אי ועד הגלעד – הרי גלעד, עד נחל יבוק החוצה את הרי גלעד לכיוון

צפון-דרום.

קריה = עיר

שגבה ממנו = שהיתה גבוהה וחזקה מיכלתנו

לא קרבת = לא נגשת למלחמה ל"ז

כל יד = כל שפת הנחל, כלומר השטחים שבסביבתו

וערי ההר = של עמון

	פרק ג'
כי <u>בידך נתתי אותנו</u> = החלטתי להכניע אותו על ידך.	ב'
<u>עד בלתי שאיר</u> = עד שלא נשאר שריד = פליט, ניצול (ממלחמה)	ג'
<u>ונלכוד</u> = לכדנו, כבשנו <u>חבל ארגוב</u> = אזור	ד'
<u>ערים בצרות</u> = ערים מוקפות חומה <u>דלתים ובריח</u> = בחומה יש דלתות, שערים עם בריח (לחיזוק). <u>לבד</u> = חוץ <u>ערי הפרזי</u> = ערים פרוזות, פתוחות ללא חומה	ה'
<u>ונחרם אותם</u> = החרמנו, השמדנו, הרגנו את כולם <u>עיר מתים</u> = עיר שבה בני אדם (חלשים)	ו'
<u>בזונו</u> = בזזנו, לקחנו שלל	ז'
<u>ונקח... את הארץ מיד</u> = משלטון	ח'
<u>צידונים יקראו... והאמורי יקראו</u> = רגילים לקרוא	ט'
<u>ערשו</u> = ערש, מיטה שלו <u>באמת-איש</u> = במידה של אמה רגילה (של כל איש, לא באמה של עוג)	יא'
<u>ההוא ייקרא</u> = האיזור ההוא, ארץ הבשן, היה נקרא.	יג'
<u>חוות יאיר</u> = כפרי אהלים של יאיר (חוה=כפר)	יד'
<u>תוך הנחל וגבול</u> = הגבול כלל אמצע הנחל שבו יש עיר קטנה (קבוצת בתים).	טז'
<u>והירדן וגבול</u> = הירדן ושפתו, הגדה שלו כלולים בגבול בני גד ובני ראובן. <u>תחת אשדות הפסגה מזרחה</u> = הגבול המזרחי הגיע עד מורדות הפסגה, האשדות, שזרמו בהם מים (ונשפכו לים המלח).	יז'
<u>חלוצים</u> = זריזים, חגורים בחלצים, מתנים. <u>כל בני חיל</u> = כל מי שהוא בן עשרים שנה, יוצא לצבא	יח'
<u>עד אשר יניח ה'</u> = עד שה' יתן מנוחה ממלחמה <u>וירשו</u> = יירשו, יכבשו <u>לירושתו</u> = לנחלתו שירש.	כ'
<u>ואתחנן</u> = התחננתי, התפללי הרבה	כג'
<u>אתה החלות להראות את עבדך</u> = אתה התחלת להראות לי (במעמד הסנה)	כד'

אעברה = פועל מארך – אעבור	כ"ה
ויתעבר = התעבר, כעס למענכם = בגללכם (כלומר, התלונות הרבות שלכם לי לכעוס עליכם ולא עשיתי כמצוות ה' בסלע – לדבר ולא להכות)	כ"ו
ושא עיניך = הבט למרחוק	כ"ז
וחזקהו ואמצהו = חיזוק במוכנות הגופנית ואימוץ בהסכמה הנפשית. יעבור לפני העם = ינהיג ינחיל = יחלק את הארץ לשבטים בנחלה.	כ"ח

פרק ד'
ב'

לא תוסיפו = מצוות לא תעשה שלא להוסיף שום תוספת לאף מצוה (לדוגמא – כנף נוספת ל-4 כנפות הבגד עם ציציות)
ולא תגרעו = מצוות לא תעשה שאסור להפחית מאיזו מצווה כל פרט שיהיה (כגון ליטול 3 מינים בסוכות במקום 4).

בקרב הארץ = בתוך הארץ, כלומר עיקר קיום המצוות הוא בארץ ישראל.
לרשתה = לרשת, לכבוש אותה

כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים = התורה ומצוותיה נחשבים לחכמה ובינה מיוחדים בעיני העמים.
ואמרו וכו' = ואז הם ישבחו אתכם.

חוקים ומשפטים צדיקים = חוקים ומשפטים צודקים, הוגנים.

עד לב השמיים = עד השמיים עצמם.

זולתי = רק

פן תשחיתון = (הזהרו) שלא תשחיתו, תקלקלו על ידי עברה של עבודה זרה.
תבנית = צורה של

דגה = שם קיבוצי לכלל הדגים ובעלי החיים שבים.

ופן תשא... ונדחת והשתחית = (הזהר) שלא תראה משהו מצבא השמים ותתפתה לעבוד אותו.
אשר חלק ה' אלוקיך אותם = ה' נתן לגויים להאמין בצבא השמים, כאילו יש בהם כוחות אלוקיים.

מכור הברזל = מארץ מצרים הדומה לכור, כבשן שמתיכים בו ברזל בחום מאוד גבוה כדי לזקק אותו.
לעם נחלה = עם ישראל הוא כנחלה, מקום מנוחה של הקב"ה בעולם.

התאנף = כעס
לבלתי עברי = שלא אעבור, אחצה
ולבלתי בא אל הארץ = ושלא אכנס

פסל תמונת כל = פסל מכל תמונה שהיא.

אש אוכלה הוא = דומה בענישה שלו לאש שורפת
אל קנא = אלוקים המקנא, מעניש מאוד.

ונושנתם = תהיו ישנים, ותיקים
והשחתם = תשחיתו, תקלקלו מעשיכם.
פסל תמונת כל = פסל בצורה של כל תמונה שהיא

העידותי בכם = אני מעיד, מתרה, מזהיר בכם
כי אבד תאבדון... מעל הארץ, כי השמד תשמדון = ביטויים קשים

לגירוש מהארץ

- ל"ז** מתי מספר = מעט אנשים
ינהג = ינהיג, יכוון
- ל"ט** ובקשתם ... ומצאת = בגלות יתחרטו ויחזרו בתשובה
- ל'** בצר לך ומצאוך וכו' = התשובה תקרה כתוצאה מצרות רבות שיקרו לעם.
- ל"א** לא ירפך = לא יעזוב אותך
- ל"ב** לימים ראשונים = למה שקרה בדורות קודמים
ולמקצה השמים וכו' = שאל גם אם קרה דבר כזה בכל העולם
- ל"ג** ויחי = ונשאר חי למרות ששמע קול אלוקים
- ל"ד** או הנסה = או, האם קרה שאחד האלים ניסה לקחת לו גוי מתוך גוי אחר.
במסות באותות ובמופתים = שמות נרדפים לנסים רבים שעשה ה'.
ובמוראים גדולים = ובמעשים גדולים המעידים על נוראותו, הפחד מה'.
- ל"ה** אתה הראת לדעת = אתה עצמך ראית, נוכחת לדעת.
- ל"ו** ליסרך = ליסר, ללמד אותך מוסר.
אשו = האש שלו, מראה האש בהר סיני.
- ל"ז** ותחת כי אהב את אבותיך = ומפני ש...
ויוציאך בפניו = הוציא אותך ממצרים בעצמו.
- ל"ח** להוריש = לגרש
כיום הזה = כמו שעשה בימים אלה בארצות סיחון ועוג.
- מ"א** אז יבדיל = אז הבדיל, קבע
מזרחה שמש = בצד שבו זורחת השמש, בצד מזרח

פרק ה'
ד'

פנים בפנים = העם הגיע לדרגת נבואה גבוהה (כמו של משה רבנו)
למשך מעמד הר סיני

יראתם = פחדתם
לאמר = המשך של "דיבר ה' עמכם"..."-לאמר"

על פני = נוסף עלי

ולא תעבדם = אל תקריב לעבודה זרה קרבנות וכל עבודה אחרת
אל קנא = שמקפיד ומעניש מאד על עוון עבודה זרה ולא אמחל על כך
פוקד = זוכר, מעניש
על שלשים = בני הדור השלישי, הנכדים
על רבעים = בני הדור הרביעי, הנינים
לשונאי = למי שמכעיסים את ה' במעשיהם הרעים. כלומר, משפחה
שבה במשך 4 דורות (האב, הבן, הנכד והנין) עובדים עבודה זרה, העונש
על כך יהיה קשה.

לא לפים = לאלפי דורות
לאוהבי ולשומרי מצוותי = לאוהבי שהם שומרי מצוותי

לא תשא... לשוא = מצוות לא תעשה: אסור להשבע בשם ה' לשוא,
שבועת שקר

שמור... לקדשו = הקפד לנהוג בו קדושה, איסור עשיית מלאכה

ואמתך = האמה, השפחה שלך
וגרך אשר בשעריך = הגר, גוי העובד בארץ ("גר תושב" בלשון חז"ל)

ביד חזקה ובזרוע נטויה = בכוח גדול וחזק, משל לגבור הנוטה, מרים
את ידו לסימן גבורה

למען ייטב לך = כדי שתזכה בטובה

ולא תנאף = לא תגלה ערות אשת איש
ולא תענה ברעך עד שוא = לא תעיד בחברך עדות שקר

ולא תחמוד = לא תבקש לקנות חפץ של חברך על ידי חבר אחר או ממנו
ישירות. ואפילו שהסכים לבקשתך ושילמת לו מלא הסכום, הרי זה אסור,
ואם אכן השגת (קניית) את החפץ – עברת על "לא תחמוד"
ולא תתאוה = לא תחשוב בלבך לקחת חפץ של חברך בכל דרך שהיא.
על "לא תתאוה" עובר אדם גם אם רק חשב בלבנו.

ולא יסף = ולא הוסיף

כשמעכם = כשמעתם

הן הראנו = נוכחנו לדעת

ה'
ז'
ט'
י'
יא'
יב'
יג'
יד'
טו'
טז'
יז'
יח'
יט'
כ'
כא'

- כ"ב יוספים אנחנו = אנחנו נוסף
ומתנו = עלולים אנו למות.
- כ"ג כי מי כל בשר... = מי מכל בשר, האם יש עוד בני אדם
- כ"ד קרב = גש
ואת = ואתה
- כ"ה היטיבו אשר דברו = הדברים שאמרו הם נכונים וטובים (כי הם מעידים
על יראת ה')
- כ"ו מי יתן = הלואי
והיה לבבם זה להם - היראה שבהם תהיה קבועה בלבם לעולם
- כ"ז לך אמור להם שובו לכם לאהליכם - אינכם צריכים עוד להשאר
בתחתית ההר אלא לכו לאהליכם
- כ"ט לא תסורו ימין ושמאל - מצות לא תעשה : לא לסור, לא לסטות
ולעשות שונה מהמצווה לאף כוון

פרק ו'

- א' וזאת המצווה – המצוות, שם קיבוצי
- ד' ה' א-לוקינו ה' אחד – הקב"ה ששמו ה' ושהוא א-לוקינו, שאנו עובדים אותו, הוא גם אחד בכל העולמות, אין עוד מלבדו.
- ה' בכל לבבך = בכל רצונך
ובכל נפשך = אפילו כשאתה צריך למסור את נפשך, כשגוי מצווה עליך לעבור על אחת משלוש העבירות: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים.
ובכל מאודך = בכל כוחך ויכולתך, בכל מה שאתה מאוד אוהב.
- ו' והיו הדברים ... על לבבך – הדברים האלה, המצוות שציויתי אותך עתה, יהיו על הלב שלך, שתחשוב עליהם ותרגיש תמיד.
- ז' ושננתם לבניך = שנו, למד אותם הרבה לבניך
ודברת בם וכו' – דבר, למד אותם בכל זמן ובכל מקום
- ח' וקשרתם לאות על ידך - מצות תפילין של יד
ולטוטפות בין עיניך - מצות תפילין של ראש
- ט' וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך – מצות עשה לקבוע מזוזה (כתובה על קלף) בפתחי הבתים והשערים שלך.
- י"א ובורות חצובים = בורות שחצבו אותם בסלע.
- י"ו כי א-ל קנא = הקב"ה מקפיד על הכופרים בו להענישם מיד.
פן יחרה אף = שלא יכעס
- י"ז לא תנסו – אסור לנסות, לבחון את ה' בהשגחתו על העולם כי זה נראה כקטנות אמונה.
במסה = בנסיונות, כמו במקום מסה שבו ניסו ישראל את ה' אמרו: "היש ה' בקרבנו אם אין?"
- י"ח ועשית הישר והטוב – מצות עשה ללכת בדרכי יושר ולעשות טוב בין הבריות.
- י"ט להדוף = לדחוף, לגרש.
- כ' כי ישאלך בנך מחר – אם ישאל אותך הבן לאחר זמן
מה העדות וכו' – מהי מטרת קיום המצוות השוות: עדות – מצוות לסימן של עדות על הברית שבין הקב"ה וישראל, כמו שבת ומועדים. חוקים – מצוות שבין אדם למקום שאין להן הסבר כמו פרה אדומה, שעטנז וכלאיים. משפטים – מצוות שבין אדם לחברו.
- כ"ד ליראה – כדי שנגיע ליראה, לפחד מה'
לחיותנו = להשאיר אותנו בחיים
- כ"ה וצדקה תהיה לנו – ה' יחשיב לנו זאת כמעשה צדק, כזכות.

פרק ז'

- א' ונשל = ישיל, ישליך, יגרש.
עצומים = חזקים
- ב' ונתנם...לפניך = יכניע אותם
החרב תחריב = השמד תשמיד (מקור ופועל) אותם לגמרי.
ולא תחנם = אל תתן להם חנינה, אל תנהג בהם ברחמים.
- ד' כי יסיר את בנך מאחרי – העם שתחתן בו יסיר את בנך מאחרי ה'.
- ה' כי אם = אלא
תתצו = תנתצו, תשברו לרסיסים
ואישרם – עצי אשרה, עצים של עבודה זרה
תגדעון = תכרתו
- ו' לעם סגולה – לעם נבחר הדומה לאוצר יקר ונחמד
- ז' לא מרובכם = לא מפני שמספרכם גדול ממסר בני שאר בעמים.
חשק = חמד, רצה
כי אתם המעט = שהרי אתם מעטים
- ח' כי מאהבת ה' = אלה משום אהבת ה'
ומשמרו את השבועה = מפני שהוא שומר את השבועה
ויפקד מבית עבדים = פדה, גאל אותך ממצרים שהוא בית עבדים
- ט' שומר הבריות והחסד = שומר את ברית החסד
- י' ומשלם לשונאיו = מעניש את עוזביו, העוברים על המצוות (בעיקר עבודה זרה)
אל פניו = בחייו
- י"ב עקב תשמעון = בשכר, כתוצאה שתשמעו
את הברית ואת החסד = את ברית החסד
- י"ג נברך פרי בטנך = תחול ברכה על ילדותיך
דגנך = תבואתך
תירושך = משקה הענבים (מיץ)
יצהר = שמן זית
שגר אלפיך = ילדות בקרך
עשתרות צאנך – ילדות הצאן שלך
- י"ד לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך = לא יהיה בך ובבהמתך עקר ועקרה
- ט"ו מדוי מצרים = מחלות מצרים
- ט"ז ואכלת את כל העמים = תשמיד אותם
לא תחוס עינך עליהם = לא תרחם עליהם
מוקש – מכשול

- ז"ז איכה – איך
להורישם = לכבוש אותם
- ז"ט מסות, אותות, מופתים = הנסים הרבים והשונים שעשה ה' במצרים
- כ' הצרעה – סוג מסוים של זבוב הנושא רעל
על אבוד הנשאים והנסתרים מפניך = עד שיאבדו כולם, גם מי שיסתתרו ממך.
- כ"א לא תערוץ = לא תפחד
בקרבך = בתוכך
אל גדול ונורא - ה' הוא א-ל גדול בחשיבותו, הוא מלך מלכי המלכים והוא גם נורא, שכולם יראים, פוחדים ממנו.
- כ"ב ונשל = ישל, ישליך, יגרש
מפניך = מלפניך
מעט מעט...פן תרבה עליך חית השדה = ה' יגרש את הגויים מעט מעט (לא בבת אחת) כדי שלא יגיעו חיות השדה (חיות טרף) למקומות הריקים שלא ישבו בהם מיד
והמם = יביא עליהם מהומה, בלבול גדול
- כ"ד והאבדת את שמם = תשמיד אותם לגמרי
עד השמידו = עד שתשמיד אותם
- כ"ה פן תוקש בו = שלא תכשל בו, שלא תעבור אותם
כי תועבת ה' = עבודה זרה היא דבר מאוס לפני ה'.
- כ"ו והיית חרם כמוהו = אם תביא תועבה (עבודה זרה) לביתך תהיה נחשב כחרם, דבר שצריך להשמידו
שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו = אתה צריך למאוס ולתעב את הפסל

פרק ח'

- א' כל המצוה – כל המצוות
ורביתם – תרבו
- ב' למען ענותך לנסותך = העינויים והסבל במדבר היו כדי לנסות אותך,
לבדוק עד היכן מגיעה האמונה שלך בה'.
- ג' אשר לא ידעת = שלא הכרת
כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם = אלא על כל מה שיאמר (מוצא פי ה')
ה' יכול האדם לחיות (למשל: המן, השלו)
- ד' לא בלתה = לא התישנה, לא נשחקה
לא בצקה = לא עלו בה יבלות ונפיחות
- ז' עינות = מעינות
- ט' במסכנות = בעניות, בצמצום, בצער
ומהרריה תחצוב נחושת = זכינו לאמת זאת בעינינו במדינת ישראל
- יא' לבלתי = שלא
- יד' ורם לבבך = לבבך ירום, יגבה, יתגאה
- טו' והנורא = המפחיד
נחש שרף – במדבר ישנם נחשים שונים ובהם נחשים ארסיים השורפים
את בשר הנשוך
החלמיש = סלע קשה
- טז' להיטיבך באחריתך = כדי להיטיב לך אחר הסבל שגרם לך
- יז' ואמרת בלבבך וכו' – הזהר שלא תאמר בלבבך שכל הרכוש שיש לך הוא
בזכות הכוח והכשרון שלך
כוח = כשרון
עוצם ידי = חוזק, יכולת הידיים
חיל = רכוש
למען הקיים = כדי לקיים
כיום הזה = כמו שכל הרכוש שקיים אצלכם היום הוא מאת ה'
- יט' העידותי בכם = מזהיר אני אתכם
עקב = כתוצאה

פרק ט'

- א'** היום – לא היום ממש, אלא בימים הקרובים
לרשת = לכבוש
 גדולות ובצורות בשמים = ערים שהן גדולות בשטח וגם מוקפות חומה
 גבוהה מאד
- ב'** עם גדול ורם = אנשים ענקים, גבוהים מאד
מי יתיצב לפני בני ענק = אתה שמעת את הפלא בפי כולם : "מי יכול
 לעמוד במלחמה עם ענקים כאלה
- ג'** אש אוכלה הוא = כמו אש השורפת ומשחיתה
- ד'** בהדוף = כשיהדוף, יגרש
בצדקתי = בזכותי
- ה'** לא בצדקתך וכו' = אתה זוכה לכבוש את הארץ לא בזכותך אלא בגלל
 הבטחת ה' לאבותיך ומפני רשעת הגויים
- ו'** עם קשה עורף אתה – עם ישראל מקשה ערפו, מתנגד לפעמים לקבל
 הנהגה
- ז'** הקצפת = הכעסת
ממרים = לא שומעים בקול ה' בזדון
- ח'** ובחורב הקצפתם = הכעסתם את ה' בחטא העגל
ויתאנף = ה' כעס
- ט'** ביום הקהל = ביום מתן תורה, שנקהלתם, נאספתם ליד ההר
- י"ב** שיחת = קלקל דרכו הרוחנית
סרו = סטו, יצאו מדרך ה'
עשו להם מסכה = עשו להם פסל יצוק ממתכת (מסכה – שורש-ג.ס.כ.
 לנסוך, ליצוק, לשפוך את המתכת כשהיא נוזל לתבנית)
- י"ד** הרף ממני = הרפה ממני, הנח לי, אל תמנע ממני (בתפלה)
ט"ו וההר בוער באש = וההר היה בעת ההיא עדיין בוער באש שירדה במתן
 תורה
- י"ח** ואתנפל = הפלתי עצמי לתפלה
- י"ט** יגורתי = פחדתי
האף והחמה = הכעס
- כ"א** ואכות = כתתי, כתשתי, טחנתי
- כ"ב** ובתבערה ובמסה ובקברות התאוה = שמות מקומות שבהם הכעיסו
 ישראל את ה'

ממרים = מסרבים בזדון לשמוע בקול ה' מיום דעתי אתכם = מיום שהכרתי אתכם **כ"ד**

אל תשחת = אל תשמיד **כ"ו**
אשר פדית בגדלך = שפדית, הצלת בכוחך הגדול

אל תפן = אל תפנה, אל תשים לב **כ"ז**
אל קשי העם הזה = לקשיות ערפו, להתנגדותו

פן יאמרו = שלא יאמרו (הגויים) **כ"ח**
הארץ אשר הוצאתנו משם = יושבי הארץ
מבלי יכולת ה' = מפני שה' לא יכול, חלילה

והם עמך וכו' = אבל האמת היא שהם, בני ישראל, עמך וכו' **כ"ט**

פרק י'

- א' פסל לך = חצוב אבנים מהסלע
- ד' כמכתב = כמו מה שכתוב (בלוחות הראשונות)
- ו' ויכהן = שרת בכהונה
- ח' לשאת את ארון ברית ה', לעמוד לפני ה' לשרתו – תפקידים השייכים לשבט לוי ולברך בשמו – ברכת כהנים (שהם משבט לוי)
- ט' ה' הוא נחלתו = המתנות שניתנות ללויים ולכהנים על פי ה' – הם נחלת שבט לוי
- י' לא אבה = לא רצה
השחיתך = להשחית, להשמיד (השחת-מקור)
- י"ב שואל = דורש
- י"ג לטוב לך = ובכך, בקיום המצוות ייטב לך, יהיה לך שכר
- י"ד הן לה' א-להיך וכו' = הרי כל העולם שייך לה' ובכל זאת...
- ט"ו חשק = רצה מאד
- ט"ז ומלתם את ערלת לבבכם = תמולו, תסלקו מלבכם את המשיכה לרע וערפכם לא תקשו עוד = אל תקשו עוד את ערפכם, אלא הסכימו לשמוע ולקבל דברי ה'

פרק י"א

- ב'** כי לא את בניכם וכו' – משפט זה מסתיים בפסוק ז' – כי עיניכם
הרואות. כלומר, אתם שראיתם את כל גדלות ה', אתם חייבים יותר
מבניכם לשמור את מצוות ה'.
מוסר ה' – דברים שעשה ה' לכם כדי ליסר, לחנך אתכם
- ג'** אותותיו – הנסים שהראו את מציאות ה' בעולם
- ד'** הציף = שטף, הזרים את מי ים סוף עליהם והטביע אותם
- ו'** פצתה = פתחה
יקום = רכוש
- ט'** ארץ זבת חלב ודבש = ארץ שיש בה שפע של חלב ודבש מהפירות
- י'** והשקית ברגלך כגן הירק – גן הירק מושקה גם על ידי אדם. הוא ניגש
ברגליו ומביא ממקור מים (נהר או מעין) ומשקה את גינתו. כך אופן
ההשקיה במצרים: דולים מים מהנילוס (היאור) ומשקים את השדות.
- יא'** ארץ הרים ובקעות – לא כארץ מצרים שהיא ברובה ארץ מישור.
בקעה = מקום נמוך, מישורי לרגלי ההר
- יב'** דורש = מבקש, רוצה
עיני ה' א-להיך בה = ה' משגיח על הארץ תמיד
- יג'** בעתו = בזמנו
יורה = הגשם הראשון
מלקוש = הגשם האחרון
דגן = תבואה
תירוש = מיץ ענבים (או יין)
יצהר = שמן זית
- יד'** פן יפתה = שלא יפתה, יטעה כמו פתי בטפשותו
וסרתם = תסורו, תלכו מהדרך הישרה
ועצר את השמים – יעצור, ימנע מהשמים, מהעננים לא להוריד מטר
יבולה = יבול, פירות שלה
ואבדתם...מעל הארץ = תאבדו, תצאו לגלות
- יח'** ושמתם את דברי אלה = דברי ה', התורה, יהיו סדורים אצלכם וברורים
על לבבכם = שכל הכוחות שלכם והרצון יהיו ללימוד התורה
ועל נפשכם = גם אם תעמדו בסכנת נפשות (על אחת משלש העברות :
עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים)
וקשרתם אותם לאות על ידכם = תפילין של יד
והיו לטוטפות בין עיניכם = תפילין של ראש
- יט'** ולימדתם אותם את בניכם = מצות עשה על האב ללמד את בנו תורה
- כ"א** כימי השמים על הארץ = כל הזמן

- כ"ב** ולדבקה בו = להדבק במידותיו של ה' ובמי שהולך בדרכיו
- כ"ג** והוריש = יוריש, יגרש
וירשתם = תירשו תכבשו
- כ"ד** מן המדבר וכו' – גבולות ההבטחה של ארץ ישראל : בדרום – המדבר בצפון – הלבנון במזרח - נהר פרת במערב – הים האחרון-הים התיכון
- כ"ה** לא יתיצב = לא יעיז איש לעמוד בפניכם להתנגד
מוראכם = המורא, הפחד שלכם
- כ"ו** ראה – פנייה להתבוננות: הביטה ושים לב
אנוכי נותן לפניכם וכו' – ניתנת לכם בחירה חפשית בין ברכה לקללה
ברכה = תוספת טובה
קללה = חסרון טובה
- כ"ז** את הברכה אשר תשמעו – בשמיעת המצוות, בקבלה לעשותן כבר יש ברכה
- כ"ח** וסרתם = תסורו, תצאו מדרך הישר, דרך ה'
אשר לא ידעתם – שלא הכרתם את יכלתם, לא ראיתם שהם יכולים לעשות איזה דבר
- כ"ט** ונתתה את הברכה וכו' – כפי שיתבאר בהמשך, בסדר "כי תבוא".
- ל'** הלא המה – מתאר כאן את המקום המדוייק של הר גריזים והר עיבל.
בעבר הירדן – בצד השני, צד מערב של הירדן.
אחרי דרך מבוא השמש – רחוק מדרך שקיעת השמש, הדרך המביאה למערב.
בארץ הכנעני היושב בערבה – באיזור מישורי שיושב בו הכנעני (בין הרים אלה יש מישור שבו נמצאת היום העיר שכם).
מול הגלגל – ישוב שהיה קרוב לשכם (בנוסף לגלגל שעל יד הירדן)
אצל אלוני מורה – קרוב לאלוני מורה (המקום הראשון שהגיע אליו אברהם אבינו)
- ל"א** כי אתם – כאשר אתם
וירשתם אותה – ותרשו, תכבשו
וישבתם בה – ותשבו בה כל אחד בנחלתו

פרק י"ב

- א'** כל הימים – כל הזמן
- ב'** הרמים – הגבוהים
כל עץ רענן – עץ יפה וטוב שנבחר למקום עבודה זרה.
- ג'** ונתצתם – תנתצו, תשברו לחלקים
מצבה – אבן ניצבת לעבודה זרה.
אשריהם – עצים המיוחדים לעבודה זרה שנקראת אשרה.
תגדעון – תכרתו, תחתכו
ואבדתם את שמם – תקראו למקומות בשמות חדשים שישכיחו את השמות הקודמים.
- ד'** לא תעשון כן – אסור לכם לעשות כך, להשחית משהו מחפצי המקדש.
- ה'** לשכנו תדרשו – תבקשו, תחפשו את מקום השראת השכינה.
- ו'** זבחיכם – זבחים, קרבנות שלמים שלכם.
מעשרותיכם – מעשר שני ומעשר בהמה שאתם צריכים לאכול אותם בירושלים.
תרומת ידכם – ביכורים
נדר – בהמה שהוקדשה בלשון 'הרי עלי בהמה לקורבן'.
נדבה – בהמה שהוקדשה בלשון 'הרי זו לקרבן'. (ההבדל בין נדר לנדבה הוא באחריות. מי שנדר ומתה או ניזקה בהמתו, חייב להביא אחרת, ומי שנדב ומתה בהמתו – פטור).
ובכורות בקרכם וצאנכם – אחד ממתנות כהונה הוא בכור בהמה.
- ז'** ושמחתם – חייבים אתם להביא קרבן שמחה ולאכלו בירושלים, בקדושת שלמים, עם בני הבית.
בכל משלח ידכם – כל אדם, לא משנה מהו משלוח ידו, פרנסתו.
- ח'** איש כל הישר בעיניו – כל אדם היה מביא במדבר את בהמתו להקרבה במשכן ואוכל אותה בכל מקום עם בני משפחתו.
- ט'** המנוחה – מנוחה מהאויבים, 7 שנות כיבוש הארץ.
הנחלה – 7 שנות התנחלות.
- י'** וישבתם בטח – ללא דאגה מפחד האויבים.
- י"ב** והלוי אשר בשעריכם – חייבים אתם לשתף בשמחתכם את הלוי שחי בשעריכם, בערים שלכם.
חלק ונחלה – חלק בנחלת הארץ.
- י"ג** בכל מקום אשר תראה – אשר תרצה.
- י"ד** רק בכל אות רצונך – בכל רצונך.
הטמא והטהור וכו' – בשר חולין מותר לאוכלו בין בטומאה ובין בטהרה, כמו צבי ואיל שהם חיות טהורות ומותרים בשחיטה בכל מקום.

- ט"ז רק הדם לא תאכלו וכו' – אסור לאכול דם, יש לשפוך אותו לארץ.
- כ' כי תאווה נפשך – כשתרצה מאוד.
- כ"ג רק חזק – התחזק והמנע (מלאכול דם).
כי הדם הוא הנפש – הדם הוא מקום המצאות החיים.
- כ"ו קדשיך – הקרבנות הקדושים שלך.
תשא ובאת – תרים ותביא.
- כ"ז ודם זבחיך לא יישפך – ייזרק סביב המזבח (כדין זריקת דם עולה ושלמים – "שתיים שהן ארבע").
- ל' פן תנקש – שלא תכשל
ופן תדרוש – ושלא תבקש, תתעניין (לעבוד).

פרק י"ג

- א'** את כל הדבר – דבר ה' אלו מצוותיו.
לא תוסף... ולא תגרע – מצוות לא תעשה: לא להוסיף על מצוות ה' ולא להפחית מהן. הכוונה היא בגוף המצווה, למשל: ליטול 5 מינים בסוכות או 3.
- ב'** אות – סימן לשליחותו על ידי ה', למשל: הופעת גשם על פי הודעתו של האיש.
מופת – דבר פלא שעושה האיש להוכיח את כוחו הנבואי.
- ג'** אשר לא ידעתם – שלא הכרתם אותם בכוח א-לוקי.
- ד'** הישכם – האם אתם.
- ה'** אחרי ה' א' תלכו – במידותיו
ואותו תיראו – בהרגשת יראה פנימית.
ואת מצוותי תשמרו – לקיים כל המצוות.
ובקולם תשמעו – לשמוע בקול נביאי האמת.
ואותו תעבדו – לקיים המצוות וכל השאר מתוך הרגשת עבדות לה'.
ובו תדבקו – הרגשת קרבה גדולה לה' ולחכמי התורה כנגד המאבק בנביא שקר.
- ו'** כי דבר סרה – דיבר דברים שמסירים את האדם מדרך ה'.
להדיחך – להסיר, לסלק אותך מדרך ה', דרך האמונה התמימה.
- ז'** כי יסיתך – יסית, יפתה אותך
- ח'** לא תאבה – לא תסכים
ולא תחוס עינך עליו – אל תתן מחסה, הגנה למסית.
ולא תחמול – אל תלמד עליו זכות.
ולא תכסה עליו – אל תימנע מלספר עליו כל הידוע לך בעניין הסתה.
- י'** כי הרג תהרגנו – אלא...
- י"ד** בני בליעל – אנשים שאינם מרגישים שיש עליהם עול מלכות שמים, רשעים.
וידיחו – הדיחו, פיתו.
- ט"ו** ודרשת וחקרת ושאלת היטב – 3 דברים שצריכים השופטים לעשות:
דרישה – לדעת איך היה המעשה עצמו.
חקירה – לחקור את העדים שאלות רבות על פרטי המעשה.
ושאלת היטב – כל השאלות (הדרישה והחקירה) יהיו היטב, יסודיות.
התועבה – העברה המאוסה, חטא עבודה זרה.
- ט"ז** לפי חרב – על ידי חרב. פי חרב – משל, כאילו יש לחרב "פה" שבו אוכלת את הנהרגים.
החרם – השמד, אבד.

ז"ז שללה – השלל, הרכוש של העיר.
תל עולם – תל חרבות, גל אבנים שלא ייבנה לעולם.
כליל – לגמרי.

ח"ח ואל ידבק בידך – אסור לקחת שום חפץ מרכוש עיר הנדחת שהוחרם.
למען ישוב ה' מחרון אפן – על ידי העניש ה הזאת ישוב כעסו של ה'
מעל ישראל.
ונתן לך רחמים – יתן לישראל שפע של רגשות רחמים כנגד הענישה
הקשה שהם עושים בעיר הנידחת.
ורחמן - הקב"ה ינהג בישראל במידת הרחמים.
והרבך – ירבה אותך, כנגד הדיבור שהתמעט על ידי הריגת החוטאים.

ט"ט כי תשמע – רחמי ה' יגיעו אם ישמעו בקול ה'.

פרק י"ד
א'

לא תתגודדו = אל תעשו שריטות בבשרכם
ולא תשימו קרחה בין עיניכם = אל תמרטו את השערות שמעל המצח,
מול העיניים
למת = על מת, לסימן של אבל וצער על מת

ב' כי עם קדוש אתה... לעם סגולה – ה' בחר בכך מכל העמים להיות נבדל
מהם. ואם תנהג כמנהגם, הרי זה חילול קדושתך.

ג' לא תאכל כל תועבה = אל תאכל כל מאכל אסור, הוא מתועב לפני ה'.

ד' שה כשבים ושה עזים = ולד הכבש או העז

ו' מפרסת פרסה = שיש לה פרסה ברגליה (לא אצבעות)
ושוסעת שסע שתי פרסות = הפרסה שלה חלוקה, פרודה לשתיים (לא
כפרסת הסוס שהיא שלמה)
מעלת גרה = מעלה את המזון, לאחר שירד לקיבה, אל הפה ללעיסה
ומשם חזרה לקיבה אחרת.
גרה – משורש ג.ר.ר., כלומר, האוכל שגוררת הבהמה ומעלה מהקיבה
האחת אל הפה.

ז' הגמל, הארנבת והשפן יש להם סימן טהרה אחד בלבד – הם מעלים גרה,
אך אין להם פרסה שסועה.

ח' החזיר יש לו סימן טהרה אחד בלבד, הוא מפריס פרסה שסועה, אך אינו
מעלה גרה.
ובנבלתם = בנבלה, בגוף שלהם שהתנבל, שמת.

ט' סנפיר – בסוף גופו של הדג, כמו נוצות קשות, לשוט בהן.
קשקשת – קליפות דקות המכסות את גוף הדג.

י"א לגר אשר בשערך = גר תושב, גוי שקיבל עליו לא לעבוד עבודה זרה
בלבד.
או מכור לנוכרי – או יכול אתה למכור את הנבלה לגוי.

י"ב עשר תעשר וכו' – מצות מעשר שני, מעשר שמפריש (מוציא) בעל
הפירות מפירותיו אחר הפריש מעשר ראשון ללוי ותרומה לכוהן.
שנה שנה – מידי שנה, כלומר חייב להפריש מתבואת הארץ היוצאת מידי
שנה.

י"ג מצות אכילת מעשר שני (על ידי בעל הפירות) בירושלים, וכן חובת
הכוהנים לאכול בירושלים את בכור הבהמה שנותן להם הישראל
במתנה.
למען תלמד וכו' – כשתעלה לירושלים ותפגוש כוהנים בעבודתם, לויים
בדוכנם וישראל במעמדם, יוסיף לך הדבר ביראת ה'.

י"ד שאתו = שאת אותו, לשאת, להרים אותו.
כי יברכך ה' אלקיך – ברכת ה' לך תהיה גדולה ולכן לא תוכל לשאת את
הפרות לירושלים

כ"ה ונתת בכסף = תחליף את התבואה בכסף (תמכור או תפדה).
וצרת הכסף = שים את הכסף בצרור, בארנק (משורש צ.ו.ר.), ואז הפירות הופכים חולין, פירות ללא קדושה כלל, וקדושת הפירות עוברת לכסף.

כ"ו ונתת הכסף בכל אשר תאווה נפשך – קנה בכסף שפדית (או מכרת) כל מה שתרצה.
ובשכר = משקה חריף, משכר.

כ"ז חובה, מצווה לשתף את הלוי בסעודה, בשמחה בירושלים.

כ"ח-כ"ט מקצה שלוש שנים וכו' – מצוות "ביעור מעשרות" ומצוות מעשר עני.
מצוות ביעור מעשרות היא לסלק מהבית את המעשרות שהפריש בעל הבית במשך שלש שנים ולא מסר אותם לבעליהם: מעשר ראשון – ללוי, מעשר שני - לעצמו – להעלותו לירושלים ומעשר עני – לגר ליתום ולאלמנה – בסוף כל שלש שנים.
והנחתו בשעריך – הנח אותו בעירך, אל תעלה אותו לירושלים.

פרק ט"ו

- א' מקץ = בסוף.
- ב' דבר = ענין
שמיטה – משורש ש.מ.ט. – עזיבה, נטישה.
שמוט = ישמוט, יוותר
שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו – כל מלווה יוותר על משה ידו, כלומר על חובו שהוא נושה, תובע מחברו.
לא יגוש את רעהו – לא ידרוש בתוקף, בחוזק את חובו מחברו
כי קרא שמיטה לה' – כי שנה זו נקראה שמיטה ולכן אין ללוה ממה לשלם את חובו
- ג' את הנכרי תגוש – מהגוי מותר לך לתבוע בחזקה את החוב.
ואשר יהיה לך את אחיך – חוב שיהיה לך עם אחיך
תשמט ירך – תבטל, תגרום לירך לשמוט, לעזוב
- ד'ה' אפס כי לא יהיה בך אביון...רק אם שמוע תשמע – כלומר, אם תשמע בקול ה' לבטל את החוב בשמיטה, מבטיח לך הקב"ה ברכה רבה בפרנסה ולא יהיה בך אביון, עני.
אביון = עני מאד, התאב, רוצה כל דבר
- ו' והעבטת = תעבוט, תלווה במשכון (משכון נקרא עבוט)
- ז' לא תאמץ את לבבך = לא תקשה את הלב שלך
ולא תקפוץ את ירך – אל תימנע מלעזור לו
- ח' והעבט תעביטנו = הלוה לו במשכון
די מחסורו = כל מחסורו
- ט' דבר...בליעל = דבר רשע
קרבה שנת השבע שנת השמיטה – ולכן לא תרצה להלוות לו כי תתחייב לשמוט, לבטל את חובו
ורעה עינך = תנהג בעין רעה, בקמצנות כלפי אחיך האביון
וקרא עליך אל ה' – האביון יתאונן עליך לפני ה' וה' יחשיב לך מעשה זה כעברה.
- י' ולא ירע לבבך = ולא יצטער ליבך
- יא' כי לא יחדל אביון מקרב הארץ – אם לא יעשו ישראל רצון ה', יימשך המצב שיהיו עניים בישראל.
- יג' ריקם = ללא כלום
- יד' העניק תעניק לו – מצות העניקה, חובה על האדון לתת מתנה (העניקה) לעבד או לאמה כשהם יוצאים לחפשי.
מגרנך = מהגורן, התבואה שלך
ומיקבך = מהיקב, היין שלך

ז"ז ונתת באזנו ובדלת – תקרב את אזנו של העבד אל הדלת ותיקוב אותה (תעשה בה נקב) במרצע (עד שהמרצע יחדור עד הדלת) וזהו סמל לעבדות

עבד עולם – אמרו חז"ל – עד היובל
ואף לאמתך תעשה כן – להוציא אותה לחפשי ולתת לה מענק (אבל היא לא נרצעת)

ח"ח לא יקשה בעיניך = אל יהי'ה ענין שחרור העבד קשה בעיניך
כי משנה שכר שכיר = העבד עבד אצלך זמן כפול מפועל שכיר (הפועל עובד רק ביום והעבד-גם בלילה)

ט"ט תקדיש = חובה על בעל הבהמה להקדיש את הבכור
לא תעבוד... ולא תגוז – יש קדושה בבכור ולכן אסור לעבוד בו ואסור לגוז את צמרו

כ"כ תאכלנו – מצוה זו היא על הכהנים שהבכור ניתן להם במתנה

כ"א פסח = נכה רגליים, שיש מום באחת או בשתי רגליו
כל מום רע = כל מום שאינו מתרפא פוסל בקרבן

פרק ט"ז

- א' שמור את חודש האביב זוהי מצות עיבור השנה שבית הדין חייבים לחשב שפסח יחול, יופיע בעונת האביב ואם צריך - יעברו את השנה - יוסיפו חודש לשנה
שמור = שים לב לדבר
אביב = התבואה המתחילה להוציא שבליים ירוקות
- ב' צאן ובקר = צאן - לקרבן פסח, בקר - לקרבן חגיגה
- ג' לא תאכל עליו חמץ - עמו
בחפזון - במהירות
- ד' שאור = בצק חמץ (מיועד להחמצת בצק אחר)
בכל גבולך = בכל מקומך
ולא ילין - אסור שישאר משהו מקרבן פסח עד הבוקר
- ה' לא תוכל = אסור לך
באחד שעריך = באחד הישובים שלך
- ו' בערב כבוא השמש - בין הערביים קרוב לערב לפני שקיעת השמש
מועד = זמן
- ט' מהחל חרמש בקמה - מזמן שמתחילים לקצור בחרמש את התבואה (=קמה)
- י' מסת נדבת ידך - כפי נדבת ידך, מסת - לשון מס ומתנה
- יא' וזכרת כי עבד היית במצריים - ולכן נצטוות לשתף בשמחה גם את העני והעבד
- יב' באספך מגרנך ומיקבך = בסוף עונת איסוף התבואה מהגורן ומהיקב שלך
- יג' אך = רק
- יד' יראה כל זכורך - מצות עשה לזכרים לעלות לרגל
ולא יראה את פני ה' ריקם = לא יבוא העולה לרגל בידיים ריקות אלא בקורבנות
- טו' איש כמתנת ידו = לפי מה שידו נותנת, לפי רצונו ויכולתו
- טז' שופט = דיין, מי שבקי (יודע הרבה) בתורה ויודע לפסוק את הדין
שוטר = מי שאחראי לבצע (לעשות) את דברי השופטים, להכריח את הנשפטים
תיתן לך = תמנה, תקבע
לשבטיך = לכל שבט ושבט
בכל שעריך = בכל עיר ועיר
משפט צדק = דין אמת
- יז' לא תטה משפט = איסור לא תעשה לשנות את המשפט, הדין מהאמת

לא תכיר פנים = איסור לא תעשה להעדיף מישהו מבעלי הדין על השני
(בזכות היכרות שלו עם השופט, או כבוד או עושר וכו')
ולא תקח שוחד = איסור לא תעשה לקבל כל מתנה שהיא ואפילו כדי
לשפוט צדק
יעזור עיני חכמים = השוחד, המתנה יגרום לשופט לעוורון רוחני, שלא
יוכל לראות את הדרך הנכונה לשפוט אמת
ויסלף דברי צדיקים = השוחד יגרום לשנות את האמת: מזכאי - לחייב
ומחייב - לזכאי

צדק צדק תרדוף = מצוות עשה (על השופט) לבקש, לחפש רק את הצדק
למען תחיה וכו' = בזכות משפט צדק תזכה לירושת הארץ כ'

לא תטע לך אשרה כל עץ = איסור לנטוע אשרה וגם כל עץ
אשרה = עץ המיוחד לע"ז כ"א

מצבה = אבן שמציבים, מעמידים אותה לעבודה
אשר שנא וכו' = מצבה היא דבר שנוי על ה' בכל מקרה או כוונה כ"ב

פרק י"ז

- א' אשר יהיה בו מום כל דבר רע = מום רע, מום שאינו עובר, פוסל בקרבן.
- ב' לעבור בריתו = להפר, לבטל את הברית שבינו לבין הקב"ה (הברית שכרת ה' בחורב)
- ד' והוגד לך = הגידו, אמרו לך
ודרשת היטב = מצוה על השופט לדרוש, לחקור היטב את הדבר
- ה' אל שעריך = בשעריך, באחת הרחבות של העיר, מקום שהיו יושבים השופטים לשפוט
- ז' יד העדים = ידו של כל אחד מהעדים
ובערת הרע מקרבך = על ידי משפט צדק תבער, תסלק את הרע מישראל
- ח' כי יפלא = אם יהיה עניין אחד לפלא, לדבר קשה בעיניך
בין דם לדם = בדיני נפשות, מקרה שבו ספק אם הרוצח רצח במזיד או בשוגג
בין דין לדין = בדיני ממונות
בין נגע לנגע = אם הנגע מטמא או לא
דברי ריבות = ויכוחים שונים בין הדיינים
בשעריך = בערים שלך
- ט' הכוהנים הלוויים = הכוהנים שהם משבט לוי
- י' מן המקום ההוא = מבית המשפט העליון, הסנהדרין הגדולה
- יא' יורוך = יורו, ילמדו אותך
לא תסור = איסור לא-תעשה לסור מדרך המצוות
ימין ושמאל = איסור לשנות לשום צד וכוון
- יב' בזדון = בכוונה רעה
- יג' ויראו = יפחדו
ולא יזידון עוד = לא יעשו שום דבר בזדון (עברה בכלל ולא דווקא עברות השייכות למשפט)
- יד' וירשתה וישבת בה = לאחר שתירש, תכבוש ותשב בנחלתך (כל שבט בנחלתו)
אשימה = אשים, אמנה
שום תשים = תמנה
- טז' ולא ישיב את העם מצרימה = אם ירבה סוסים עלול הוא לפתח מסחר עם מצרים ולהשיב את העם לשם
- יז' ולא יסור לבבו = כדי שלא יסור, יסטה לבבו מדרך ה'

ת"ח משנה התורה = מלשון שניים, שני ספרי תורה (אחד שמונח בארמונו
ואחד שיוצא ובא אתו)

כ' לבלתי רום לבבו = שלא יגבה לבו
ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל = ושלא יסור, יסטה מקיום המצוות
לצד זה או לצד זה

פרק י"ח

- א' חלק = בשלל המלחמה
 נחלה = בארץ
 אשי ה' = הקורבנות
 ונחלתו = שאר המתנות, תרומות ומעשרות
 אם שור אם שה = או שור או שה, מהבקר או מהצאן
- ג' משפט = חוק, דבר קבוע
 זובחי הזבח = שוחטי הבהמות (חולין)
 זרוע לחיים וקבה = חלקים משור או שה הנשחט חולין על ידי ישראל
- ד' ראשית דגנך וכו' = הראשית, החלק הראשון שניתן לכהן (תרומה גדולה)
 דגן = תבואה
 תירוש = יין
 יצהר = שמן זית
 ראשית גז צאנך = החלק הראשון של הגז מהכבש הראשון
- ו' וכי יבא הלוי וכו' = כהן משבט לוי שיבא לשרת במקדש בהקרבת הקרבנות (באחד הרגלים)
 בכל אוות נפשם = ברצונו המלא
- ז' ככל אחיו הלויים = זכותו לשרת כמו כל אחיו הכהנים משבט לוי
- ח' חלק כחלק יאכלו = הכהנים העומדים שם בתורם (על פי חלוקה ל- 24 מעמדות) והכהן שבא עכשיו יאכלו ממתנות הקרבנות במדה שווה מקרבנות הרגל עצמו לבד ממכריו על האבות = חוץ מהקרבנות הקבועים לכל יום, מהם לא יקבל הכהן שיבא ברגל כיוון שמתנות אלה שייכות לכהנים המשרתים באותו שבוע
- ט' כתועבות הגויים האלה = כמו המעשים המתועבים המאוסים
- י' מעביר בנו ובתו באש = עבודת המולך, שהיו מעבירים את הבן או הבת בתוך האש והוא מוקרב, נשרף לכבוד הע"ז
- י"א קוסם קסמים, מעונן ומנחש ומכשף וחובר חבר ושואל אוב וידעוני ודורש אל המתים = אלו שמונה סוגים שונים של כישוף להגדת עתידות
- י"ב מוריש = מגרש
- י"ג תמים תהיה = שלם, מאמין ללא ספק
- י"ד היטיבו = צודקים הם
- י"ט אנכי אדרוש = אתבע, אעניש
- כ' אשר יזיד = אשר יעשה בכוונה רעה
 ומת = ימות ע"י בית דין (בחנק)

ל"א
איכה = איך
בזדון = בכוונה רעה
לא תגור = לא תפחד

פרק י"ט

- ג' תכין לך את הדרך = חייב אתה להכין את הדרך שתהא נוחה להליכה, לנסיעה וכן תהא מסומנת עם שלטים
ושלשת את גבול ארצך = תחלק את הארץ לשלשה אזורים ובמרכז כל אזור תהיה עיר מקלט
- ד' וזה דבר הרוצח = דין הרוצח
והוא לא שונא לו מתמול שלשום = לא שונא אותו קודם לכן
- ה' ואשר יבא את רעהו = עם רעהו
ונדחה = נפלה, נשמטה
ונשל = נפל
- ו' פן ירדוף = שמא, אולי ירדוף
כי יחם לבבו = יתרגש מאוד בגלל רצח של בן משפחתו
והכהו נפש = יכה, יהרוג את הרוצח בשוגג
- ח'–ט' כי ירחיב... כי תשמור = הרחבת הארץ תהיה בזכות שמירת המצוות
- י' ולא יישפך דם נקי = אם תבדיל שלש ערים וכו' – אז יישמרו חייו של הרוצח בשוגג ולא יישפך דמו הנקי
והיה עליך דמים = אבל אם לא תעשה כל זאת ויישפך חלילה דמו הנקי של הרוצח בשוגג תהא האחריות עליך
וארב = יארב, יתחבא
ונס = ינוס, יברח
האל = האלה
- י"ב ולקחו אותו משם ונתנו אותו ביד גואל הדם = יקחו אותו וישפטו אותו וכאילו נתנו אותו ביד גואל הדם להרגו
- י"ג לא תחוס עיניך = איסור לרחם על הרוצח
- י"ד לא תסיג גבול ריעך = איסור הסגת גבול, גניבת נחלה
- ט"ו לא יקום = ... עדות יחיד אין בה תועלת כדי לדון אדם לחובה
- ט"ז כי יקום עד חמס = אם יעיד אדם שקר שיש בה חמס, גזל מחברו לענות בו = להעיד בו
סרה = דבר שקר, שסר מדרך האמת
- י"ח ענה = העיד
- י"ט כאשר זמם = כמו שחשב רעה
- כ"א נפש בנפש = נפש תמורת נפש
עין בעין שן בשן יד ביד רגל ברגל = אם התכוון להפסיד לו ממון בשווי עין ישלם שווי של עין וכו' (ע"י הערכת עבד בריא ועבד סומא)

פרק כ'
א'

רכב = רכב מלחמה

ב' קרבכם = כשתהיו קרובים למערכה, לשדה הקרב

ג' אל ירך לבבכם וכו' - 4 דרגות פחד ישנן כאן:
אל ירך לבבכם = שלא יתרכך, יחלש לבכם מרוב התרגשות.
אל תיראו = אל תחשבו על הכוח החזק של האויב.
ואל תחפזו = אל תתבלבלו לעשות פעולות הגנה לא נכונות.
ואל תערצו = ואל תכנעו לפני האויב (מתוך חולשה).

ה' ולא חנכו = לא התחיל להשתמש בו

ו' ולא חללו = לא אכל את פירותיו חולין, הפירות של השנה הרביעית שצריך לפדותן ואז מותר לאוכלן

ז' ארש = עשה פעולת אירוסין, קנין ראשון באשה
ולא לקחה = לא נשא אותה, קנין שני, הבאת האשה לביתו
יקחנה = ישא אותה לאשה

ח' הירא ורך הלבב = מי שפוחד מאד
ולא ימס = לא יגרום לאחרים לפחד גם כן

ט' ככלות = כאשר יסיימו, יגמרו
ויפקדו = יפקדו, ימנו

י' כי תקרב אל עיר = כשתגש להלחם בעיר (להרחבה, מלחמת רשות)
וקראת אליה לשלום = צריך לקרא לה, להציע לה שלום

יא' למס = ישלמו לך מס

יב' וצרת = תצור, תעשה עליה מצור

יג' את כל זכורה = את כל הזכרים שבה, שבעיר

יד' תבוז = תבזוז, תקח לך

טו' לכל הערים הרחוקות ממך = אלה שמחוץ לגבולות הארץ

טז'-טז"ז לא תחיה... כי החרם תחרימם = אלא תשמיד, תהרוג אותם

טז"ח לא תשחית = איסור השחתה, הריסה
לנדוח עליו גרזן = להשליך, להפיל עליו גרזן לכרות אותו
כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור = וכי עץ השדה יכול להתגונן כמו האדם על ידי המצור? (והרי זה משפט שאלה) כלומר, צריך אתה להמנע מהשחתת עץ מאכל

כ' עד רדתה = עד שתרדה, תשלוט בה

פרק כ"א

- א' חלל = הרוג
 מי הכהו = מי הכה אותו מכת מוות
- ב' זקניך = חכמך
 שופטיך = דייניך
- ג' אשר לא עובד בה = אשר לא משכה בעול – שלא נעשתה בה עבודה
- ד' נחל איתן = נחל שמים זורמים בו
 אשר לא ייעבד בו = שלא עובדים בו
 וערפן = יהרגו את העגלה בעריפה – כריתת הראש
- ה' ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע = הכהנים הם השופטים בכל ריב ומחליטים בענייני נגעים
- ו' ירחצו את ידיהם = לסימן של נקיון כפיים, של חוסר אשמה
 וענו ואמרו = יאמרו בקול
- ז' כפר לעמך וכו' = מתפללים לה' שיכפר על עם ישראל, שפדה ממצרים, על חטא זה של הריגת הנפש
 ואל תתן דם נקי = אל תענוש את ישראל על הדם הנקי שנשפך
 ונכפר להם הדם = ואז יתכפר להם עוון הדם הנקי שנשפך
- ח' ואתה תבער וכו' = כאן פונה משה לכל ישראל שיחפשו אחר הרוצח ויעמידו אותו לדין וכך יבערו את שופך הדם הנקי
 כי תעשה הישר בעיני ה' = במעשה זה של חיפוש הרוצח ובהעמדתו לדין תעשה ישר בעיני ה'
- ט' ונתנו ה'... בידך = ה' יתן את האויב בידך, יתן לך את האפשרות לנצח ושבת שבין = תקח ממנו שבויים
- י"א שביה = שם כללי לשבויים
 וחשקת = תחשוק, תרצה מאד
- י"ב ועשתה את צפרניה = תגדל את צפרניה
- י"ג והסירה את שמלת שביה - בגדיה היפים שלבשה במלחמה (ראה רש"י ורמב"ן)
 ירח = חודש
- י"ד ושלחתה לנפשה = תן לה ללכת לאן שתרצה ומכור לא תמכרנה בכסף - לשפחה
 לא תתעמר בה - אסור לך לנהוג בה בערמה, ברמאות, לשלוט בה ולהעבידה כשפחה
 תחת אשר עיניתה - כיון שציערת אותה עד עכשיו, בכך שלקחת אותה

לך לאישה על כורחה

ט"ו לשניאה = לשנואה

ט"ז ביום הנחילו את בנין = ביום שיוריש את נחלתו לבניו (או כשהוא בריא או כשהוא נוטה למות)
לבכר = לתת את זכות הבכורה

י"ז יכיר = יודיע לאחרים שהוא הבכור
ראשית אוננו = ראשית כוחו של האב, הוא הבן הראשון שנולד לאביו
משפט הבכורה - זכויות הבכור

י"ח בן סורר ומורה = רגיל לסור מן הדרך הישרה וממרה את פי הוריו
ויסרו אותו ולא ישמע אליהם = ולמרות שיסרו אותו, הענישו אותו, לא קיבל את דבריהם.

י"ט זקני עירו = השופטים
שעת מקומו - מקום המשפט

כ' זולל = אוכל הרבה בשר
סובא = שותה הרבה יין

כ"ב חטא משפט מוות = עוון שעונשו מיתה

כ"ג קללת אלוקים תלוי = כל זמן שהוא תלוי נגרם קלון, בזיון (כביכול) לה'
ולא תטמא - על ידי שתשאיר את התלוי

פרק כ"ב
א'

נדחים = תועים, התרחקו מהעדר
לא... והתעלמת = אל תראה אותם ותתעלם, תימנע מלהשיב אותם.

ולא ידעתו = אינך מכיר אותו
עד דרוש אחיך אותו = עד שאחיך יבקש, יחפש וימצא אותו.

לא תוכל = אסור לך

הקם תקים = מצוות עשה לעזור להעמיד את הבהמה עם המשא

כלי גבר = מלבוש גבר

כי יקרא = אם יזדמן
רובצת = כפופה, מעופפת מעליהם
לא תקח האם על הבנים = עם הבנים

ולא תשים דמים = ועל ידי המעקה תמנע שפיכות דמים בביתך
כי יפל הנופל ממנו = אם לא תעשה מעקה

כלאיים = תערובת של שני מיני צמחים או שני מיני בעלי חיים.
פן תקדש = שלא יהיה (היבול) קדוש מהצמיחה בערבוביה, ויאסר בהנאה.
המלאה = היבול שהוא ממלא את השיבולים בגרעינים.
תבואת הכרם = פרי הכרם, הענבים

שעטנז = תערובת של צמר ופשתים הארוגים יחד

גדילים = ציציות
כסותך = הכסות, הבגד שלך

ושם לה עלילות דברים = יאמר עליה דברים שלא היו ("עלילות", מעשים של "דברים", דיבורים...)
והוציא עליה שם רע = בדברים שאמר שעשתה, כביכול, הוציא עליה שם רע (שבעצם אינו נכון).

ולקח... והוציאו וכו' = חז"ל מבארים שההורים יביאו ראיות, הוכחות שבתם היתה בתולה

ופרשו השמלה = חז"ל מבארים שהענין ייבדק על ידי זקני העיר השופטים.

ויסירו אותו = ייסרו, יטילו עליו עונש כספי

לשלחה = לגרש אותה

ל"א	לזנות בית אביה = לנהוג הפקרות בעודה בבית אבי
ל"ב	בעילת בעל = אשת איש
ל"ג	מאורשה = ארושה, שהתקדשה לאיש (נעשו בה אירוסין).
ל"ו	חטא מוות = עונש מוות
ל"ז	מושיע = מציל

פרק כ"ג

- ו' **ולא אבה = לא רצה**
- ז' **לא תדרוש שלומם = כשאתה צר על עיר שלהם אינך מחויב לבקש את שלומם לפני כן וטובתם - אל תבא אתם בקשרי ידידות**
- ח' **לא תתעב = אל תשנא**
- י' **ונשמרת מכל דבר דע = השמר, הזהר מכל מעשה מגונה, מכל דבר אסור**
- יא' **מקרה לילה = טומאת קרי, הפרשה של גבר מהגוף**
- יב' **ירחץ במים = יטבול במקוה וכבוא השמש = עם שקיעת השמש**
- יג' **ויד = מקום ויצאת שמה חוץ - תצא לדרכים אל מחוץ למחנה**
- יד' **ויתד = את חפירה על אזור = בנוסף לכלים הצבאיים שלך בשבתך חוץ = כשתשב בחוץ לעשות צרכיך צאתך = הפרשה היוצאת מגופך**
- טו' **ולא יראה בך ערות דבר = ולא יראה ה' בישראל דבר מתועב "ושב מאחריך = ואז אם יראה חלילה יתרחק ממך. ולא ישרה את שכינתו בתוכך.**
- טז' **לא תסגיר = אסור לך לתפוש עבד (כנעני) שברח ולהחזירו לאדונו אשר ינצל = שיברח כדי להינצל**
- יז' **לא תוננו = אסור לך להונות, לצער אותו**
- יח' **קדשה = אשה העוסקת בזנות קדש = איש העוסק בזנות**
- יט' **לא תבוא... בית ה' וכו' = אסור להביא לקרבן בהמה שניתנה לזונה בתור אתנן, או בהמה שהוחלפה בכלב**
- כ' **לא תשיך = אסור לקחת רבית על הלואה נשך = רבית**
- כ"א **בכל משלח ידך = בכל עיסוק שלך**
- כ"ב **כי דרוש ידרשנו = יתבע אותו ממך**
- כ"ג **תחדל = תמנע, לא תדור**

ואל כליך = אל הסל שלך **ז"ד**

בקמת רעך = בשדה התבואה של חברך **ז"ו**
מלילות = שבליים, שמוללים אותם להוציא את הגרעינים שלהם
חומש = כלי קצירה גדול
לא תניף = לא תוריד (לקצור)

פרק כ"ד

- א' ספר כריתות = גט, שטר גירושין
- ד' אחרי אשר הוטמאה = אחרי אשר נשאה לאיש אחר, נחשב הדבר כאלו טמאה היא לבעל הראשון
ולא תחטיא את הארץ = עברה זו גורמת שיהיה חטא בארץ
- ה' ולא יעבור עליו לכל דבר = פטור הוא מכל חובה ציבורית
- ו' לא יחבול רחיים = אסור לקחת במשכון - רחיים (2 אבנים זו על זו שטוחנים בהן תבואה)
רכב = שם האבן העליונה של הרחיים (והתחתונה - נקראת "שכב")
כי נפש הוא חובל = אם לוקח הוא רחיים במשכון, כאלו לוקח הוא את נפשו של בעל הרחיים, כי רק הרחיים מספקות לו קמח
- ז' והתעמר = ישתמש בו שימוש
- ח' השמר בנגע הצרעת = להראותו לכהן שמא טמא הוא
- י' כי תשה = אם תהיה נושה, מלוה או כל בעל חוב
משאת מאומה = איזה שהוא חוב
לעבוט עבוטו = לקחת את המשכון
עבוט = משכון
- י"ג צדקה = זכות
- י"ד לא תעשוק = איסור לא תעשה לעכב שכר של מישהו
- ט"ו ולא תבוא עליו השמש = לא תשקע השמש לפני שהחזרת את העבוט לעני
- ט"ז לא יומתו וכו' = כל אדם ימות בגלל חטאו הוא
- י"ז ולא תחבול וכו' - איסור לא תעשה לקחת משכון מאלמנה
- י"ח ויפדך = פדה (ה'), הוציא אותך
- י"ט עומר = אלומת שיבולים
- כ' כי תחבוט זיתך = כשתמסוק, תקטוף את הזיתים על ידי חבטה, הכאת הענפים.
לא תפאר = אל תחפש בענפי העץ זיתים בודדים שעדיין לא נפלו.
- כ"א לא תעולל - אל תבצור את העוללות, אשכולות עם מעט ענבים.

פרק כ"ה

- ב' אם בן הכית הרשע = אם הרשע חייב הכאה (39 מלקות), אז "והפלו השופט" - צריך השופט להעניש אותו מלקות כשהוא כפוף ("והפילו").
כדי רשעתו = הכמות המתאימה לרשעתו
- ג' ונקלה אחיך = יגיע לקלון, בושה
- ד' לא תחסום שור בדישו = כשהוא עובד בדישה
- ה' לא תהיה... החוצה = אסור לאלמנה להינשא למישהו מחוץ לאחים.
יבמה = היבם שלה, האח של הנפטר
ויבמה = ייבם אותה, ישא אותה לאישה
- ו' יקום על שם אחיו המת = הבן שיוולד יחשב כמי שנושא את שם הנפטר
ולא ימחה שמו מישראל - ובכך לא ימחה שם הנפטר מישראל
- ז' מאן = מסרב, לא רוצה
יבמי = ליבם אותי
- ט' וירקה בפניו = לפניו, על הארץ
- י"א והחזיקה במבושיו = במקום הצנוע
- י"ב וקצותה את כפה = חייבת היא לשלם לאיש דמי בושה שגרמה לו
(וכאילו קוצצים את כפה)
- י"ג אבן ואבן מיד משקל = אבן גדולה ואבן קטנה להשתמש בהן ברמאות
(במכירה - להשתמש באבן קטנה ובקניה - להשתמש באבן גדולה)
- י"ד איפה ואיפה - מידת נפח
- ט"ו אבן שלמה בצדק - אבן שהיא גם אבן צדק, כיוון שהיא שלמה
- ט"ז עול = שקר, רמאות
- י"ח אשר קרך = שהזדמן לך
ויזנב בך כל הנחשלים אחריו = הרג בך כל האחרונים החלשים המשולים לזנב
ואל ירא א-לוקים = עמלך לא ירא את ה'
- ט"ט בהניח... לך = כשתגיע לארץ ישראל, תכבוש אותה וה' יתן לך מנוחה
מכל האויבים מסביב.
תמחה את זכר עמלק = תשמיד כל דבר שמזכיר את עמלק, ששם עמלק עליו.

פרק כ"ו

- א' נחלה = אחוזת עולם
וירשתה = תירש, תכבוש אותה
- ב' ולקחת = אז, לאחר שתבוא אל הארץ תכבוש אומה ותשב בה, תקח וכו'
מראשית = מהפירות הראשונים שהבשילו
תביא מארצך = תכניס לביתך מהאדמה שלך
טנא = סל
אל המקום וכו' = בית המקדש
- ג' הגדתי היום = עצם הבאת הביכורים יש בה כמו הגדה, אמירת תודה לה'
- ה' וענית ואמרת = תאמר בקול. עניה במקרא היא אמירה בקול גבוה
ארמי אובד אבי = פרשני הפשט מבארים שהכונה לאברהם אבינו (או לכל האבות שהיו) והוא היה אובד, נודד ותועה ממקום למקום. ולפי פיסוק הטעמים מתקבל פירוש חז"ל שדרשו פסוק זה על לבן הארמי שרצה לאבד, להשמיד את אבי יעקב
במתי מעט = במעט אנשים
מתים = אנשים (סימן יפה לזכור זאת ולהבדיל מילה זו ממתים - כששתי הנקודות מתחת ל-מ' של מתים עומדות - פירושו אנשים עומדים חיים, וכשהן שוכבות פירושו לא חיים - אבן עזרא)
עצום = חזק
ורב = וגדול במספר
- ו' וירעו = הרעו, עשו לנו רע, תנאים קשים
ויעננו = עינו, הציקו לנו בעבודה קשה
- ז' ענינו = צרותינו
עמלנו = עבודתנו שהיתה לשוא, ללא מטרה חשובה
לחצנו = הלחץ של מצרים, עלינו לסיים במהירות את העבודה
- ח' ובמורא גדול = גילוי השכינה שבא כתוצאה מהניסים הגדולים שהיו במצרים
- ט' ויביאנו אל המקום הזה = בית המקדש
- י"א ושמחת אתה והלוי והגר = אתה חייב לשמוח ולשתף את הלוי והגר שצריכים את עזרתך
- י"ב תכלה = תסיים, תגמור
- י"ג בערתי הקודש = הוצאתי את המעשר
לא עברתי ממצותיך = לא חטאתי בהפרשת המעשר בזדון, אלא קיימתי נכון את המצוה
ולא שכחתי = וגם לא עברתי בשגגה על מצוותיך
- י"ד לא אכלתי באוני = לא אכלתי מעשר עני שהוא קדוש כשאני אונן (מי שקרובו נפטר ועדיין לא נקבר)

ולא בערתי ממנו בטמא = ולא אכלתי אותו כשאני טמא, או כשהאוכל
טמא
ולא נתתי ממנו למת = לא השתמשתי בפדיונו (הכסף שבו פודים את
המעשר השני) לצורך מת

השקיפה וכו' = תפילה לה' שיראה את עם ישראל ברחמים ט"ו
ממעון קדשך = מהשמים שהם כאילו המעון, הבית הקדוש שלך

האמרת = החשבת מאוד, כמו אמיר - פסגת העץ ט"ז

האמירך = החשיב אותך מאוד ט"ח

ולתתך עליון = ה' יביא אותך להיות עליון על כל הגויים, בכך שיהללו ט"ט
אותך על שאתה העם נבחר לה', ויהיה לך שם טוב

פרק כ"ז

- ב' ושדת = תסוד את האבנים בסיד לבן (כדי לכתוב עליהן אחר כך בצבע שחור)
- ה' לא תניף עליהם ברזל = אסור להרים על האבנים ברזל לסתת אותן
- ח' באר היטב = כתיבה ברורה היטב
- ט' הסכת = השקט, הקשב בשקט
היום הזה נהיית לעם = ביום מתן תורה
- ט"ו ארור = מקולל, יהא חסר ברכה חסר טובה, עונש שיבוא עליו מן השמיים
מסכה = פסל ממתכת שמנסכים אותה, יוצקים את המתכת כשהיא חמה לתוך תבנית
חרש = אמן, בעל מלאכה
- ט"ז מקלה = מבייש מזלזל
- כ"ז מסיג גבול = מבריח את הגבול, מגדיל את שטח אדמתו בהזזת הגבול לתוך שטח חברו
- כ"ח משגה עוור = מטעה, מכשיל את העוור
- כ' כי גילה כנף אביו = מעשה זה פוגע בכבוד אביו, כאילו הסיר את כנף אביו שפרש בשעה שקידש אותה
- כ"ה להכות נפש דם נקי = לא דוקא להריגת נפש אלא גם להטות דין
- כ"ו אשר לא יקים = לא מקבל עליו את עול המצוות, פורק מעליו את החובה לקיים אותן

פרק כ"ח

- ב'** והשיגוך = הברכות יגיעו אליך
- ד'** שגר אלפיך = ולדות הבקר שלך
עשתרות צאנך = ולדות הצאן שלך
- ה'** טנאך = שלך
משארתיך = כלי הבצק, העריבה שבה לשים את הבצק
- ז'** נגפים = מוכים
- ח'** יצו ה' אתך את הברכה באסמיך = ה' יתמיד את הברכה באוצרות
התבואה שלך
אסם = מחסן תבואה
ובכל משלח ידך = בכל דבר, עיסוק שתעשה
- י'** וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך = העמים יראו, ידעו שה' הוא
הנאמן עליך, בו אתה מאמין
- יא'** והותירך ה' לטובה = ישפיע עליך טובה יתירה, שפע של טובה
- כ'** ישלח ה' בך את המארה = את הקללה, העדר, חסרון הטובה, הברכה
את המהומה = שלב שני בעונש, שתבוא עליו מהומה בלבול ובהלה שלא
יוכל לנהוג בהגיון ובמחשבה
ואת המגערת = מגרעת, חסרון כתוצאה מהמהומה, הבהלה יגרמו נזקים
רוע מעלליך = מעשיך הרעים
- כב'** שחפת, קדחת, דלקת, חרחור, חרב = מחלות חום בגוף האדם
ובשדפון ובירקון = מכות תבואה: שדפון - השחרת התבואה מרוב חום
ירקון - התבואה מתיבשת כשהיא עדיין ירוקה
עד אבדך = עד שתאבד, תישמד
- כג'** שמיך - נחושת, והארץ - ברזל = דימוי ליובש, שלא ירד מטר
- כד'** לזענה = זועה, חרדה, דבר שמזעזע כל רואה
- כו'** ואין מחריד = ואין מפחיד, מבריח את העופות
- כז'** בשחין מצרים ובטחורים ובגרב ובחרס = סוגים שונים של מכת שחין
הפוגעים בחלקי הגוף השונים
- כח'** ותמהון לבב = טרוף הדעת, מתוך פחד מתמיד
- כט'** וכלות אליהן כל היום = עיניך יצפו מאוד לבואן עד שיחלשו מאוד
ואין לאל ידך = אין לך כח לשנות הדבר, להחזירם מהשבי
- ל'** ורצוץ = שבור, חלש מאוד

ל"ה	קדקדך = ראשך
ל"ז	לשמה = כולם ישתוממו, יתפלאו על מה שקרה לך למשל = לדוגמה, הגויים יספרו עליך כדוגמא למי שנענש קשה על ידי ה' לשנינה = לאמרות, דיבורים של לעג
ל"ח	יחסלנו = יאכלנו, ישמידנו. (אחד ממיני הארבה נקרא חסיל)
ל"ט	ולא תאגור = לא תאסוף
מ'	לא תסוך = לא תמשח על גופך כי ישל = כי פרי הזית יפול
מ"ב	יירש = יכבוש, כלומר ישמיד הצלצל = הארבה (מין ארבה שמשמיע קול צלצול)
מ"ט	ישא גוי מרחוק = יקרא לגוי מרחוק שיבוא להענישך כאשר ידאה הנשר = באופן מהיר כמו שהנשר דואה, מסתער במהירות על הטרף אשר לא תשמע לשונו = שלא תבין את שפתו, כלומר גוי רחוק ביותר
נ'	גוי עז פנים = שפניו עזים, קשים, שאין לו עדינות ורחמנות לא ישא פנים לזקן = שלא יכבד זקן ונער לא יחון = לא יתן חנינה, רחמים לילדים
נ"ב	והצר לך = יעשה מצור עד רדת חומותיך = עד שתפולנה החומות
נ"ג	במצור = במצב של מצור על העיר ובמצוק = במצב של מצוקה, שאין לך ברירה יציק לך = יגרום לך מצורה, צער
נ"ד	האיש הרך בך... תרע עינו = גם האיש העדין והרך יפגע בקרוביו, בגלל מצוקת הרעב, וגם לא יתן לאחים ממה שיותיר, שישאיר
נ"ו	אשר לא רנסתה כף רגלה הצג על הארץ = כל כך ענוגה ורכה היא שלא העזה עד כה להעמיד רגליה על הארץ
נ"ז	ובשלייתה = שק העור שעוטף את העובר
נ"ט	והפלא ה' את מכותיך = ה' יכה מכות פלא נדירות באכזריותן מכות גדולות ונאמנות = מכות גדולות וקיימות, שאינן חולפות
ס'	את כל מדוה מצרים = מחלות מצרים, שם כולל לכל מחלות מצרים אשר יגורת = שפחדת

יעלם = יעלה, יביא אותם	ס"א
ונסחתם = תיעקרו	ס"ג
לא תרגיע = לא תהיה לך רגיעה לב רגז = לב מלא פחד וכליון עיניים = געגועים גדולים עד שהעיניים כלות, נחלשות מאוד ודאבון נפש = עצבות, צער	ס"ה
תלואים לך מנגד = החיים שלך יהיו כמו דבר תלוי, לא בטוח, כי הם יהיו מסורים בידי אחרים ולא תאמין בחיך = לא תראה בחיך דבר נאמן, דבר קיים ובטוח	ס"ו
בבוקר תאמר וכו' = מרוב צפייה לישועה ולמצב טוב יותר, בבוקר תאמר הלוואי ויגיע הערב ולהפך, בערב תאמר הלוואי ויגיע כבר הבוקר	ס"ז
והתמכרתם שם לאויבך לעבדים וכו' = תשתדלו להימכר לאויבים לעבדים ולשפחות אך הם לא ירצו בכם כיון שיהיו הרבה מידי	ס"ח

פרק כ"ט
ב'

המסות הגדולות = הניסים הגדולים
האותות = הניסים שיחזקו את האמונה בה'
המופתים = הניסים שהיו שינויים גדולים בטבע - 10 המכות

ג' ולא נתן ה' לכם לב לדעת = כל הניסים האלה לא הועילו, לא הספיקו ללמד אתכם להאמין בה'

ד' לא בלו = לא התישנו

ה' למען תשכילו = כדי שתצליחו

ט' נצבים = עומדים

י' מחוטב עציץ = גם חוטב, כורת העצים להבערה
עד שואב מימך = עד שואב המים מהמעיין, או הבאר להשקות את התושבים. חוטבי העצים ושואבי המים היו האנשים הפשוטים בעם

יא' לעברך בברית ה' א' ובאלתו = המעמד הזה שבו היו נצבים כולם היה כדי לכרות ברית עם ה' ולקבל על עצמם באלה, שבועה שיש בה קללה לשמור את כל דברי הברית

יד' ואת אשר איננו פה וכו' = הברית נכרתה גם עם אנשים שאינם שם אלא יוולדו בעתיד עד סוף כל הדורות

טז' שקוציהם, גלוליהם = כינויים בזויים לעבודה זרה

יז' לבבו פונה היום = חושב הוא לסור מדרך ה'
שורש פורה ראש לענה = האיש או האנשים הפונים לעבודה זרה דומים לשורש, צמח העושה פרי ראש ולענה - צמחים ארסיים - להרעיל את העם

יח' והתברך בלבבו = ישלה עצמו לחשוב שרק ברכה תבוא עליו
כי בשרירות ליבי אלך = למרות שאלך בקשיות לבי
למען ספות הרוה את הצמאה = דברים אלה הם של משה, מי שחושב כך הרי הוא מוסיף מעשים רעים ("צמאה") על המעשים הטובים, המותרים ("רוה") כלומר, בתחילה מרשה הוא לעצמו מעשים שאינם כ"כ חמורים ועם התרבויות התאוה מגיע הוא למעשים רעים מאוד

טט' לא יאבה = לא ירצה
יעשן אף ה' = יכעס
ירבצו בו כל אלה = הקללה תרבץ בו כמו חיה הרובצת, שוכבת

כ"א תחלואיה = מחלותיה
חילה = הביא עליה מחלות

כ"ב גפרית ומלח וכו' = הארץ תהיה דומה לארץ שרופה ע"י גופרית ומלח

שאינה פורייה, אינה מגדלת שהוא יבול

כ"ה ולא הלך להם = לא נתן לישראל חלק בהם, כי רק ה' הוא חלקו של עם ישראל

כ"ז ויתשם = נתש, עקר אותם ממקומם

כ"ח הנסתרות לה' אלוקינו = המעשים הנסתרים שעושים בני האדם אין אנחנו אחראים, ערבים להם אלא הקב"ה היודע שופט עליהם והנגלות - לנו ולבננו עד עולם = המעשים הגלויים כולנו ערבים להם: "כל ישראל ערבים זה לזה"

פרק ל'
א'

והשבות אל לבבך = תהרהר בתשובה
אשר הדיחך = שה' השליך אותך בגלות

ב' ושבת עד ה' א' = תשוב לעבוד את ה'

ג' ושב ה' א' את שבותך = ישוב אתכם מהגלות

ד' נדחך = האיש הגולה והנידח מארצך
יקבצך = יקבץ, יאסוף אותך

ו' ומל ה' א' את לבבך וכו' = מילת הלב, הכנת ה' לעבודת ה', יסור מעל
הלב את התאוות הרעות

ט' והותירך ה' א' בכל מעשה ידיך = תהיה ברכה רבה במעשה ידיך, שיהא
בה יתרון

יא' כי המצווה הזאת = שם קיבוצי לכל מצוות התורה
לא נפלאה היא ממך = לא מכוסה, נעלמת ממך

ט"ז וחיית ורבית = תחיה ותרבה

פרק ל"א

- ב' לצאת ולבא = למלחמה ולהנהגה
- ו' חזקו = במעשיכם שיהיו זריזים
ואמצו = ברוחכם
אל תיראו = שרוחכם תהיה חזקה
ואל תערצו = שלא תרגישו חולשה בגופכם
לא ירפך = לא ירפה ממך, לא יעזוב אותך
- ז' תביא את העם = עם העם
תנחילנה = תחלק אותה לנחלה לישראל
- ח' לא תירא = לא תפחד
ולא תחת = לא תרגיש חולשה גופנית (מתוך פחד)
- ד"ד הן = הנה
קרבו ימין למות = ימין מתקרבים לשעת פטירתך
- ט"ז וקם = יקום במרידה
וזנה = יסור מאחורי ה'
- י"ז והסתרתני פני מהם = אסלק השגחתי מהם
והיה לאכול = יהיה לטרף, לפגיעה על ידי העמים
ומצאוה = יפגעו בו
הלא על כי אלוקי בקרבי = כיוון שה' עזב אותי
- י"ט את השירה = את שירת האזינו
שימה בפיהם = צוה אותם ללמוד אותה על פה
למען תהיה לי השירה הזאת לעד = להצדיק את מידת הדין בענישה
- כ' כי אביאנו = אני אקיים את הבטחתי, אבל...
ידשן = ידשן, ישמן מרוב שפע
וניאצוני = ינאצו, יכעיסו אותי
- כ"ד ככלות משה = כאשר כילה, סיים
עד תמם = עד סיומם
- כ"ו לקוח = (מקור משמעות צווי)
- כ"ז את מריך = את רוחך המורדת
ממרים = מורדים, מתנגדים
ואף כי אחרי מותי = וכל שכן
- כ"ח ואעידה = אעיד, אזהיר
- כ"ט וקראת = תקרה

פרק ל"ב

- א' אמרי פי = דברי
- ב' יערוף כמטר לקחי = דברי יתקבלו, יטפטפו כגשם
 לקחי = דברי
 יערוף = יטפטף
 כשעירים = כטיפות הגשם הדקות שהרוח מניפה אותה על דשא
 כרביבים = כטיפות הגשם היורדות בחוזקה
- ג' כי שם ה' אקרא = כשאקרא בשם ה', כשאומר את שבחו
 הבו גודל לאלוקינו = אתם תנו כבוד לה'
- ד' הצור = ה' החזק
 תמים = שלם, ללא פגם
 פעלו = מעשהו
 א-ל אמונה = נאמן לבוטחים בו
 האין עוול = אין אי צדק בהנהגתו
- ה' שחת לו = אם מישהו משחית מעשיו, משחית, מקלקל הוא לעצמו
 לא, בניו מומם = אין ההשחתה הקלקול בה' אלא בבניו, המום החסרון -
 בהם
 דור עיקש ופתלתול = ישראל הם דור עקום ומקולקל במעשיו, שקשה
 ליישר אותו
- ו' הלה' תגמלו זאת = האם התנהגותכם הרעה היא הגמול (הטובה) שאתם
 גומלים לה' על כל מה שהטיב לכם?
 עם נבל = מתנהג בניבול, באופן שפל (כמו עלה נובל)
 הלא הוא אביך קנך = הלא ה' הוא אביך, ברא אותך
 ויכוננך = ביסס אותך, חיזק אותך בכל הדברים הדרושים
- ז' ימית עולם = העבר של עם ישראל
 בינו = שימו לב
 שנות דור ודור = מה שקרה במשך הדורות
- ח' בהנחלת עליון גויים = כשחילק ה' נחלות לגויים
 יצב גבולות עמים = הציב וקבע גבולות לעמים
 למספר בני ישראל = לפי מספר משפחות בני ישראל שירדו למצרים - 70
- ט' כי חלק ה' עמו = עם ישראל נחשב לחלק מה', כביכול
 יעקב חבל נחלתו = עם ישראל נחשב לאדמת נחלתו של ה', כביכול
- י' ובתוהו ילל ישימון = המדבר הוא מקום תהו שנשמעים קולות יללה של
 חיות או רוחות והוא נקרא גם ישימון
 יסובבנהו = ה' סובב אותו להגן עליו
 יבוננהו = התבונן והשגיח עליו
 יצרנהו = ינצור, ישמור אותו
 כאישון עינו = כמו אישון העין שלו, כביכול שמירה מעולה

- א** הנשר לא מפתיע את גוזליו אלא מרחף מעל הקן לפני שמעיר אותם, כך הקב"ה מנהיג את ישראל באהבה וברחמים
אברתו = כנף שלו
- ב** ה' בצד ינחנו וכו' = ה' מנהיג את ישראל להדו ואין איתו כוח אלוהי אחר
- ג** ירכיבהו על במותי ארץ = ה' העלה את ישראל אל המקומות הגבוהים של ארץ ישראל
ויאכל תנובת השדי = והאכיל אותם מפירות השדה
ויניקהו דבש מסלע = הניק אותו, את עם ישראל מדבש הפירות שגדלים בין הסלעים
ושמן מחלמיש צור = ומהשמן הבא מזיתים הגדלים בין הסלעים
- ד** חלב כרים = שומן של כבשים
אילים בני בשן = אילים הגדלים בבשן, הידועים בטיבם
ועתודים = תישום
חלב כליות חיטה = קמח הנעשה מהחלב, מהמשובח שבחיטה (כליות חיטה - החלק הפנימי שבגרעין החיטה)
ודם עינב תשתה חמר = גם יין משובח (דם עינב) יהיה להם לרוב חמר = יין
- טו** וישמן ישורון ויבעל = ישורון, ישראל ישמן, ישבע מרוב השפע ויבעט, חלילה, בטובה. כלומר, יכפור במי שנותן לו את כל השפע
שמנת עבית כשית = מרוב ששמנת נעשת מכוסה שומן (שכבה שמעל הבשר)
ויטוש אלוה עשהו = מרוב טובה ושפע שקיבל נטש, עזב את מי שעשה אותו
וינבל דור ישועתו = ביזה השפיל את הקב"ה החזק המושיע אותו
- טז** יקניאהו בזרים = יכעיסו אותו בעבודה זרה
- ז** יזבחו לשדים = יזבחו לכוחות זרים, שהעמים מחשיבים אותם לבעלי יכולת אבל הם "לא אלוה" - אין בהם שום כח א-לוהי
לא שערום אבותיכם - אבותיכם לא יראו מהם
- ח** צור ילדך תשי = אתה שוכח את מי שילד אותך
ותשכח אל מחוללך = מולידך
- ט** וינאף = כאף, כעס
- כ** בנים לא אמון במם = שאין בהם אמונה, שאינם נאמנים
- כא** בגוי נבל = גוי שפל, מושחת בהתנהגותו
- כב** קדחה = בערה
ותיקד = יקדה, בערה
עד שאול תחתית = עד תחתיות הארץ

ותלהט מוסדי הרים = ליהטה, שרפה גם את יסדות ההרים

- ל"ג אספה עלימו = אכלה, אשלח בהם את כל הרעות
חצי אכלה במ = אגמור את החצי בהם
- ל"ד מזי רעב = אנשים שימותו מרעב שיאכל בהם
לחומי רשף = אכולי להבה, כלומר, אכולים מלהט הצמא והרעב הבוער
בהם כאש
וילקט מירי = אבדן, מות מר, סוגים שונים של מיתות קשות
חמת זוחלי עפר = ארס זוחלים ממית
- ל"ה תשכל = תשמיד
אימה = פחד
- ל"ו אפאיהם = אשמיד את פאותיהם, כלומר, גם את קצבות העם
אשביתה מאנוש זכרם = אבטל, אשמיד את זכרם מקרב בני האדם,
חלילה
- ל"ז לולי כעס אויב אגור = (לא עשיתי זאת - פס' כ"ו) שמא יכעיסוני אויבי
ישראל
פן יאמרו ידינו רמה = שלא יאמרו הגויים בכוחם הגדול הכניעו והשמידו
ולא עשה זאת ה' חלילה
פן ינכרו צרימו = שמא יתיחסו הצרים, האויבים באופן זר להצלחתם
(ולא יחשבו שהם שליחים של הקב"ה להעניש את בניו)
- ל"ח כי הגוי אובד עצות המה = הגוי, הגויים כולם אין להם עצה, הבנה במה
שקורה
- ל"ט יבינו לאחריתם = לסופם המר, שבו ינקום ה' נקמת עמו מהם
- ל' כי צורם מכרם = ה', צור ישראל מכר, הפקיר את בניו
וה' הסגירם = ה' הסגיר, מסר את בניו בידי האויבים
- ל"א כי לא כצורנו צורם = (המשך דברי הגויים, לא חכמו) היו אומרים שה'
צורם של ישראל אינו כצורנו, כאלוקינו, אלא הוא חזק יותר
ואויבנו פלילים = דברי משה: אויבנו הם שופטים, חוקרים ודנים בדבר
ומבינים שאין הצור שלנו, הקב"ה כצורם
- ל"ב כי מגפן סדום גפנם = הגויים נמשלו לגפן שבאה מסדום, יפה מבחוחץ
אבל הענבים מרים וארסיים
ומשדמות = ומשדות
ענבי ראש = ענבי רעל
למו = להם
- ל"ג חמת = ארס
תנינים = נחשים
- ל"ד כמוס = שמור

חתום = סגור, גנוז

- ל"ה** לי נקם ושלם = הנקמה בגויים תבוא ממני
לעת תמוט רגלם = כשהנקמה תבוא רגלם, חסנם וחזקם יתמוטט, יפול
כי קרוב יום אדם = יום אסונם, יום העונש שלהם
נחש עתידות למו = והפורענות תבוא במהרה עליהם
- ל"ו** ידין ה' עמו = יריב את ריב עמו, יעניש את אויביו
ועל עבדיו יתנחם = יתחרט על הצרות שמביא על עמו
כי יראה כי אזלת יד = כשיראה שאין עוד כוח לעם לסבול הצרות
ואפס עצור עזוב = כלומר כשיראה ה' שאין מי שנושיע ע"י עוצר, מושל
וגם אין אדם עזוב לנפשו, כלומר, חפשי
- ל"ז** ואמר אי א-להימו = ה' יאמר לישראל (כשיבוא לנקום נקמתם מהגויים):
היכן האלוהים שלהם (בלעג)?
צור חסיו בו = הצור, האלוהים שחסו, בטחו בו
- ל"ח** חלב זבחמו = החלב, החלק החשוב שבזבחים שלהם שהקריבו לעבודה
זרה
יין נסיכם = היין שהיו מנסכים לעבודה זרה
יהיו עליכם סתרה = מגן
- ל"ט** ראו עתה וכו' = המסקנה שצריכים ישראל להסיק, להחליט היא שה'
הוא האלוקים היחיד האמיתי ואין איתו אחר
מחצתי = הכיתי
- מ'** כי אשא אל שמיים ידי = אומר ה', אני נשבע בשמיים
ואמרתי ה' אנוכי לעולם = אני נשבע בחיי הנצח שלי
- מ"א** אם שנותי ברק חרבי = כאשר אשנן, אחדד את חרבי המבריקה
ותאחז במשפט ידי = וידי תאחז במשפט לשפוט את החייבים
- מ"ב** אשכיר חצי מדם = החצים שלי יפגעו בהרבה אנשים עד ש"ישכרו" מרוב
דם
מדם חלל ושביה = מדם אנשים אויבים שיהרגו במלחמה ובשבי
מראש פרעות אויב = מראשו הפרוע של האויב
- מ"ג** הרנינו גויים עמו = אתם הגויים שבחו את עם ישראל
כי דם עבדיו יקום = כאשר ינקום מאויבי ישראל את הדם ששפכו
ונקם ישיב לצריו = לאויביו
וכפר אדמת עמו = בנקמת ה' שתהיה ע"י ישראל, יכפר עם ישראל את
אדמתו מהדם הנקי אשר נשפך בה
- מ"ה** ויכל = כשכלה כשגמר
- מ"ו** מעיד = מזהיר, מתרה
אשר תצווים = כדי שתצוו את בניכם

מ"ז רק = חסר ערך

מ"ח בעצם היום הזה = ביום שקרה משה את השורות באוזני העם

מ"ט על פני יריחו = מול יריחו

נ"א על אשר מעלתם בי = לא האמנתם (מספיק)
לא קידשתם אותי = גרמתם שלא אתקדש
במי מריבות קדש = בעניין "מי- מריבה" שקרה במקדש

נ"ב מנגד = מרחוק
ושמה לא תבוא = ולשם לא תכנס

פרק ל"ג

- א' איש האלוקים = נביא ה' שהתקדש מאוד, והיה קרוב אליו ביותר
- ב' ה' מסיני בא = התגלה לעם ישראל בהר סיני, להשרות שכינתו בתוכם, לתת להם את התורה ולהוליכם לארץ ישראל
 זרח משעיר למו, הופיע מהר פארן = מקומות אלה הם בין הר סיני לערבות מואב ונזכרו כאן להראות שה' הזריח אורו בשעיר ובפארן כשהתגלה על ישראל
 ואתה מרבבות קודש = בא מתוך רבבות קדושים - מלאכיו העומדים לפניו לשרתו
מימינו אש דת למו = התורה שהיא דת אש ניתנה להם מימינו של הקב"ה, כביכול
- ג' אף חובב עמים = גם מחבב הוא את שבטי ישראל
כל קדושי בידך = כל קדושי ה', בני ישראל, הם בידך, מסורים לך
והם תוכו לרגליך = הם, ישראל, מוכנים להיכנע לפניך
ישא מדברותיך = נשא ישראל, קיבל את דברותיך - 10 הדברות
- ד' מורשה = ירושה
קהלת יעקב = לקהילות יעקב, קהילות ישראל
- ה' ויהי בישורון מלך = כשהתאספו ישראל בהר סיני לקבל את התורה היה בישורון, בישראל, מלך - קבלו עליהם את ה' למלך
- ו' יחי ראובן ואל ימות = ברך את שבט ראובן שיזכה לחיים טובים ויתקיים ויהי מתיו מספר = כלומר "ואל" (שכתוב בראשית הפסוק) יהיו אנשיו מספר קטן
מתיו = אנשים
מתים = אנשים
- ז' שמע ה' קול יהודה = בתפילתו
ואל עמי תביאנו = תשוב איתו בשלום מהמלחמה
ידיו רב לו = בידיו יריב את ריבו עם אויביו
ועזר מצריו תהילה = אתה ה' עזור לו מצריו
- ח' תומיך ואוריך לאיש חסידך = ה', האורים והתומים שלך מסורים ללוי שהוא איש חסיד, נאמן לך
אורים ותומים = שם המפורש שנכתב על קלף ושמו אותו בין כפלי החושן
אשר ניסיתו במסה = שניסית אותו במסה, בנסיונות הגדולים במדבר
תריבוהו על מי מריבה = רבת אותו, הוכחת אותו בעניין מי מריבה
- ט' האומר לאביו ולאימו לא ראיתו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע = בחטא העגל היה מוכן לפגוע, על פי קריאת משה, בכל מי שחטא בעגל
כי אמרתך = כי שמרו את דברך, צוויך
ינצרו = ישמרו
- י' יורו משפטיך ליעקב = ילמדו את התורה לעם ישראל

ישימו קטורה באפך = יקריבו קטורת לריח ניחוח לה'
וכליל על מזבחך = יקריבו קורבן עולה, העולה כולו לה'

א" ברך ה' חילו = רכושו
ופועל ידיו תרצה = מעשה ידיו יצליח
מחץ מתנים קמיו = הכה מכת מחץ מכה קשה במותני הקמים עליו
ומשנאיו מן יקימון = ואת שונאיו שלא יקומו עליו

ב" ידיד ה' = אהוב לה'
ישכון לבטח עליו = ירגיש בנחלתו בוטח בה'
חופף עליו כל היום = ה' מכסה אותו, מגן עליו תמיד
ובין כתפיו שכן = ה' שוכן בין הרי בנימין, והכוונה למקדש ולמשכן שהיו
בנחלת בנימין

ג" מגד = המובחר שבפירות
ותהום רובצת תחת = ממי התהום הרובצים למטה

ד" וממגד תבואות שמש = פירות הגדלים בעזרת השמש
וממגד גרש ירחים = פירות המבשילים מחודש לחודש בכוח אור הירח
גרש = פרי

ט" ומראש הרי קדם = פירות הגדלים בראשי ההרים העתיקים
גבעות עולם = גבעות הקיימות מעולם

טז" וממגד ארץ ומלואה = פירות הגדלים בארץ בכלל
ורצון שוכני סנה = הברכה באה מרצון ה' השוכן בסנה, כלומר שנגלה
למשה בסנה
תבואתה = תבאנה (הברכות)
ולקודקוד נזיר אחיו = לראשו של המכובד באחים

יז" בכור שורו הדר לו = יוסף משול (דומה) לבכור שבשוורים שיש לו כוח
והדר
וקרני ראם קרניו = ודומה לראם המתהדר בקרניו (ראם- שור בר שיש לו
קרניים ארוכות ויפות)
בהם עמים ינגחו יחדיו אפסי ארץ = בקרניו, כלומר בכוחו, ינגח את
העמים עד קצות הארץ, וניצחון גדול
והם רבבות אפריים = בני יוסף הם האלפים הרבים של אפריים

יח" שמח זבולון בצאתך = למסחר בים
ויששכר באהליך = יששכר ישמח בשבתו באוהליו

יט" עמים הר יקראו = העמים שזבולון יסחר אתם ירצו לבוא להר ה'
כשבמשך הזמן ישמעו עליו מהפגישות עם זבולון
שם יזבחו = הגויים
זבחי צדק = זבחים אמיתיים לה'
כי שפע ימים ינקו = זבולון יזכה לאוצרות בים
ושפוני טמוני חול = וכן לאוצרות השפונים הטמונים בחול

כ' ברוך מרחיב גד = ברוך ה' המרחיב את גבול גד
כלביא שכן וטרף זרוע אף קדקודו = יושב הוא בנחלתו כמו לביא מוכן
לזנק ולטרוף במי שמפריע לו, כלומר להביס, להבריח את אויבי ולפגוע
בהם פגיעה קשה

כ"א וירא ראשית לו = גד ראה לשבת בנחלתו שבעבר הירדן המזרחי
כי שם חלקת מחוקק ספון = כי זוהי החלקה שייעד, נתן המחוקק - משה
ספון = מכוסה, נסתר
ויתא ראשי עם = בני גד הופיעו ראשיהם במלחמה עם אחיהם על הארץ
צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל = עשה את מה שהתחשב וכך עשה
צדק עם ה' ומשפט עם ישראל

כ"ב יזנק מן הבשן = דן דומה לאריה המוכן לזנק על אויביו גם אם הוא עלה
לצפון הארץ הקרובה לעבר הירדן המזרחי

כ"ג שבע רצון = שבע מרצונו של ה'
ים ודרום ירשה = נפתלי יירש את הדרום ואת המערב של הכנרת

כ"ד ברוך מבנים אשר = ברוך יותר מבנים אחרים, משבטים אחרים
וטובל בשמן רגליו = ארצו תהא מבורכת בעצי שמן זית עד שאפשר
יהיה לטבול את הרגל בשמן הרב

כ"ה ברזל ונחושת מנעליך = חומותיך יהיו מבוצרות, חזקות ונעולות בברזל
וכימיק דבאך = כל ימי חיך תהא ארצך זבת חלב ודבש
דבאך = זוב שלך (ד' ו-ז' מתחלפות)

כ"ו אין כאל ישורון = ישראל, אין כמו אלוקיך
רוכב שמים בעזרך = צריך אתה לזכור תמיד שהוא ה' הרוכב בשמיים
הוא תמיד עוזר לך
וגאוותו שחקים = וברוב גאוותו, יכולתו החזקה, נמצא הוא בשחקים,
בשמיים

כ"ז מעונה אלוהי קדם = ה' שקדם לכל הוא המעין המחסה, המגן על ישראל
ומתחת זרועות עולם = והוא ה' שולט גם מתחת, בעולם הזה כמו
זרועות התופסות את העולם

כ"ח בטח בדד = בבטחון לעצמו בארצו
עין יעקב = ישראל, מקורם ביעקב אבינו
אף שמיו יערפו טל = שמי הארץ יורידו טל

כ"ט ואשר-חרב גאותך = הקב"ה הוא כמו חרב הגאווה שלך
ויכחשו אויביך לך = האויבים, כשיראו את עזרת ה' לישראל במלחמות,
ישקרו לך ויסתירו את שנאתם לך
ואתה על במותיך תדרוך = בנצחון שלך, תעלה על ההרים הגבוהים של
האויבים

פרק ל"ד

- א'** ראש הפסגה = אחד השיאים של הר נבו
- ג'** ואת הככר = הככר היא בקעת יריחו, החלק הדרום-מערבי של בקעת הירדן
בקעת יריחו = ערבות יריחו
- ז'** לא כהתה עינו = לא נחלשה ראיתו
ולא נס ליחו = לא השתנתה עדינותו ורעננות גופו כדרך הזקנים
- י'** אשר ידעו ה' פנים בפנים = שה' התגלה אליו בדרגת נבואה גבוהה במיוחד
- י"ב** לכל האותות... ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול = האות ל' פירושה - "ביחס ל" ... כלומר לא קם נביא כמשה ביחס לכל הדברים הגדולים האלה
מורא = הפחד שבמעמד הר סיני

חומש דברים
ביאורי מלים על פי פרשני הפשט
(בעיקר, עפ"י "דעת סופרים" ופירושו הקצר של ש.ז. אריאל על התנ"ך)
דפי עזר לתלמידים
עמוד מס' 1 -

פרק א'
א'

- בערבה, מול סוף, בין פארן ובין תופל, ולבן וחצרות ודי זהב = שמות מקומות שבהם חנו ישראל במדבר ובהם נאמרו דברים עד שבאו לערבות מואב
- ג'** בעשתי עשר חודש = בחודש האחד עשר
הואיל = התחיל
- ו'** רב לכם = די, מספיק לכם
- י"ב** טרחכם = הטורח, התלונות שלכם
משאכם = הטיפול בסיפוק צרכיכם
ריבכם = דברי הריב שבין איש לרעהו
- י"ג** וידועים = ידועים בתכונות הדרושות לתפקיד
- ט"ז** ואצוה את שופטיכם - שמינית עליכם
שמוע בין אחיכם - עליכם לשמוע תחילה את כל אחד מבעלי הדין
- י"ז** לא תכירו פנים במשפט - יהיו בעלי הדין חשובים בעיניכם כמו זרים בעת המשפט
קטון כגדול תשמעון = תשפטו גם בעי' קטנה כמו גדולה
לא תגורו מפני איש = אל תפחדו מפני התקיפים

	<u>כי המשפט לא'להים הוא = השופט מקיים את רצון ה' השופט העליון</u> ואין תקיף נגד ה'.	
	<u>והדבר אשר יקשה מכם = שיהיה קשה לכם לשפוט אותו</u>	
ח"ח	<u>את כל הדברים = את כל המצוות שקבלתי בסיני</u>	
ח"ט	<u>המדבר הגדול והנורא = המדבר הגדול והמעורר יראה, פחד</u>	
ח"א	<u>עלה רש = עלה כבוש, צווי משורש י.ר.ש.</u> <u>ואל תחת = אל תפחד, אל יישר לבך מפחד</u>	
ח"ב	<u>ויחפרו לנו = וירגלו</u> <u>את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבוא אליהן = יאמרו לנו מהי</u> <u>הדרך הטובה שכדאי ללכת בה כדי להכנס לערים</u>	
ח"ג	<u>וייטב בעיני הדבר = הסכמתי</u>	
ח"ו	<u>ולא אביתם לעלות = לא רציתם לעלות למלחמה</u> <u>ותמרו = סרבתם, התנגדתם</u>	
ח"ז	<u>ותרגנו באהליכם = התלוננתם</u>	
ח"ח	<u>אנה = לאן</u> <u>המסו את לבבנו = הפחידו אותנו בסיפוריהם על הארץ עם גדול-במספר</u> <u>ורב-בכוחו ערים גדולות ובצורות בשמים-המבצרים, החומות של הערים</u> <u>מגיעות עד לשמים (דרך גוזמא)</u>	
ח"ט	<u>לא תערצון = לא תפחדו</u>	
ח"ג	<u>לתור = לחפש</u> <u>לחנותכם = מקום מתאים לחנות בו</u> <u>לראותכם = להראות לכם</u>	
ח"ה	<u>אם יראה = שלא יראה (לשון שבועה)</u>	
ח"ו	<u>זולתי = אלא רק</u>	
ח"ז	<u>התאנף = כעס</u>	
ח"ח	<u>ינחילנה = ינחיל אותה, את ארץ ישראל</u>	
ח"ט	<u>וטפכם = והטף, הילדים שלכם</u> <u>אשר אמרתם לבז יהיה = שאמרתם כי יילקחו בשבי</u> <u>ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע = בעיני מלחמה (רס"ג), כלומר</u> <u>קטנים מגיל 20</u> <u>המה יבואו שמה = ייכנסו לשם, לארץ ישראל</u>	
מ'	<u>פנו לכם = גשו וצאו לדרככם</u>	

מ"א ותחגרו= חגרתם, לבשתם כל אחד
ותהינו= העזתם, התפרצתם

מ"ב ולא תנגפו= לא תוכו, תישברו על ידי אויביכם

מ"ג ותמרו= המריתם, עברתם על צווי ה'
ותזידו= הזדתם, עשיתם במזיד

מ"ד ויכתו= כתתו, השמידו
עד חרמה= עד המקום שנקרא חרמה

פרק ב'

- א'** ונסב = סבבנו, הקפנו
- ד'** וייראו = יפחדו
- ה'** אל תתגרו במ = אסור לכם להתגרות, לתקוף אותם
עד מדרך כף רגל = אפילו אדמה בגודל כף רגל
- ו'** תשברו = תקנו
תכרו = תקנו
- ז'** ידע לכתך את המדבר הגדול הזה = השגיח עליך במשך כל הליכתך במדבר
- ט'** אל תצר = אל תציק להם
- י"ב** האמים, הענקים, הרפאים, החורים = עמים חזקים עתיקים
- י'** האמים לפנים ישבו בה = האמים ישבו בארץ מואב לפני המואבים
עם גדול ורב ורם כענקים = עם גדול במספר וגבוה כמו הענקים
- יא"** רפאים יחשבו אף הם כענקים = עם הרפאים נחשבו גם הם חזקים כענקים
- יב"** וישבו תחתם = ישבו במקומם
- יד"** עד תום כל הדור = עד שמתו כל החוטאים בחטא המרגלים
- ט"ו** וגם יד ה' היתה במ להומם מקרב המחנה = ה' הכה באנשי דור המדבר (החוטאים בחטא המרגלים), במכות שונות להמום, להמית אותם.
עד תומם = עד שנשלמה, הסתיימה המתתם
- ט"ז** כאשר תמו...למות = כשנשלמה, הסתיימה המתת כל אנשי המלחמה (דור המדבר שחטא בחטא המרגלים)
מקרב העם = מתוך העם
- יח"** גבול מואב = קצה שטח מואב
ער = שם עיר בגבול מואב
- יט"** וקרבת = תקרב תעבור קרוב
אל תצורם = אל תצור עליהם (לצור-לעשות מצור על עיר)
ואל תתגר במ = אל תתגרה, תתקוף אותם
- כ'** ארץ רפאים תחשב אף היא = ארץ בני עמון, נחשבת גם היא לארץ רפאים
- כ"ד** החל רש = התחל לרשת, לכבוש
והתגר בו מלחמה = התגרה, תקוף אותו למטרת לחימה
- כ"ה** אשר ישמעון שמעך = שישמעו עליך, שם ישראל יתפרסם

ורגזו וחלו מפניך = יכעסו ויפחדו ממך

מדבר קדמות = מדבר שנמצא ליד העיר קדמות **ל"ו**

לא אסור = לא אפנה **ל"ז**

אוכל בכסף תשבירני = תמכור לי **ל"ח**

ולא אבה = לא רצה **ל"ט**

העבירונו בו = לתת לנו מעבר בארצו

כי הקשה ה' א-לקיך את רוחו = ה' נתן לו להקשות את רוחו, להתנגד

למען תתו בידך = כדי שתוכל לכבוש אותו

כל עיר מתים = כל הערים המיושבים בבני אדם

ואמץ את ליבו = חיזק

ונחרם = החרמנו, השמדנו **ל"ד**

שריד = ניצול, מי ששרד ממלחמה

בזזנו = לקחנו שלל **ל"ה**

לכדנו = כבשנו

מערוער וכו' = הכתוב (הפסוק) מזכיר את גבולות ארץ סיחון שכבש **ל"ו**

ישראל: מערוער בדרום, על גבול מואב, כולל חלק מהעיר שנמצא בנחל

על אי ועד הגלעד – הרי גלעד, עד נחל יבוק החוצה את הרי גלעד לכיוון

צפון-דרום.

קריה = עיר

שגבה ממנו = שהיתה גבוהה וחזקה מיכלתנו

לא קרבת = לא נגשת למלחמה **ל"ז**

כל יד = כל שפת הנחל, כלומר השטחים שבסביבתו

וערי ההר = של עמון

	פרק ג'
כי <u>בידך נתתי אותנו</u> = החלטתי להכניע אותו על ידך.	ב'
<u>עד בלתי השאיר</u> = עד שלא נשאר שריד = פליט, ניצול (ממלחמה)	ג'
<u>ונלכוד</u> = לכדנו, כבשנו <u>חבל ארגוב</u> = אזור	ד'
<u>ערים בצרות</u> = ערים מוקפות חומה <u>דלתים ובריח</u> = בחומה יש דלתות, שערים עם בריח (לחיזוק). <u>לבד</u> = חוץ <u>ערי הפרזי</u> = ערים פרוזות, פתוחות ללא חומה	ה'
<u>ונחרם אותם</u> = החרמנו, השמדנו, הרגנו את כולם <u>עיר מתים</u> = עיר שבה בני אדם (חלשים)	ו'
<u>בזוננו</u> = בזזנו, לקחנו שלל	ז'
<u>ונקח... את הארץ מיד</u> = משלטון	ח'
<u>צידונים יקראו... והאמורי יקראו</u> = רגילים לקרוא	ט'
<u>ערשו</u> = ערש, מיטה שלו <u>באמת-איש</u> = במידה של אמה רגילה (של כל איש, לא באמה של עוג)	י"א
<u>ההוא ייקרא</u> = האיזור ההוא, ארץ הבשן, היה נקרא.	י"ג
<u>חוות יאיר</u> = כפרי אהלים של יאיר (חוה=כפר)	י"ד
<u>תוך הנחל וגבול</u> = הגבול כלל אמצע הנחל שבו יש עיר קטנה (קבוצת בתים).	ט"ז
<u>והירדן וגבול</u> = הירדן ושפתו, הגדה שלו כלולים בגבול בני גד ובני ראובן. <u>תחת אשדות הפסגה מזרחה</u> = הגבול המזרחי הגיע עד מורדות הפסגה, האשדות, שזרמו בהם מים (ונשפכו לים המלח).	י"ז
<u>חלוצים</u> = זריזים, חגורים בחלצים, מתנים. <u>כל בני חיל</u> = כל מי שהוא בן עשרים שנה, יוצא לצבא	י"ח
<u>עד אשר יניח ה'</u> = עד שה' יתן מנוחה ממלחמה <u>וירשו</u> = יירשו, יכבשו <u>לירושתו</u> = לנחלתו שירש.	כ'
<u>ואתחנן</u> = התחננתי, התפללי הרבה	כ"ג
<u>אתה החלות להראות את עבדך</u> = אתה התחלת להראות לי (במעמד הסנה)	כ"ד

אעברה = פועל מארך – אעבור	כ"ה
ויתעבר = התעבר, כעס למענכם = בגללכם (כלומר, התלונות הרבות שלכם לי לכעוס עליכם ולא עשיתי כמצוות ה' בסלע – לדבר ולא להכות)	כ"ו
ושא עיניך = הבט למרחוק	כ"ז
וחזקהו ואמצהו = חיזוק במוכנות הגופנית ואימוץ בהסכמה הנפשית. יעבור לפני העם = ינהיג ינחיל = יחלק את הארץ לשבטים בנחלה.	כ"ח

פרק ד'
ב'

לא תוסיפו = מצוות לא תעשה שלא להוסיף שום תוספת לאף מצוה (לדוגמא – כנף נוספת ל-4 כנפות הבגד עם ציציות)
ולא תגרעו = מצוות לא תעשה שאסור להפחית מאיזו מצווה כל פרט שיהיה (כגון ליטול 3 מינים בסוכות במקום 4).

בקרב הארץ = בתוך הארץ, כלומר עיקר קיום המצוות הוא בארץ ישראל.
לרשתה = לרשת, לכבוש אותה

כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים = התורה ומצוותיה נחשבים לחכמה ובינה מיוחדים בעיני העמים.
ואמרו וכו' = ואז הם ישבחו אתכם.

חוקים ומשפטים צדיקים = חוקים ומשפטים צודקים, הוגנים.

עד לב השמיים = עד השמיים עצמם.

זולתי = רק

פן תשחיתון = (הזהרו) שלא תשחיתו, תקלקלו על ידי עברה של עבודה זרה.
תבנית = צורה של

דגה = שם קיבוצי לכלל הדגים ובעלי החיים שבים.

ופן תשא... ונדחת והשתחית = (הזהר) שלא תראה משהו מצבא השמים ותתפתה לעבוד אותו.
אשר חלק ה' אלוקיך אותם = ה' נתן לגויים להאמין בצבא השמים, כאילו יש בהם כוחות אלוקיים.

מכור הברזל = מארץ מצרים הדומה לכור, כבשן שמתיכים בו ברזל בחום מאוד גבוה כדי לזקק אותו.
לעם נחלה = עם ישראל הוא כנחלה, מקום מנוחה של הקב"ה בעולם.

התאנף = כעס
לבלתי עברי = שלא אעבור, אחצה
ולבלתי בא אל הארץ = ושלא אכנס

פסל תמונת כל = פסל מכל תמונה שהיא.

אש אוכלה הוא = דומה בענישה שלו לאש שורפת
אל-קנא = אלוקים המקנא, מעניש מאוד.

ונושנתם = תהיו ישנים, ותיקים
והשחתם = תשחיתו, תקלקלו מעשיכם.
פסל תמונת כל = פסל בצורה של כל תמונה שהיא

העידותי בכם = אני מעיד, מתרה, מזהיר בכם
כי אבד תאבדון... מעל הארץ, כי השמד תשמדון = ביטויים קשים

לגירוש מהארץ

- ל"ז** מתי מספר = מעט אנשים
ינהג = ינהיג, יכוון
- ל"ט** ובקשתם ... ומצאת = בגלות יתחרטו ויחזרו בתשובה
- ל'** בצר לך ומצאוך וכו' = התשובה תקרה כתוצאה מצרות רבות שיקרו לעם.
- ל"א** לא ירפך = לא יעזוב אותך
- ל"ב** לימים ראשונים = למה שקרה בדורות קודמים
ולמקצה השמים וכו' = שאל גם אם קרה דבר כזה בכל העולם
- ל"ג** ויחי = ונשאר חי למרות ששמע קול אלוקים
- ל"ד** או הנסה = או, האם קרה שאחד האלים ניסה לקחת לו גוי מתוך גוי אחר.
במסות באותות ובמופתים = שמות נרדפים לנסים רבים שעשה ה'.
ובמוראים גדולים = ובמעשים גדולים המעידים על נוראותו, הפחד מה'.
- ל"ה** אתה הראת לדעת = אתה עצמך ראית, נוכחת לדעת.
- ל"ו** ליסרך = ליסר, ללמד אותך מוסר.
אשו = האש שלו, מראה האש בהר סיני.
- ל"ז** ותחת כי אהב את אבותיך = ומפני ש...
ויוציאך בפניו = הוציא אותך ממצרים בעצמו.
- ל"ח** להוריש = לגרש
כיום הזה = כמו שעשה בימים אלה בארצות סיחון ועוג.
- מ"א** אז יבדיל = אז הבדיל, קבע
מזרחה שמש = בצד שבו זורחת השמש, בצד מזרח

פרק ה'
ד'

פנים בפנים = העם הגיע לדרגת נבואה גבוהה (כמו של משה רבנו)
למשך מעמד הר סיני

יראתם = פחדתם
לאמר = המשך של "דיבר ה' עמכם"..."-לאמר"

על פני = נוסף עלי

ולא תעבדם = אל תקריב לעבודה זרה קרבנות וכל עבודה אחרת
אל קנא = שמקפיד ומעניש מאד על עוון עבודה זרה ולא אמחל על כך
פוקד = זוכר, מעניש
על שלשים = בני הדור השלישי, הנכדים
על רבעים = בני הדור הרביעי, הנינים
לשונאי = למי שמכעיסים את ה' במעשיהם הרעים. כלומר, משפחה
שבה במשך 4 דורות (האב, הבן, הנכד והנין) עובדים עבודה זרה, העונש
על כך יהיה קשה.

לאלפים = לאלפי דורות
לאוהבי ולשומרי מצוותי = לאוהבי שהם שומרי מצוותי

לא תשא... לשוא = מצוות לא תעשה: אסור להשבע בשם ה' לשוא,
שבועת שקר

שמור... לקדשו = הקפד לנהוג בו קדושה, איסור עשיית מלאכה

ואמתך = האמה, השפחה שלך
וגרך אשר בשעריך = הגר, גוי העובד בארץ ("גר תושב" בלשון חז"ל)

ביד חזקה ובזרוע נטויה = בכוח גדול וחזק, משל לגבור הנוטה, מרים
את ידו לסימן גבורה

למען ייטב לך = כדי שתזכה בטובה

ולא תנאף = לא תגלה ערות אשת איש
ולא תענה ברעך עד שוא = לא תעיד בחברך עדות שקר

ולא תחמוד = לא תבקש לקנות חפץ של חברך על ידי חבר אחר או ממנו
ישירות. ואפילו שהסכים לבקשתך ושילמת לו מלא הסכום, הרי זה אסור,
ואם אכן השגת (קניית) את החפץ – עברת על "לא תחמוד"
ולא תתאוה = לא תחשוב בלבך לקחת חפץ של חברך בכל דרך שהיא.
על "לא תתאוה" עובר אדם גם אם רק חשב בלבנו.

ולא יסף = ולא הוסיף

כשמעכם = כשמעתם

הן הראנו = נוכחנו לדעת

- כ"ב יוספים אנחנו = אנחנו נוסף
ומתנו = עלולים אנו למות.
- כ"ג כי מי כל בשר... = מי מכל בשר, האם יש עוד בני אדם
- כ"ד קרב = גש
ואת = ואתה
- כ"ה היטיבו אשר דברו = הדברים שאמרו הם נכונים וטובים (כי הם מעידים
על יראת ה')
- כ"ו מי יתן = הלואי
והיה לבבם זה להם - היראה שבהם תהיה קבועה בלבם לעולם
- כ"ז לך אמור להם שובו לכם לאהליכם - אינכם צריכים עוד להשאר
בתחתית ההר אלא לכו לאהליכם
- כ"ט לא תסורו ימין ושמאל - מצות לא תעשה : לא לסור, לא לסטות
ולעשות שונה מהמצווה לאף כוון

פרק ו'

- א' וזאת המצווה – המצוות, שם קיבוצי
- ד' ה' א-לוקינו ה' אחד – הקב"ה ששמו ה' ושהוא א-לוקינו, שאנו עובדים אותו, הוא גם אחד בכל העולמות, אין עוד מלבדו.
- ה' בכל לבבך = בכל רצונך
ובכל נפשך = אפילו כשאתה צריך למסור את נפשך, כשגוי מצווה עליך לעבור על אחת משלוש העבירות: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים.
ובכל מאודך = בכל כוחך ויכולתך, בכל מה שאתה מאוד אוהב.
- ו' והיו הדברים ... על לבבך – הדברים האלה, המצוות שציויתי אותך עתה, יהיו על הלב שלך, שתחשוב עליהם ותרגיש תמיד.
- ז' ושננתם לבניך = שנו, למד אותם הרבה לבניך
ודברת בם וכו' – דבר, למד אותם בכל זמן ובכל מקום
- ח' וקשרתם לאות על ידך - מצות תפילין של יד
ולטוטפות בין עיניך - מצות תפילין של ראש
- ט' וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך – מצות עשה לקבוע מזוזה (כתובה על קלף) בפתחי הבתים והשערים שלך.
- י"א ובורות חצובים = בורות שחצבו אותם בסלע.
- י"ו כי א-ל קנא = הקב"ה מקפיד על הכופרים בו להענישם מיד.
פן יחרה אף = שלא יכעס
- י"ז לא תנסו – אסור לנסות, לבחון את ה' בהשגחתו על העולם כי זה נראה כקטנות אמונה.
במסה = בנסיונות, כמו במקום מסה שבו ניסו ישראל את ה' אמרו: "היש ה' בקרבנו אם אין?"
- י"ח ועשית הישר והטוב – מצות עשה ללכת בדרכי יושר ולעשות טוב בין הבריות.
- י"ט להדוף = לדחוף, לגרש.
- כ' כי ישאלך בנך מחר – אם ישאל אותך הבן לאחר זמן
מה העדות וכו' – מהי מטרת קיום המצוות השוות: עדות – מצוות לסימן של עדות על הברית שבין הקב"ה וישראל, כמו שבת ומועדים. חוקים – מצוות שבין אדם למקום שאין להן הסבר כמו פרה אדומה, שעטנז וכלאיים. משפטים – מצוות שבין אדם לחברו.
- כ"ד ליראה – כדי שנגיע ליראה, לפחד מה'
לחיותנו = להשאיר אותנו בחיים
- כ"ה וצדקה תהיה לנו – ה' יחשיב לנו זאת כמעשה צדק, כזכות.

פרק ז'

- א' ונשל = ישיל, ישליך, יגרש.
עצומים = חזקים
- ב' ונתנם...לפניך = יכניע אותם
החרב תחריב = השמד תשמיד (מקור ופועל) אותם לגמרי.
ולא תחנם = אל תתן להם חנינה, אל תנהג בהם ברחמים.
- ד' כי יסיר את בנך מאחרי – העם שתחתן בו יסיר את בנך מאחרי ה'.
- ה' כי אם = אלא
תתצו = תנתצו, תשברו לרסיסים
ואישרם – עצי אשרה, עצים של עבודה זרה
תגדעון = תכרתו
- ו' לעם סגולה – לעם נבחר הדומה לאוצר יקר ונחמד
- ז' לא מרובכם = לא מפני שמספרכם גדול ממסר בני שאר בעמים.
חשק = חמד, רצה
כי אתם המעט = שהרי אתם מעטים
- ח' כי מאהבת ה' = אלה משום אהבת ה'
ומשמרו את השבועה = מפני שהוא שומר את השבועה
ויפקד מבית עבדים = פדה, גאל אותך ממצרים שהוא בית עבדים
- ט' שומר הבריות והחסד = שומר את ברית החסד
- י' ומשלם לשונאיו = מעניש את עוזביו, העוברים על המצוות (בעיקר
עבודה זרה)
אל פניו = בחייו
- י"ב עקב תשמעון = בשכר, כתוצאה שתשמעו
את הברית ואת החסד = את ברית החסד
- י"ג נברך פרי בטנך = תחול ברכה על ילדותיך
דגנך = תבואתך
תירושך = משקה הענבים (מיץ)
יצהר = שמן זית
שגר אלפיך = ילדות בקרך
עשתרות צאנך – ילדות הצאן שלך
- י"ד לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך = לא יהיה בך ובבהמתך עקר ועקרה
- ט"ו מדוי מצרים = מחלות מצרים
- ט"ז ואכלת את כל העמים = תשמיד אותם
לא תחוס עינך עליהם = לא תרחם עליהם
מוקש – מכשול

- ז"ז איכה – איך
להורישם = לכבוש אותם
- ז"ט מסות, אותות, מופתים = הנסים הרבים והשונים שעשה ה' במצרים
- כ' הצרעה – סוג מסוים של זבוב הנושא רעל
על אבוד הנשאים והנסתרים מפניך = עד שיאבדו כולם, גם מי שיסתתרו ממך.
- כ"א לא תערוץ = לא תפחד
בקרבך = בתוכך
אל גדול ונורא - ה' הוא א-ל גדול בחשיבותו, הוא מלך מלכי המלכים והוא גם נורא, שכולם יראים, פוחדים ממנו.
- כ"ב ונשל = ישל, ישליך, יגרש
מפניך = מלפניך
מעט מעט...פן תרבה עליך חית השדה = ה' יגרש את הגויים מעט מעט (לא בבת אחת) כדי שלא יגיעו חיות השדה (חיות טרף) למקומות הריקים שלא ישבו בהם מיד
והמם = יביא עליהם מהומה, בלבול גדול
- כ"ד והאבדת את שמם = תשמיד אותם לגמרי
עד השמידו = עד שתשמיד אותם
- כ"ה פן תוקש בו = שלא תכשל בו, שלא תעבור אותם
כי תועבת ה' = עבודה זרה היא דבר מאוס לפני ה'.
- כ"ו והיית חרם כמוהו = אם תביא תועבה (עבודה זרה) לביתך תהיה נחשב כחרם, דבר שצריך להשמידו
שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו = אתה צריך למאוס ולתעב את הפסל

פרק ח'

- א' כל המצוה – כל המצוות
ורביתם – תרבו
- ב' למען ענותך לנסותך = העינויים והסבל במדבר היו כדי לנסות אותך,
לבדוק עד היכן מגיעה האמונה שלך בה'.
- ג' אשר לא ידעת = שלא הכרת
כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם = אלא על כל מה שיאמר (מוצא פי ה')
ה' יכול האדם לחיות (למשל: המן, השלו)
- ד' לא בלתה = לא התישנה, לא נשחקה
לא בצקה = לא עלו בה יבלות ונפיחות
- ז' עינות = מעינות
- ט' במסכנות = בעניות, בצמצום, בצער
ומהרריה תחצוב נחושת = זכינו לאמת זאת בעינינו במדינת ישראל
- יא' לבלתי = שלא
- יד' ורם לבבך = לבבך ירום, יגבה, יתגאה
- טו' והנורא = המפחיד
נחש שרף – במדבר ישנם נחשים שונים ובהם נחשים ארסיים השורפים
את בשר הנשוך
החלמיש = סלע קשה
- טז' להיטיבך באחריתך = כדי להיטיב לך אחר הסבל שגרם לך
- יז' ואמרת בלבבך וכו' – הזהר שלא תאמר בלבבך שכל הרכוש שיש לך הוא
בזכות הכוח והכשרון שלך
כוח = כשרון
עוצם ידי = חוזק, יכולת הידיים
חיל = רכוש
למען הקיים = כדי לקיים
כיום הזה = כמו שכל הרכוש שקיים אצלכם היום הוא מאת ה'
- יט' העידותי בכם = מזהיר אני אתכם
עקב = כתוצאה

פרק ט'

- א' היום – לא היום ממש, אלא בימים הקרובים
לרשת = לכבוש
 גדולות ובצורות בשמים = ערים שהן גדולות בשטח וגם מוקפות חומה
 גבוהה מאד
- ב' עם גדול ורם = אנשים ענקים, גבוהים מאד
מי יתיצב לפני בני ענק = אתה שמעת את הפלא בפי כולם : "מי יכול
 לעמוד במלחמה עם ענקים כאלה
- ג' אש אוכלה הוא = כמו אש השורפת ומשחיתה
- ד' בהדוף = כשיהדוף, יגרש
בצדקתי = בזכותי
- ה' לא בצדקתך וכו' = אתה זוכה לכבוש את הארץ לא בזכותך אלא בגלל
 הבטחת ה' לאבותיך ומפני רשעת הגויים
- ו' עם קשה עורף אתה – עם ישראל מקשה ערפו, מתנגד לפעמים לקבל
 הנהגה
- ז' הקצפת = הכעסת
ממרים = לא שומעים בקול ה' בזדון
- ח' ובחורב הקצפתם = הכעסתם את ה' בחטא העגל
ויתאנף = ה' כעס
- ט' ביום הקהל = ביום מתן תורה, שנקהלתם, נאספתם ליד ההר
- י"ב שיחת = קלקל דרכו הרוחנית
סרו = סטו, יצאו מדרך ה'
עשו להם מסכה = עשו להם פסל יצוק ממתכת (מסכה – שורש-ג.ס.כ.
 לנסוך, ליצוק, לשפוך את המתכת כשהיא נוזל לתבנית)
- י"ד הרף ממני = הרפה ממני, הנח לי, אל תמנע ממני (בתפלה)
 וְהָרַחֵם בְּאֵשׁ = וההר היה בעת ההיא עדיין בוער באש שירדה במתן
 תורה
- י"ח ואתנפל = הפלתי עצמי לתפלה
- י"ט יגורתי = פחדתי
האף והחמה = הכעס
- כ"א ואכות = כתתי, כתשתי, טחנתי
- כ"ב ובתבערה ובמסה ובקברות התאוה = שמות מקומות שבהם הכעיסו
 ישראל את ה'

ממרים = מסרבים בזדון לשמוע בקול ה' מיום דעתי אתכם = מיום שהכרתי אתכם **כ"ד**

אל תשחת = אל תשמיד **כ"ו**
אשר פדית בגדלך = שפדית, הצלת בכוחך הגדול

אל תפן = אל תפנה, אל תשים לב **כ"ז**
אל קשי העם הזה = לקשיות ערפו, להתנגדותו

פן יאמרו = שלא יאמרו (הגויים) **כ"ח**
הארץ אשר הוצאתנו משם = יושבי הארץ
מבלי יכולת ה' = מפני שה' לא יכול, חלילה

והם עמך וכו' = אבל האמת היא שהם, בני ישראל, עמך וכו' **כ"ט**

פרק י'

- א' פסל לך = חצוב אבנים מהסלע
- ד' כמכתב = כמו מה שכתוב (בלוחות הראשונות)
- ו' ויכהן = שרת בכהונה
- ח' לשאת את ארון ברית ה', לעמוד לפני ה' לשרתו – תפקידים השייכים לשבט לוי ולברך בשמו – ברכת כהנים (שהם משבט לוי)
- ט' ה' הוא נחלתו = המתנות שניתנות ללויים ולכהנים על פי ה' – הם נחלת שבט לוי
- י' לא אבה = לא רצה
השחיתך = להשחית, להשמיד (השחת-מקור)
- י"ב שואל = דורש
- י"ג לטוב לך = ובכך, בקיום המצוות ייטב לך, יהיה לך שכר
- י"ד הן לה' א-להיך וכו' = הרי כל העולם שייך לה' ובכל זאת...
- ט"ו חשק = רצה מאד
- ט"ז ומלתם את ערלת לבבכם = תמולו, תסלקו מלבכם את המשיכה לרע וערפכם לא תקשו עוד = אל תקשו עוד את ערפכם, אלא הסכימו לשמוע ולקבל דברי ה'

פרק י"א

- ב' כי לא את בניכם וכו' – משפט זה מסתיים בפסוק ז' – כי עיניכם
הרואות. כלומר, אתם שראיתם את כל גדלות ה', אתם חייבים יותר
מבניכם לשמור את מצוות ה'.
מוסר ה' – דברים שעשה ה' לכם כדי ליסר, לחנך אתכם
- ג' אותותיו – הנסים שהראו את מציאות ה' בעולם
- ד' הציף = שטף, הזרים את מי ים סוף עליהם והטביע אותם
- ו' פצתה = פתחה
יקום = רכוש
- ט' ארץ זבת חלב ודבש = ארץ שיש בה שפע של חלב ודבש מהפירות
- י' והשקית ברגלך כגן הירק – גן הירק מושקה גם על ידי אדם. הוא ניגש
ברגליו ומביא ממקור מים (נהר או מעין) ומשקה את גינתו. כך אופן
ההשקיה במצרים: דולים מים מהנילוס (היאור) ומשקים את השדות.
- יא' ארץ הרים ובקעות – לא כארץ מצרים שהיא ברובה ארץ מישור.
בקעה = מקום נמוך, מישורי לרגלי ההר
- יב' דורש = מבקש, רוצה
עיני ה' א-להיך בה = ה' משגיח על הארץ תמיד
- יג' בעתו = בזמנו
יורה = הגשם הראשון
מלקוש = הגשם האחרון
דגן = תבואה
תירוש = מיץ ענבים (או יין)
יצהר = שמן זית
- יד' פן יפתה = שלא יפתה, יטעה כמו פתי בטפשותו
וסרתם = תסורו, תלכו מהדרך הישרה
- טז' ועצר את השמים – יעצור, ימנע מהשמים, מהעננים לא להוריד מטר
יבולה = יבול, פירות שלה
ואבדתם...מעל הארץ = תאבדו, תצאו לגלות
- יז' ושמתם את דברי אלה = דברי ה', התורה, יהיו סדורים אצלכם וברורים
על לבבכם = שכל הכוחות שלכם והרצון יהיו ללימוד התורה
ועל נפשכם = גם אם תעמדו בסכנת נפשות (על אחת משלש העברות :
עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים)
וקשרתם אותם לאות על ידכם = תפילין של יד
והיו לטוטפות בין עיניכם = תפילין של ראש
- יט' ולימדתם אותם את בניכם = מצות עשה על האב ללמד את בנו תורה
- כ"א כימי השמים על הארץ = כל הזמן

- כ"ב** ולדבקה בו = להדבק במידותיו של ה' ובמי שהולך בדרכיו
- כ"ג** והוריש = יוריש, יגרש
וירשתם = תירשו תכבשו
- כ"ד** מן המדבר וכו' – גבולות ההבטחה של ארץ ישראל : בדרום – המדבר בצפון – הלבנון במזרח - נהר פרת במערב – הים האחרון-הים התיכון
- כ"ה** לא יתיצב = לא יעיז איש לעמוד בפניכם להתנגד
מוראכם = המורא, הפחד שלכם
- כ"ו** ראה – פנייה להתבוננות: הביטה ושים לב
אנוכי נותן לפניכם וכו' – ניתנת לכם בחירה חפשית בין ברכה לקללה
ברכה = תוספת טובה
קללה = חסרון טובה
- כ"ז** את הברכה אשר תשמעו – בשמיעת המצוות, בקבלה לעשותן כבר יש ברכה
- כ"ח** וסרתם = תסורו, תצאו מדרך הישר, דרך ה'
אשר לא ידעתם – שלא הכרתם את יכלתם, לא ראיתם שהם יכולים לעשות איזה דבר
- כ"ט** ונתתה את הברכה וכו' – כפי שיתבאר בהמשך, בסדר "כי תבוא".
- ל'** הלא המה – מתאר כאן את המקום המדוייק של הר גריזים והר עיבל.
בעבר הירדן – בצד השני, צד מערב של הירדן.
אחרי דרך מבוא השמש – רחוק מדרך שקיעת השמש, הדרך המביאה למערב.
בארץ הכנעני היושב בערבה – באיזור מישורי שיושב בו הכנעני (בין הרים אלה יש מישור שבו נמצאת היום העיר שכם).
מול הגלגל – ישוב שהיה קרוב לשכם (בנוסף לגלגל שעל יד הירדן)
אצל אלוני מורה – קרוב לאלוני מורה (המקום הראשון שהגיע אליו אברהם אבינו)
- ל"א** כי אתם – כאשר אתם
וירשתם אותה – ותרשו, תכבשו
וישבתם בה – ותשבו בה כל אחד בנחלתו

פרק י"ב

- א'** כל הימים – כל הזמן
- ב'** הרמים – הגבוהים
כל עץ רענן – עץ יפה וטוב שנבחר למקום עבודה זרה.
- ג'** ונתצתם – תנתצו, תשברו לחלקים
מצבה – אבן ניצבת לעבודה זרה.
אשריהם – עצים המיוחדים לעבודה זרה שנקראת אשרה.
תגדעון – תכרתו, תחתכו
ואבדתם את שמם – תקראו למקומות בשמות חדשים שישכיחו את השמות הקודמים.
- ד'** לא תעשון כן – אסור לכם לעשות כך, להשחית משהו מחפצי המקדש.
- ה'** לשכנו תדרשו – תבקשו, תחפשו את מקום השראת השכינה.
- ו'** זבחיכם – זבחים, קרבנות שלמים שלכם.
מעשרותיכם – מעשר שני ומעשר בהמה שאתם צריכים לאכול אותם בירושלים.
תרומת ידכם – ביכורים
נדר – בהמה שהוקדשה בלשון 'הרי עלי בהמה לקורבן'.
נדבה – בהמה שהוקדשה בלשון 'הרי זו לקרבן'. (ההבדל בין נדר לנדבה הוא באחריות. מי שנדר ומתה או ניזקה בהמתו, חייב להביא אחרת, ומי שנדב ומתה בהמתו – פטור).
ובכורות בקרכם וצאנכם – אחד ממתנות כהונה הוא בכור בהמה.
- ז'** ושמחתם – חייבים אתם להביא קרבן שמחה ולאכלו בירושלים, בקדושת שלמים, עם בני הבית.
בכל משלח ידכם – כל אדם, לא משנה מהו משלוח ידו, פרנסתו.
- ח'** איש כל הישר בעיניו – כל אדם היה מביא במדבר את בהמתו להקרבה במשכן ואוכל אותה בכל מקום עם בני משפחתו.
- ט'** המנוחה – מנוחה מהאויבים, 7 שנות כיבוש הארץ.
הנחלה – 7 שנות התנחלות.
- י'** וישבתם בטח – ללא דאגה מפחד האויבים.
- י"ב** והלוי אשר בשעריכם – חייבים אתם לשתף בשמחתכם את הלוי שחי בשעריכם, בערים שלכם.
חלק ונחלה – חלק בנחלת הארץ.
- י"ג** בכל מקום אשר תראה – אשר תרצה.
- י"ד** רק בכל אות רצונך – בכל רצונך.
הטמא והטהור וכו' – בשר חולין מותר לאוכלו בין בטומאה ובין בטהרה, כמו צבי ואיל שהם חיות טהורות ומותרים בשחיטה בכל מקום.

- ט"ז רק הדם לא תאכלו וכו' – אסור לאכול דם, יש לשפוך אותו לארץ.
- כ' כי תאווה נפשך – כשתרצה מאוד.
- כ"ג רק חזק – התחזק והמנע (מלאכול דם).
כי הדם הוא הנפש – הדם הוא מקום המצאות החיים.
- כ"ו קדשיך – הקרבנות הקדושים שלך.
תשא ובאת – תרים ותביא.
- כ"ז ודם זבחיך לא יישפך – ייזרק סביב המזבח (כדין זריקת דם עולה ושלמים – "שתיים שהן ארבע").
- ל' פן תנקש – שלא תכשל
ופן תדרוש – ושלא תבקש, תתעניין (לעבוד).

פרק י"ג

- א'** את כל הדבר – דבר ה' אלו מצוותיו.
לא תוסף... ולא תגרע – מצוות לא תעשה: לא להוסיף על מצוות ה' ולא להפחית מהן. הכוונה היא בגוף המצווה, למשל: ליטול 5 מינים בסוכות או 3.
- ב'** אות – סימן לשליחותו על ידי ה', למשל: הופעת גשם על פי הודעתו של האיש.
מופת – דבר פלא שעושה האיש להוכיח את כוחו הנבואי.
- ג'** אשר לא ידעתם – שלא הכרתם אותם בכוח א-לוקי.
- ד'** הישכם – האם אתם.
- ה'** אחרי ה' א' תלכו – במידותיו
ואותו תיראו – בהרגשת יראה פנימית.
ואת מצוותי תשמרו – לקיים כל המצוות.
ובקולם תשמעו – לשמוע בקול נביאי האמת.
ואותו תעבדו – לקיים המצוות וכל השאר מתוך הרגשת עבדות לה'.
ובו תדבקון – הרגשת קרבה גדולה לה' ולחכמי התורה כנגד המאבק בנביא שקר.
- ו'** כי דבר סרה – דיבר דברים שמסירים את האדם מדרך ה'.
להדיחך – להסיר, לסלק אותך מדרך ה', דרך האמונה התמימה.
- ז'** כי יסיתך – יסית, יפתה אותך
- ח'** לא תאבה – לא תסכים
ולא תחוס עינך עליו – אל תתן מחסה, הגנה למסית.
ולא תחמול – אל תלמד עליו זכות.
ולא תכסה עליו – אל תימנע מלספר עליו כל הידוע לך בעניין הסתה.
- י'** כי הרג תהרגנו – אלא...
- י"ד** בני בליעל – אנשים שאינם מרגישים שיש עליהם עול מלכות שמים, רשעים.
וידיחו – הדיחו, פיתו.
- ט"ו** ודרשת וחקרת ושאלת היטב – 3 דברים שצריכים השופטים לעשות:
 דרישה – לדעת איך היה המעשה עצמו.
 חקירה – לחקור את העדים שאלות רבות על פרטי המעשה.
 ושאלת היטב – כל השאלות (הדרישה והחקירה) יהיו היטב, יסודיות.
התועבה – העברה המאוסה, חטא עבודה זרה.
- ט"ז** לפי חרב – על ידי חרב. פי חרב – משל, כאילו יש לחרב "פה" שבו אוכלת את הנהרגים.
החרם – השמד, אבד.

ז"ז שללה – השלל, הרכוש של העיר.
תל עולם – תל חרבות, גל אבנים שלא ייבנה לעולם.
כליל – לגמרי.

ח"ח ואל ידבק בידך – אסור לקחת שום חפץ מרכוש עיר הנדחת שהוחרם.
למען ישוב ה' מחרון אפן – על ידי העניש ה הזאת ישוב כעסו של ה'
מעל ישראל.
ונתן לך רחמים – יתן לישראל שפע של רגשות רחמים כנגד הענישה
הקשה שהם עושים בעיר הנדחת.
ורחמן - הקב"ה ינהג בישראל במידת הרחמים.
והרבך – ירבה אותך, כנגד הדיבור שהתמעט על ידי הריגת החוטאים.

ט"ט כי תשמע – רחמי ה' יגיעו אם ישמעו בקול ה'.

פרק י"ד
א'

לא תתגודדו = אל תעשו שריטות בבשרכם
ולא תשימו קרחה בין עיניכם = אל תמרטו את השערות שמעל המצח,
מול העיניים
למת = על מת, לסימן של אבל וצער על מת

ב' כי עם קדוש אתה... לעם סגולה – ה' בחר בכך מכל העמים להיות נבדל
מהם. ואם תנהג כמנהגם, הרי זה חילול קדושתך.

ג' לא תאכל כל תועבה = אל תאכל כל מאכל אסור, הוא מתועב לפני ה'.

ד' שה כשבים ושה עזים = ולד הכבש או העז

ו' מפרסת פרסה = שיש לה פרסה ברגליה (לא אצבעות)
ושוסעת שסע שתי פרסות = הפרסה שלה חלוקה, פרודה לשתיים (לא
כפרסת הסוס שהיא שלמה)
מעלת גרה = מעלה את המזון, לאחר שירד לקיבה, אל הפה ללעיסה
ומשם חזרה לקיבה אחרת.
גרה – משורש ג.ר.ר., כלומר, האוכל שגוררת הבהמה ומעלה מהקיבה
האחת אל הפה.

ז' הגמל, הארנבת והשפן יש להם סימן טהרה אחד בלבד – הם מעלים גרה,
אך אין להם פרסה שסועה.

ח' החזיר יש לו סימן טהרה אחד בלבד, הוא מפריס פרסה שסועה, אך אינו
מעלה גרה.
ובנבלתם = בנבלה, בגוף שלהם שהתנבל, שמת.

ט' סנפיר – בסוף גופו של הדג, כמו נוצות קשות, לשוט בהן.
קשקשת – קליפות דקות המכסות את גוף הדג.

י"א לגר אשר בשערך = גר תושב, גוי שקיבל עליו לא לעבוד עבודה זרה
בלבד.
או מכור לנוכרי – או יכול אתה למכור את הנבלה לגוי.

י"ב עשר תעשר וכו' – מצות מעשר שני, מעשר שמפריש (מוציא) בעל
הפירות מפירותיו אחר הפריש מעשר ראשון ללוי ותרומה לכוהן.
שנה שנה – מידי שנה, כלומר חייב להפריש מתבואת הארץ היוצאת מידי
שנה.

י"ג מצות אכילת מעשר שני (על ידי בעל הפירות) בירושלים, וכן חובת
הכוהנים לאכול בירושלים את בכור הבהמה שנותן להם הישראל
במתנה.
למען תלמד וכו' – כשתעלה לירושלים ותפגוש כוהנים בעבודתם, לויים
בדוכנם וישראל במעמדם, יוסיף לך הדבר ביראת ה'.

י"ד שאתו = שאת אותו, לשאת, להרים אותו.
כי יברכך ה' אלקיך – ברכת ה' לך תהיה גדולה ולכן לא תוכל לשאת את
הפרות לירושלים

כ"ה ונתת בכסף = תחליף את התבואה בכסף (תמכור או תפדה).
וצרת הכסף = שים את הכסף בצרור, בארנק (משורש צ.ו.ר.), ואז הפירות הופכים חולין, פירות ללא קדושה כלל, וקדושת הפירות עוברת לכסף.

כ"ו ונתת הכסף בכל אשר תאווה נפשך – קנה בכסף שפדית (או מכרת) כל מה שתרצה.
ובשכר = משקה חריף, משכר.

כ"ז חובה, מצווה לשתף את הלוי בסעודה, בשמחה בירושלים.

כ"ח-כ"ט מקצה שלוש שנים וכו' – מצוות "ביעור מעשרות" ומצוות מעשר עני.
מצוות ביעור מעשרות היא לסלק מהבית את המעשרות שהפריש בעל הבית במשך שלש שנים ולא מסר אותם לבעליהם: מעשר ראשון – ללוי, מעשר שני - לעצמו – להעלותו לירושלים ומעשר עני – לגר ליתום ולאמנה – בסוף כל שלש שנים.
והנחתו בשעריך – הנח אותו בעירך, אל תעלה אותו לירושלים.

פרק ט"ו

- א' מקץ = בסוף.
- ב' דבר = ענין
שמיטה – משורש ש.מ.ט. – עזיבה, נטישה.
שמוט = ישמוט, יוותר
שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו – כל מלווה יוותר על משה ידו, כלומר על חובו שהוא נושה, תובע מחברו.
לא יגוש את רעהו – לא ידרוש בתוקף, בחוזק את חובו מחברו
כי קרא שמיטה לה' – כי שנה זו נקראה שמיטה ולכן אין ללוה ממה לשלם את חובו
- ג' את הנכרי תגוש – מהגוי מותר לך לתבוע בחזקה את החוב.
ואשר יהיה לך את אחיך – חוב שיהיה לך עם אחיך
תשמט ירך – תבטל, תגרום לירך לשמוט, לעזוב
- ד'-ה' אפס כי לא יהיה בך אביון...רק אם שמוע תשמע – כלומר, אם תשמע בקול ה' לבטל את החוב בשמיטה, מבטיח לך הקב"ה ברכה רבה בפרנסה ולא יהיה בך אביון, עני.
אביון = עני מאד, התאב, רוצה כל דבר
- ו' והעבטת = תעבוט, תלווה במשכון (משכון נקרא עבוט)
- ז' לא תאמץ את לבבך = לא תקשה את הלב שלך
ולא תקפוץ את ירך – אל תימנע מלעזור לו
- ח' והעבט תעביטנו = הלוה לו במשכון
די מחסורו = כל מחסורו
- ט' דבר...בליעל = דבר רשע
קרבה שנת השבע שנת השמיטה – ולכן לא תרצה להלוות לו כי תתחייב לשמוט, לבטל את חובו
ורעה עינך = תנהג בעין רעה, בקמצנות כלפי אחיך האביון
וקרא עליך אל ה' – האביון יתאונן עליך לפני ה' וה' יחשיב לך מעשה זה כעברה.
- י' ולא ירע לבבך = ולא יצטער ליבך
- יא' כי לא יחדל אביון מקרב הארץ – אם לא יעשו ישראל רצון ה', יימשך המצב שיהיו עניים בישראל.
- יג' ריקם = ללא כלום
- יד' העניק תעניק לו – מצות העניקה, חובה על האדון לתת מתנה (העניקה) לעבד או לאמה כשהם יוצאים לחפשי.
מגרנך = מהגורן, התבואה שלך
ומיקבך = מהיקב, היין שלך

ז"ז ונתת באזנו ובדלת – תקרב את אזנו של העבד אל הדלת ותיקוב אותה (תעשה בה נקב) במרצע (עד שהמרצע יחדור עד הדלת) וזהו סמל לעבדות

עבד עולם – אמרו חז"ל – עד היובל
ואף לאמתך תעשה כן – להוציא אותה לחפשי ולתת לה מענק (אבל היא לא נרצעת)

ח"ח לא יקשה בעיניך = אל יהי'ה ענין שחרור העבד קשה בעיניך
כי משנה שכר שכיר = העבד עבד אצלך זמן כפול מפועל שכיר (הפועל עובד רק ביום והעבד-גם בלילה)

ט"ט תקדיש = חובה על בעל הבהמה להקדיש את הבכור
לא תעבוד... ולא תגוז – יש קדושה בבכור ולכן אסור לעבוד בו ואסור לגוז את צמרו

כ"כ תאכלנו – מצוה זו היא על הכהנים שהבכור ניתן להם במתנה

כ"א פסח = נכה רגליים, שיש מום באחת או בשתי רגליו
כל מום רע = כל מום שאינו מתרפא פוסל בקרבן

פרק ט"ז

- א' שמור את חודש האביב זוהי מצות עיבור השנה שבית הדין חייבים לחשב שפסח יחול, יופיע בעונת האביב ואם צריך - יעברו את השנה - יוסיפו חודש לשנה
שמור = שים לב לדבר
אביב = התבואה המתחילה להוציא שבליים ירוקות
- ב' צאן ובקר = צאן - לקרבן פסח, בקר - לקרבן חגיגה
- ג' לא תאכל עליו חמץ - עמו
בחפזון - במהירות
- ד' שאור = בצק חמץ (מיועד להחמצת בצק אחר)
בכל גבולך = בכל מקומך
ולא ילין - אסור שישאר משהו מקרבן פסח עד הבוקר
- ה' לא תוכל = אסור לך
באחד שעריך = באחד הישובים שלך
- ו' בערב כבוא השמש - בין הערביים קרוב לערב לפני שקיעת השמש
מועד = זמן
- ט' מהחל חרמש בקמה - מזמן שמתחילים לקצור בחרמש את התבואה (=קמה)
- י' מסת נדבת ידך - כפי נדבת ידך, מסת - לשון מס ומתנה
- יא' וזכרת כי עבד היית במצריים - ולכן נצטוות לשתף בשמחה גם את העני והעבד
- יב' באספך מגרנך ומיקבך = בסוף עונת איסוף התבואה מהגורן ומהיקב שלך
- יג' אך = רק
- יד' יראה כל זכורך - מצות עשה לזכרים לעלות לרגל
ולא יראה את פני ה' ריקם = לא יבוא העולה לרגל בידיים ריקות אלא בקורבנות
- טו' איש כמתנת ידו = לפי מה שידו נותנת, לפי רצונו ויכולתו
- טז' שופט = דיין, מי שבקי (יודע הרבה) בתורה ויודע לפסוק את הדין
שוטר = מי שאחראי לבצע (לעשות) את דברי השופטים, להכריח את הנשפטים
תיתן לך = תמנה, תקבע
לשבטיך = לכל שבט ושבט
בכל שעריך = בכל עיר ועיר
משפט צדק = דין אמת
- יז' לא תטה משפט = איסור לא תעשה לשנות את המשפט, הדין מהאמת

לא תכיר פנים = איסור לא תעשה להעדיף מישהו מבעלי הדין על השני
(בזכות היכרות שלו עם השופט, או כבוד או עושר וכו')
ולא תקח שוחד = איסור לא תעשה לקבל כל מתנה שהיא ואפילו כדי
לשפוט צדק
יעזור עיני חכמים = השוחד, המתנה יגרום לשופט לעוורון רוחני, שלא
יוכל לראות את הדרך הנכונה לשפוט אמת
ויסלף דברי צדיקים = השוחד יגרום לשנות את האמת: מזכאי - לחייב
ומחייב - לזכאי

צדק צדק תרדוף = מצוות עשה (על השופט) לבקש, לחפש רק את הצדק
למען תחיה וכו' = בזכות משפט צדק תזכה לירושת הארץ כ'

לא תטע לך אשרה כל עץ = איסור לנטוע אשרה וגם כל עץ
אשרה = עץ המיוחד לע"ז כ"א

מצבה = אבן שמציבים, מעמידים אותה לעבודה
אשר שנא וכו' = מצבה היא דבר שנוי על ה' בכל מקרה או כוונה כ"ב

פרק י"ז

- א' אשר יהיה בו מום כל דבר רע = מום רע, מום שאינו עובר, פוסל בקרבן.
- ב' לעבור בריתו = להפר, לבטל את הברית שבינו לבין הקב"ה (הברית שכרת ה' בחורב)
- ד' והוגד לך = הגידו, אמרו לך
ודרשת היטב = מצוה על השופט לדרוש, לחקור היטב את הדבר
- ה' אל שעריך = בשעריך, באחת הרחבות של העיר, מקום שהיו יושבים השופטים לשפוט
- ז' יד העדים = ידו של כל אחד מהעדים
ובערת הרע מקרבך = על ידי משפט צדק תבער, תסלק את הרע מישראל
- ח' כי יפלא = אם יהיה עניין אחד לפלא, לדבר קשה בעיניך
בין דם לדם = בדיני נפשות, מקרה שבו ספק אם הרוצח רצח במזיד או בשוגג
בין דין לדין = בדיני ממונות
בין נגע לנגע = אם הנגע מטמא או לא
דברי ריבות = ויכוחים שונים בין הדיינים
בשעריך = בערים שלך
- ט' הכוהנים הלוויים = הכוהנים שהם משבט לוי
- י' מן המקום ההוא = מבית המשפט העליון, הסנהדרין הגדולה
- יא' יורוך = יורו, ילמדו אותך
לא תסור = איסור לא-תעשה לסור מדרך המצוות
ימין ושמאל = איסור לשנות לשום צד וכוון
- יב' בזדון = בכוונה רעה
- יג' ויראו = יפחדו
ולא יזידון עוד = לא יעשו שום דבר בזדון (עברה בכלל ולא דווקא עברות השייכות למשפט)
- יד' וירשתה וישבת בה = לאחר שתירש, תכבוש ותשב בנחלתך (כל שבט בנחלתו)
אשימה = אשים, אמנה
שום תשים = תמנה
- ט"ז ולא ישיב את העם מצרימה = אם ירבה סוסים עלול הוא לפתח מסחר עם מצרים ולהשיב את העם לשם
- י"ז ולא יסור לבבו = כדי שלא יסור, יסטה לבבו מדרך ה'

ת"ח משנה התורה = מלשון שניים, שני ספרי תורה (אחד שמונח בארמונו
ואחד שיוצא ובא אתו)

כ' לבלתי רום לבבו = שלא יגבה לבו
ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל = ושלא יסור, יסטה מקיום המצוות
לצד זה או לצד זה

פרק י"ח

- א' חלק = בשלל המלחמה
 נחלה = בארץ
 אשי ה' = הקורבנות
 ונחלתו = שאר המתנות, תרומות ומעשרות
 אם שור אם שה = או שור או שה, מהבקר או מהצאן
- ג' משפט = חוק, דבר קבוע
 זובחי הזבח = שוחטי הבהמות (חולין)
 זרוע לחיים וקבה = חלקים משור או שה הנשחט חולין על ידי ישראל
- ד' ראשית דגנך וכו' = הראשית, החלק הראשון שניתן לכהן (תרומה גדולה)
 דגן = תבואה
 תירוש = יין
 יצהר = שמן זית
 ראשית גז צאנך = החלק הראשון של הגז מהכבש הראשון
- ו' וכי יבא הלוי וכו' = כהן משבט לוי שיבא לשרת במקדש בהקרבת הקרבנות (באחד הרגלים)
 בכל אות נפשם = ברצונו המלא
- ז' ככל אחיו הלויים = זכותו לשרת כמו כל אחיו הכהנים משבט לוי
- ח' חלק כחלק יאכלו = הכהנים העומדים שם בתורם (על פי חלוקה ל- 24 מעמדות) והכהן שבא עכשיו יאכלו ממתנות הקרבנות במדה שווה מקרבנות הרגל עצמו לבד ממכריו על האבות = חוץ מהקרבנות הקבועים לכל יום, מהם לא יקבל הכהן שיבא ברגל כיוון שמתנות אלה שייכות לכהנים המשרתים באותו שבוע
- ט' כתועבות הגויים האלה = כמו המעשים המתועבים המאוסים
- י' מעביר בנו ובתו באש = עבודת המולך, שהיו מעבירים את הבן או הבת בתוך האש והוא מוקרב, נשרף לכבוד הע"ז
- י"א קוסם קסמים, מעונן ומנחש ומכשף וחובר חבר ושואל אוב וידעוני ודורש אל המתים = אלו שמונה סוגים שונים של כישוף להגדת עתידות
- י"ב מוריש = מגרש
- י"ג תמים תהיה = שלם, מאמין ללא ספק
- י"ד היטיבו = צודקים הם
- י"ט אנכי אדרוש = אתבע, אעניש
- כ' אשר יזיד = אשר יעשה בכוונה רעה
 ומת = ימות ע"י בית דין (בחנק)

ל"א
איכה = איך
בזדון = בכוונה רעה
לא תגור = לא תפחד

פרק י"ט

- ג' תכין לך את הדרך = חייב אתה להכין את הדרך שתהא נוחה להליכה, לנסיעה וכן תהא מסומנת עם שלטים
ושלשת את גבול ארצך = תחלק את הארץ לשלשה אזורים ובמרכז כל
אזור תהיה עיר מקלט
- ד' וזה דבר הרוצח = דין הרוצח
והוא לא שונא לו מתמול שלשום = לא שונא אותו קודם לכן
- ה' ואשר יבא את רעהו = עם רעהו
ונדחה = נפלה, נשמטה
ונשל = נפל
- ו' פן ירדוף = שמא, אולי ירדוף
כי יחם לבבו = יתרגש מאוד בגלל רצח של בן משפחתו
והכהו נפש = יכה, יהרוג את הרוצח בשוגג
- ח'–ט' כי ירחיב... כי תשמור = הרחבת הארץ תהיה בזכות שמירת המצוות
- י' ולא יישפך דם נקי = אם תבדיל שלש ערים וכו' – אז יישמרו חייו של הרוצח בשוגג ולא יישפך דמו הנקי
והיה עליך דמים = אבל אם לא תעשה כל זאת ויישפך חלילה דמו הנקי של הרוצח בשוגג תהא האחריות עליך
וארב = יארב, יתחבא
ונס = ינוס, יברח
האל = האלה
- י"ב ולקחו אותו משם ונתנו אותו ביד גואל הדם = יקחו אותו וישפטו אותו וכאילו נתנו אותו ביד גואל הדם להרגו
- י"ג לא תחוס עיניך = איסור לרחם על הרוצח
- י"ד לא תסיג גבול ריעך = איסור הסגת גבול, גניבת נחלה
- ט"ו לא יקום = ... עדות יחיד אין בה תועלת כדי לדון אדם לחובה
- ט"ז כי יקום עד חמס = אם יעיד אדם שקר שיש בה חמס, גזל מחברו לענות בו = להעיד בו
סרה = דבר שקר, שסר מדרך האמת
- י"ח ענה = העיד
- י"ט כאשר זמם = כמו שחשב רעה
- כ"א נפש בנפש = נפש תמורת נפש
עין בעין שן בשן יד ביד רגל ברגל = אם התכוון להפסיד לו ממון בשווי עין ישלם שווי של עין וכו' (ע"י הערכת עבד בריא ועבד סומא)

פרק כ'

- א' רכב = רכב מלחמה
- ב' קרבכם = כשתהיו קרובים למערכה, לשדה הקרב
- ג' אל ירך לבבכם וכו' - 4 דרגות פחד ישנן כאן:
 אל ירך לבבכם = שלא יתרכך, יחלש לבכם מרוב התרגשות.
 אל תיראו = אל תחשבו על הכוח החזק של האויב.
 ואל תחפזו = אל תתבלבלו לעשות פעולות הגנה לא נכונות.
 ואל תערצו = ואל תכנעו לפני האויב (מתוך חולשה).
- ה' ולא חנכו = לא התחיל להשתמש בו
- ו' ולא חללו = לא אכל את פירותיו חולין, הפירות של השנה הרביעית שצריך לפדותן ואז מותר לאוכלן
- ז' ארש = עשה פעולת אירוסין, קנין ראשון באשה
 ולא לקחה = לא נשא אותה, קנין שני, הבאת האשה לביתו
 יקחנה = ישא אותה לאשה
- ח' הירא ורך הלבב = מי שפוחד מאד
 ולא ימס = לא יגרום לאחרים לפחד גם כן
- ט' ככלות = כאשר יסיימו, יגמרו
 ופקדו = יפקדו, ימנו
- י' כי תקרב אל עיר = כשתגש להלחם בעיר (להרחבה, מלחמת רשות)
 וקראת אליה לשלום = צריך לקרא לה, להציע לה שלום
- יא' למס = ישלמו לך מס
- יב' וצרת = תצור, תעשה עליה מצור
- יג' את כל זכורה = את כל הזכרים שבה, שבעיר
- יד' תבוז = תבזוז, תקח לך
- טו' לכל הערים הרחוקות ממך = אלה שמחוץ לגבולות הארץ
- טז'-יז' לא תחיה... כי החרם תחרימם = אלא תשמיד, תהרוג אותם
- יח' לא תשחית = איסור השחתה, הריסה
 לנדוח עליו גרזן = להשליך, להפיל עליו גרזן לכרות אותו
 כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור = וכי עץ השדה יכול להתגונן כמו
 האדם על ידי המצור? (והרי זה משפט שאלה) כלומר, צריך אתה להמנע
 מהשחתת עץ מאכל

כ' עד רדתה = עד שתורדה, תשלוט בה

פרק כ"א

- א' חלל = הרוג
 מי הכהו = מי הכה אותו מכת מוות
- ב' זקניך = חכמך
 שופטיך = דייניך
- ג' אשר לא עובד בה = אשר לא משכה בעול – שלא נעשתה בה עבודה
- ד' נחל איתן = נחל שמים זורמים בו
 אשר לא ייעבד בו = שלא עובדים בו
 וערפן = יהרגו את העגלה בעריפה – כריתת הראש
- ה' ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע = הכהנים הם השופטים בכל ריב ומחליטים בענייני נגעים
- ו' ירחצו את ידיהם = לסימן של נקיון כפיים, של חוסר אשמה
 וענו ואמרו = יאמרו בקול
- ז' כפר לעמך וכו' = מתפללים לה' שיכפר על עם ישראל, שפדה ממצרים, על חטא זה של הריגת הנפש
 ואל תתן דם נקי = אל תענוש את ישראל על הדם הנקי שנשפך
 ונכפר להם הדם = ואז יתכפר להם עוון הדם הנקי שנשפך
- ח' ואתה תבער וכו' = כאן פונה משה לכל ישראל שיחפשו אחר הרוצח ויעמידו אותו לדין וכך יבערו את שופך הדם הנקי
 כי תעשה הישר בעיני ה' = במעשה זה של חיפוש הרוצח ובהעמדתו לדין תעשה ישר בעיני ה'
- ט' ונתנו ה'... בידך = ה' יתן את האויב בידך, יתן לך את האפשרות לנצח ושבת שבין = תקח ממנו שבויים
- י"א שביה = שם כללי לשבויים
 וחשקת = תחשוק, תרצה מאד
- י"ב ועשתה את צפרניה = תגדל את צפרניה
- י"ג והסירה את שמלת שביה - בגדיה היפים שלבשה במלחמה (ראה רש"י ורמב"ן)
 ירח = חודש
- י"ד ושלחתה לנפשה = תן לה ללכת לאן שתרצה ומכור לא תמכרנה בכסף - לשפחה
 לא תתעמר בה - אסור לך לנהוג בה בערמה, ברמאות, לשלוט בה ולהעבידה כשפחה
 תחת אשר עיניתה - כיון שציערת אותה עד עכשיו, בכך שלקחת אותה

לך לאישה על כורחה

ט"ו לשניאה = לשנואה

ט"ז ביום הנחילו את בנין = ביום שיוריש את נחלתו לבניו (או כשהוא בריא או כשהוא נוטה למות)
לבכר = לתת את זכות הבכורה

י"ז יכיר = יודיע לאחרים שהוא הבכור
ראשית אוננו = ראשית כוחו של האב, הוא הבן הראשון שנולד לאביו
משפט הבכורה - זכויות הבכור

י"ח בן סורר ומורה = רגיל לסור מן הדרך הישרה וממרה את פי הוריו
ויסרו אותו ולא ישמע אליהם = ולמרות שיסרו אותו, הענישו אותו, לא קיבל את דבריהם.

י"ט זקני עירו = השופטים
שעת מקומו - מקום המשפט

כ' זולל = אוכל הרבה בשר
סובא = שותה הרבה יין

כ"ב חטא משפט מוות = עוון שעונשו מיתה

כ"ג קללת אלוקים תלוי = כל זמן שהוא תלוי נגרם קלון, בזיון (כביכול) לה'
ולא תטמא - על ידי שתשאיר את התלוי

פרק כ"ב
א'

נדחים = תועים, התרחקו מהעדר
לא... והתעלמת = אל תראה אותם ותתעלם, תימנע מלהשיב אותם.

ולא ידעתו = אינך מכיר אותו
עד דרוש אחיך אותו = עד שאחיך יבקש, יחפש וימצא אותו.

לא תוכל = אסור לך

הקם תקים = מצוות עשה לעזור להעמיד את הבהמה עם המשא

כלי גבר = מלבוש גבר

כי יקרא = אם יזדמן
רובצת = כפופה, מעופפת מעליהם
לא תקח האם על הבנים = עם הבנים

ולא תשים דמים = ועל ידי המעקה תמנע שפיכות דמים בביתך
כי יפל הנופל ממנו = אם לא תעשה מעקה

כלאיים = תערובת של שני מיני צמחים או שני מיני בעלי חיים.
פן תקדש = שלא יהיה (היבול) קדוש מהצמיחה בערבוביה, ויאסר בהנאה.
המלאה = היבול שהוא ממלא את השיבולים בגרעינים.
תבואת הכרם = פרי הכרם, הענבים

שעטנז = תערובת של צמר ופשתים הארוגים יחד

גדילים = ציציות
כסותך = הכסות, הבגד שלך

ושם לה עלילות דברים = יאמר עליה דברים שלא היו ("עלילות", מעשים של "דברים", דיבורים...)
והוציא עליה שם רע = בדברים שאמר שעשתה, כביכול, הוציא עליה שם רע (שבעצם אינו נכון).

ולקח... והוציאו וכו' = חז"ל מבארים שההורים יביאו ראיות, הוכחות שבתם היתה בתולה

ופרשו השמלה = חז"ל מבארים שהענין ייבדק על ידי זקני העיר השופטים.

ויסירו אותו = ייסרו, יטילו עליו עונש כספי

לשלחה = לגרש אותה

ל"א	לזנות בית אביה = לנהוג הפקרות בעודה בבית אבי
ל"ב	בעילת בעל = אשת איש
ל"ג	מאורשה = ארושה, שהתקדשה לאיש (נעשו בה אירוסין).
ל"ו	חטא מוות = עונש מוות
ל"ז	מושיע = מציל

פרק כ"ג

- ו' ולא אבה = לא רצה
- ז' לא תדרוש שלומם = כשאתה צר על עיר שלהם אינך מחויב לבקש את שלומם לפני כן
וטובתם - אל תבא אתם בקשרי ידידות
- ח' לא תתעב = אל תשנא
- י' ונשמרת מכל דבר דע = השמר, הזהר מכל מעשה מגונה, מכל דבר אסור
- יא' מקרה לילה = טומאת קרי, הפרשה של גבר מהגוף
- יב' ירחץ במים = יטבול במקוה
וכבוא השמש = עם שקיעת השמש
- יג' ויד = מקום
ויצאת שמה חוץ - תצא לדרכים אל מחוץ למחנה
- יד' ויתד = את חפירה
על אזור = בנוסף לכלים הצבאיים שלך
בשבתך חוץ = כשתשב בחוץ לעשות צרכיך
צאתך = הפרשה היוצאת מגופך
- טו' ולא יראה בך ערות דבר = ולא יראה ה' בישראל דבר מתועב
"ושב מאחריך = ואז אם יראה חלילה יתרחק ממך. ולא ישרה את שכינתו בתוכך.
- טז' לא תסגיר = אסור לך לתפוש עבד (כנעני) שברח ולהחזירו לאדונו
אשר ינצל = שיברח כדי להינצל
- יז' לא תוננו = אסור לך להונות, לצער אותו
- יח' קדשה = אשה העוסקת בזנות
קדש = איש העוסק בזנות
- יט' לא תבוא... בית ה' וכו' = אסור להביא לקרבן בהמה שניתנה לזונה בתור אתנן, או בהמה שהוחלפה בכלב
- כ' לא תשיך = אסור לקחת רבית על הלואה
נשך = רבית
- כ"א בכל משלח ידך = בכל עיסוק שלך
- כ"ב כי דרוש ידרשנו = יתבע אותו ממך
- כ"ג תחדל = תמנע, לא תדור

ואל כליך = אל הסל שלך **ז"ד**

בקמת רעך = בשדה התבואה של חברך **ז"ו**
מלילות = שבלים, שמוללים אותם להוציא את הגרעינים שלהם
חומש = כלי קצירה גדול
לא תניף = לא תוריד (לקצור)

פרק כ"ד

- א' ספר כריתות = גט, שטר גירושין
- ד' אחרי אשר הוטמאה = אחרי אשר נשאה לאיש אחר, נחשב הדבר כאלו טמאה היא לבעל הראשון
ולא תחטיא את הארץ = עברה זו גורמת שיהיה חטא בארץ
- ה' ולא יעבור עליו לכל דבר = פטור הוא מכל חובה ציבורית
- ו' לא יחבול רחיים = אסור לקחת במשכון - רחיים (2 אבנים זו על זו שטוחנים בהן תבואה)
רכב = שם האבן העליונה של הרחיים (והתחתונה - נקראת "שכב")
כי נפש הוא חובל = אם לוקח הוא רחיים במשכון, כאלו לוקח הוא את נפשו של בעל הרחיים, כי רק הרחיים מספקות לו קמח
- ז' והתעמר = ישתמש בו שימוש
- ח' השמר בנגע הצרעת = להראותו לכהן שמא טמא הוא
- י' כי תשה = אם תהיה נושה, מלוה או כל בעל חוב
משאת מאומה = איזה שהוא חוב
לעבוט עבוטו = לקחת את המשכון
עבוט = משכון
- י"ג צדקה = זכות
- י"ד לא תעשוק = איסור לא תעשה לעכב שכר של מישהו
- ט"ו ולא תבוא עליו השמש = לא תשקע השמש לפני שהחזרת את העבוט לעני
- ט"ז לא יומתו וכו' = כל אדם ימות בגלל חטאו הוא
- י"ז ולא תחבול וכו' - איסור לא תעשה לקחת משכון מאלמנה
- י"ח ויפדך = פדה (ה'), הוציא אותך
- י"ט עומר = אלומת שיבולים
- כ' כי תחבוט זיתך = כשתמסוק, תקטוף את הזיתים על ידי חבטה, הכאת הענפים.
לא תפאר = אל תחפש בענפי העץ זיתים בודדים שעדיין לא נפלו.
- כ"א לא תעולל - אל תבצור את העוללות, אשכולות עם מעט ענבים.

פרק כ"ה

- ב' אם בן הכית הרשע = אם הרשע חייב הכאה (39 מלקות), אז "והפלו השופט" - צריך השופט להעניש אותו מלקות כשהוא כפוף ("והפילו").
כדי רשעתו = הכמות המתאימה לרשעתו
- ג' ונקלה אחיך = יגיע לקלון, בושה
- ד' לא תחסום שור בדישו = כשהוא עובד בדישה
- ה' לא תהיה... החוצה = אסור לאלמנה להינשא למישהו מחוץ לאחים.
יבמה = היבם שלה, האח של הנפטר
ויבמה = ייבם אותה, ישא אותה לאישה
- ו' יקום על שם אחיו המת = הבן שיוולד יחשב כמי שנושא את שם הנפטר
ולא ימחה שמו מישראל - ובכך לא ימחה שם הנפטר מישראל
- ז' מאן = מסרב, לא רוצה
יבמי = ליבם אותי
- ט' וירקה בפניו = לפניו, על הארץ
- י"א והחזיקה במבושיו = במקום הצנוע
- י"ב וקצותה את כפה = חייבת היא לשלם לאיש דמי בושה שגרמה לו
(וכאילו קוצצים את כפה)
- י"ג אבן ואבן מיד משקל = אבן גדולה ואבן קטנה להשתמש בהן ברמאות
(במכירה - להשתמש באבן קטנה ובקניה - להשתמש באבן גדולה)
- י"ד איפה ואיפה -מידת נפח
- ט"ו אבן שלמה בצדק - אבן שהיא גם אבן צדק, כיוון שהיא שלמה
- ט"ז עול = שקר, רמאות
- י"ח אשר קרך = שהזדמן לך
ויזנב בך כל הנחשלים אחרין = הרג בך כל האחרונים החלשים המשולים לזנב
ואל ירא א-לוקים = עמלך לא ירא את ה'
- ט"ט בהניח... לך = כשתגיע לארץ ישראל, תכבוש אותה וה' יתן לך מנוחה
מכל האויבים מסביב.
תמחה את זכר עמלק = תשמיד כל דבר שמזכיר את עמלק, ששם עמלק עליו.

פרק כ"ו

- א' נחלה = אחוזת עולם
וירשתה = תירש, תכבוש אותה
- ב' ולקחת = אז, לאחר שתבוא אל הארץ תכבוש אומה ותשב בה, תקח וכו'
מראשית = מהפירות הראשונים שהבשילו
תביא מארצך = תכניס לביתך מהאדמה שלך
טנא = סל
אל המקום וכו' = בית המקדש
- ג' הגדתי היום = עצם הבאת הביכורים יש בה כמו הגדה, אמירת תודה לה'
- ה' וענית ואמרת = תאמר בקול. עניה במקרא היא אמירה בקול גבוה
ארמי אובד אבי = פרשני הפשט מבארים שהכונה לאברהם אבינו (או לכל האבות שהיו) והוא היה אובד, נודד ותועה ממקום למקום. ולפי פיסוק הטעמים מתקבל פירוש חז"ל שדרשו פסוק זה על לבן הארמי שרצה לאבד, להשמיד את אבי יעקב
במתי מעט = במעט אנשים
מתים = אנשים (סימן יפה לזכור זאת ולהבדיל מילה זו ממתים - כששתי הנקודות מתחת ל-מ' של מתים עומדות - פירושו אנשים עומדים חיים, וכשהן שוכבות פירושו לא חיים - אבן עזרא)
עצום = חזק
ורב = וגדול במספר
- ו' וירעו = הרעו, עשו לנו רע, תנאים קשים
ויעננו = עינו, הציקו לנו בעבודה קשה
- ז' ענינו = צרותינו
עמלנו = עבודתנו שהיתה לשוא, ללא מטרה חשובה
לחצנו = הלחץ של מצרים, עלינו לסיים במהירות את העבודה
- ח' ובמורא גדול = גילוי השכינה שבא כתוצאה מהניסים הגדולים שהיו במצרים
- ט' ויביאנו אל המקום הזה = בית המקדש
- י"א ושמחת אתה והלוי והגר = אתה חייב לשמוח ולשתף את הלוי והגר שצריכים את עזרתך
- י"ב תכלה = תסיים, תגמור
- י"ג בערתי הקודש = הוצאתי את המעשר
לא עברתי ממצותיך = לא חטאתי בהפרשת המעשר בזדון, אלא קיימתי נכון את המצוה
ולא שכחתי = וגם לא עברתי בשגגה על מצוותיך
- י"ד לא אכלתי באוני = לא אכלתי מעשר עני שהוא קדוש כשאני אונן (מי שקרובו נפטר ועדיין לא נקבר)

ולא בערתי ממנו בטמא = ולא אכלתי אותו כשאני טמא, או כשהאוכל
טמא
ולא נתתי ממנו למת = לא השתמשתי בפדיונו (הכסף שבו פודים את
המעשר השני) לצורך מת

השקיפה וכו' = תפילה לה' שיראה את עם ישראל ברחמים ט"ו
ממעון קדשך = מהשמים שהם כאילו המעון, הבית הקדוש שלך

האמרת = החשבת מאוד, כמו אמיר - פסגת העץ ט"ז

האמירך = החשיב אותך מאוד ט"ח

ולתתך עליון = ה' יביא אותך להיות עליון על כל הגויים, בכך שיהללו ט"ט
אותך על שאתה העם נבחר לה', ויהיה לך שם טוב

פרק כ"ז

- ב' ושדת = תסוד את האבנים בסיד לבן (כדי לכתוב עליהן אחר כך בצבע שחור)
- ה' לא תניף עליהם ברזל = אסור להרים על האבנים ברזל לסתת אותן
- ח' באר היטב = כתיבה ברורה היטב
- ט' הסכת = השקט, הקשב בשקט
היום הזה נהיית לעם = ביום מתן תורה
- ט"ו ארור = מקולל, יהא חסר ברכה חסר טובה, עונש שיבוא עליו מן השמיים
מסכה = פסל ממתכת שמנסכים אותה, יוצקים את המתכת כשהיא חמה לתוך תבנית
חרש = אמן, בעל מלאכה
- ט"ז מקלה = מבייש מזלזל
- כ"ז מסיג גבול = מבריח את הגבול, מגדיל את שטח אדמתו בהזזת הגבול לתוך שטח חברו
- כ"ח משגה עוור = מטעה, מכשיל את העוור
- כ' כי גילה כנף אביו = מעשה זה פוגע בכבוד אביו, כאילו הסיר את כנף אביו שפרש בשעה שקידש אותה
- כ"ה להכות נפש דם נקי = לא דוקא להריגת נפש אלא גם להטות דין
- כ"ו אשר לא יקים = לא מקבל עליו את עול המצוות, פורק מעליו את החובה לקיים אותן

פרק כ"ח

- ב'** והשיגוך = הברכות יגיעו אליך
- ד'** שגר אלפיך = ולדות הבקר שלך
עשתרות צאנך = ולדות הצאן שלך
- ה'** טנאך = שלך
משארתיך = כלי הבצק, העריבה שבה לשים את הבצק
- ז'** נגפים = מוכים
- ח'** יצו ה' אתך את הברכה באסמיך = ה' יתמיד את הברכה באוצרות
התבואה שלך
אסם = מחסן תבואה
ובכל משלח ידך = בכל דבר, עיסוק שתעשה
- י'** וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך = העמים יראו, ידעו שה' הוא
הנאמן עליך, בו אתה מאמין
- יא'** והותירך ה' לטובה = ישפיע עליך טובה יתירה, שפע של טובה
- כ'** ישלח ה' בך את המארה = את הקללה, העדר, חסרון הטובה, הברכה
את המהומה = שלב שני בעונש, שתבוא עליו מהומה בלבול ובהלה שלא
יוכל לנהוג בהגיון ובמחשבה
ואת המגערת = מגרעת, חסרון כתוצאה מהמהומה, הבהלה יגרמו נזקים
רוע מעלליך = מעשיך הרעים
- כב'** שחפת, קדחת, דלקת, חרחור, חרב = מחלות חום בגוף האדם
ובשדפון ובירקון = מכות תבואה: שדפון - השחרת התבואה מרוב חום
ירקון - התבואה מתיבשת כשהיא עדיין ירוקה
עד אבדך = עד שתאבד, תישמד
- כג'** שמיך - נחושת, והארץ - ברזל = דימוי ליובש, שלא ירד מטר
- כד'** לזענה = זועה, חרדה, דבר שמזעזע כל רואה
- כו'** ואין מחריד = ואין מפחיד, מבריח את העופות
- כז'** בשחין מצרים ובטחורים ובגרב ובחרס = סוגים שונים של מכת שחין
הפוגעים בחלקי הגוף השונים
- כח'** ותמהון לבב = טרוף הדעת, מתוך פחד מתמיד
- כט'** וכלות אליהן כל היום = עיניך יצפו מאוד לבואן עד שיחלשו מאוד
ואין לאל ידך = אין לך כח לשנות הדבר, להחזירם מהשבי
- ל'** ורצוץ = שבור, חלש מאוד

ל"ה	קדקדך = ראשך
ל"ז	לשמה = כולם ישתוממו, יתפלאו על מה שקרה לך למשל = לדוגמה, הגויים יספרו עליך כדוגמא למי שנענש קשה על ידי ה' לשנינה = לאמרות, דיבורים של לעג
ל"ח	יחסלנו = יאכלנו, ישמידנו. (אחד ממיני הארבה נקרא חסיל)
ל"ט	ולא תאגור = לא תאסוף
מ'	לא תסוך = לא תמשח על גופך כי ישל = כי פרי הזית יפול
מ"ב	יירש = יכבוש, כלומר ישמיד הצלצל = הארבה (מין ארבה שמשמיע קול צלצול)
מ"ט	ישא גוי מרחוק = יקרא לגוי מרחוק שיבוא להענישך כאשר ידאה הנשר = באופן מהיר כמו שהנשר דואה, מסתער במהירות על הטרף אשר לא תשמע לשונו = שלא תבין את שפתו, כלומר גוי רחוק ביותר
נ'	גוי עז פנים = שפניו עזים, קשים, שאין לו עדינות ורחמנות לא ישא פנים לזקן = שלא יכבד זקן ונער לא יחון = לא יתן חנינה, רחמים לילדים
נ"ב	והצר לך = יעשה מצור עד רדת חומותיך = עד שתפולנה החומות
נ"ג	במצור = במצב של מצור על העיר ובמצוק = במצב של מצוקה, שאין לך ברירה יציק לך = יגרום לך מצורה, צער
נ"ד	האיש הרך בך... תרע עינו = גם האיש העדין והרך יפגע בקרוביו, בגלל מצוקת הרעב, וגם לא יתן לאחים ממה שיותיר, שישאיר
נ"ו	אשר לא רנסתה כף רגלה הצג על הארץ = כל כך ענוגה ורכה היא שלא העזה עד כה להעמיד רגליה על הארץ
נ"ז	ובשלייתה = שק העור שעוטף את העובר
נ"ט	והפלא ה' את מכותיך = ה' יכה מכות פלא נדירות באכזריותן מכות גדולות ונאמנות = מכות גדולות וקיימות, שאינן חולפות
ס'	את כל מדוה מצרים = מחלות מצרים, שם כולל לכל מחלות מצרים אשר יגורת = שפחדת

יעלם = יעלה, יביא אותם	ס"א
ונסחתם = תיעקרו	ס"ג
לא תרגיע = לא תהיה לך רגיעה לב רגז = לב מלא פחד וכליון עיניים = געגועים גדולים עד שהעיניים כלות, נחלשות מאוד ודאבון נפש = עצבות, צער	ס"ה
תלואים לך מנגד = החיים שלך יהיו כמו דבר תלוי, לא בטוח, כי הם יהיו מסורים בידי אחרים ולא תאמין בחיך = לא תראה בחיך דבר נאמן, דבר קיים ובטוח	ס"ו
בבוקר תאמר וכו' = מרוב צפייה לישועה ולמצב טוב יותר, בבוקר תאמר הלוואי ויגיע הערב ולהפך, בערב תאמר הלוואי ויגיע כבר הבוקר	ס"ז
והתמכרתם שם לאויבך לעבדים וכו' = תשתדלו להימכר לאויבים לעבדים ולשפחות אך הם לא ירצו בכם כיון שיהיו הרבה מידי	ס"ח

פרק כ"ט

- ב' המסות הגדולות = הניסים הגדולים
האותות = הניסים שיחזקו את האמונה בה'
המופתים = הניסים שהיו שינויים גדולים בטבע - 10 המכות
- ג' ולא נתן ה' לכם לב לדעת = כל הניסים האלה לא הועילו, לא הספיקו ללמד אתכם להאמין בה'
- ד' לא בלו = לא התישנו
- ה' למען תשכילו = כדי שתצליחו
- ו' נצבים = עומדים
- ז' מחוטב עציץ = גם חוטב, כורת העצים להבערה
עד שואב מימך = עד שואב המים מהמעיין, או הבאר להשקות את התושבים. חוטבי העצים ושואבי המים היו האנשים הפשוטים בעם
- ח' לעברך בברית ה' א' ובאלתו = המעמד הזה שבו היו נצבים כולם היה כדי לכרות ברית עם ה' ולקבל על עצמם באלה, שבועה שיש בה קללה לשמור את כל דברי הברית
- ט' ואת אשר איננו פה וכו' = הברית נכרתה גם עם אנשים שאינם שם אלא יוולדו בעתיד עד סוף כל הדורות
- י' שקוציהם, גלוליהם = כינויים בזויים לעבודה זרה
- יא' לבבו פונה היום = חושב הוא לסור מדרך ה'
שורש פורה ראש לענה = האיש או האנשים הפונים לעבודה זרה דומים לשורש, צמח העושה פרי ראש ולענה - צמחים ארסיים - להרעיל את העם
- יב' והתברך בלבבו = ישלה עצמו לחשוב שרק ברכה תבוא עליו
כי בשרירות ליבי אלך = למרות שאלך בקשיות לבי
למען ספות הרוה את הצמאה = דברים אלה הם של משה, מי שחושב כך הרי הוא מוסיף מעשים רעים ("צמאה") על המעשים הטובים, המותרים ("רוה") כלומר, בתחילה מרשה הוא לעצמו מעשים שאינם כ"כ חמורים ועם התרבויות התאוה מגיע הוא למעשים רעים מאוד
- יג' לא יאבה = לא ירצה
יעשן אף ה' = יכעס
ירבצו בו כל אלה = הקללה תרבץ בו כמו חיה הרובצת, שוכבת
- יד' תחלואיה = מחלותיה
חילה = הביא עליה מחלות
- טו' גפרית ומלח וכו' = הארץ תהיה דומה לארץ שרופה ע"י גופרית ומלח

שאינה פורייה, אינה מגדלת שהוא יבול

כ"ה ולא הלך להם = לא נתן לישראל חלק בהם, כי רק ה' הוא חלקו של עם ישראל

כ"ז ויתשם = נתש, עקר אותם ממקומם

כ"ח הנסתרות לה' אלוקינו = המעשים הנסתרים שעושים בני האדם אין אנחנו אחראים, ערבים להם אלא הקב"ה היודע שופט עליהם והנגלות - לנו ולבננו עד עולם = המעשים הגלויים כולנו ערבים להם: "כל ישראל ערבים זה לזה"

פרק ל'
א'

והשבות אל לבבך = תהרהר בתשובה
אשר הדיחך = שה' השליך אותך בגלות

ב' ושבת עד ה' א' = תשוב לעבוד את ה'

ג' ושב ה' א' את שבותך = ישוב אתכם מהגלות

ד' נדחך = האיש הגולה והנידח מארצך
יקבצך = יקבץ, יאסוף אותך

ו' ומל ה' א' את לבבך וכו' = מילת הלב, הכנת ה' לעבודת ה', יסור מעל
הלב את התאוות הרעות

ט' והותירך ה' א' בכל מעשה ידיך = תהיה ברכה רבה במעשה ידיך, שיהא
בה יתרון

י"א כי המצווה הזאת = שם קיבוצי לכל מצוות התורה
לא נפלאה היא ממך = לא מכוסה, נעלמת ממך

ט"ז וחיית ורבית = תחיה ותרבה

פרק ל"א

- ב' לצאת ולבא = למלחמה ולהנהגה
- ו' חזקו = במעשיכם שיהיו זריזים
ואמצו = ברוחכם
אל תיראו = שרוחכם תהיה חזקה
ואל תערצו = שלא תרגישו חולשה בגופכם
לא ירפך = לא ירפה ממך, לא יעזוב אותך
- ז' תביא את העם = עם העם
תנחילנה = תחלק אותה לנחלה לישראל
- ח' לא תירא = לא תפחד
ולא תחת = לא תרגיש חולשה גופנית (מתוך פחד)
- ד"ד הן = הנה
קרבו ימין למות = ימין מתקרבים לשעת פטירתך
- ט"ז וקם = יקום במרידה
וזנה = יסור מאחורי ה'
- י"ז והסתרתי פני מהם = אסלק השגחתי מהם
והיה לאכול = יהיה לטרף, לפגיעה על ידי העמים
ומצאוה = יפגעו בו
הלא על כי אלוקי בקרבי = כיוון שה' עזב אותי
- י"ט את השירה = את שירת האזינו
שימה בפיהם = צוה אותם ללמוד אותה על פה
למען תהיה לי השירה הזאת לעד = להצדיק את מידת הדין בענישה
- כ' כי אביאנו = אני אקיים את הבטחתי, אבל...
ידשן = ידשן, ישמן מרוב שפע
וניאצוני = ינאצו, יכעיסו אותי
- כ"ד ככלות משה = כאשר כילה, סיים
עד תמם = עד סיומם
- כ"ו לקוח = קחו (מקור משמעות צווי)
- כ"ז את מריך = את רוחך המורדת
ממרים = מורדים, מתנגדים
ואף כי אחרי מותי = וכל שכן
- כ"ח ואעידה = אעיד, אזהיר
- כ"ט וקראת = תקרה

פרק ל"ב

- א' אמרי פי = דברי
- ב' יערוף כמטר לקחי = דברי יתקבלו, יטפטפו כגשם
 לקחי = דברי
 יערוף = יטפטף
 כשעירים = כטיפות הגשם הדקות שהרוח מניפה אותה על דשא
 כרביבים = כטיפות הגשם היורדות בחוזקה
- ג' כי שם ה' אקרא = כשאקרא בשם ה', כשאומר את שבחו
 הבו גודל לאלוקינו = אתם תנו כבוד לה'
- ד' הצור = ה' החזק
 תמים = שלם, ללא פגם
 פעלו = מעשהו
 א-ל אמונה = נאמן לבוטחים בו
 האין עוול = אין אי צדק בהנהגתו
- ה' שחת לו = אם מישהו משחית מעשיו, משחית, מקלקל הוא לעצמו
 לא, בניו מומם = אין ההשחתה הקלקול בה' אלא בבניו, המום החסרון -
 בהם
 דור עיקש ופתלתול = ישראל הם דור עקום ומקולקל במעשיו, שקשה
 ליישר אותו
- ו' הלה' תגמלו זאת = האם התנהגותכם הרעה היא הגמול (הטובה) שאתם
 גומלים לה' על כל מה שהטיב לכם?
 עם נבל = מתנהג בניבול, באופן שפל (כמו עלה נובל)
 הלא הוא אביך קנך = הלא ה' הוא אביך, ברא אותך
 ויכוננך = ביסס אותך, חיזק אותך בכל הדברים הדרושים
- ז' ימית עולם = העבר של עם ישראל
 בינו = שימו לב
 שנות דור ודור = מה שקרה במשך הדורות
- ח' בהנחלת עליון גויים = כשחילק ה' נחלות לגויים
 יצב גבולות עמים = הציב וקבע גבולות לעמים
 למספר בני ישראל = לפי מספר משפחות בני ישראל שירדו למצרים - 70
- ט' כי חלק ה' עמו = עם ישראל נחשב לחלק מה', כביכול
 יעקב חבל נחלתו = עם ישראל נחשב לאדמת נחלתו של ה', כביכול
- י' ובתוהו ילל ישימון = המדבר הוא מקום תהו שנשמעים קולות יללה של
 חיות או רוחות והוא נקרא גם ישימון
 יסובבנהו = ה' סובב אותו להגן עליו
 יבוננהו = התבונן והשגיח עליו
 יצרנהו = ינצור, ישמור אותו
 כאישון עינו = כמו אישון העין שלו, כביכול שמירה מעולה

- א"א** הנשר לא מפתיע את גוזליו אלא מרחף מעל הקן לפני שמעיר אותם, כך הקב"ה מנהיג את ישראל באהבה וברחמים
אברתו = כנף שלו
- א"ב** ה' בצד ינחנו וכו' = ה' מנהיג את ישראל להדו ואין איתו כוח אלוהי אחר
- א"ג** ירכיבהו על במותי ארץ = ה' העלה את ישראל אל המקומות הגבוהים של ארץ ישראל
ויאכל תנובת השדי = והאכיל אותם מפירות השדה
ויניקהו דבש מסלע = הניק אותו, את עם ישראל מדבש הפירות שגדלים בין הסלעים
ושמן מחלמיש צור = ומהשמן הבא מזיתים הגדלים בין הסלעים
- א"ד** חלב כרים = שומן של כבשים
אילים בני בשן = אילים הגדלים בבשן, הידועים בטיבם
ועתודים = תישום
חלב כליות חיטה = קמח הנעשה מהחלב, מהמשובח שבחיטה (כליות חיטה - החלק הפנימי שבגרעין החיטה)
ודם עינב תשתה חמר = גם יין משובח (דם עינב) יהיה להם לרוב חמר = יין
- א"ו** וישמן ישורון ויבעל = ישורון, ישראל ישמן, ישבע מרוב השפע ויבעט, חלילה, בטובה. כלומר, יכפור במי שנותן לו את כל השפע
שמנת עבית כשית = מרוב ששמנת נעשת מכוסה שומן (שכבה שמעל הבשר)
ויטוש אלוה עשהו = מרוב טובה ושפע שקיבל נטש, עזב את מי שעשה אותו
וינבל דור ישועתו = ביזה השפיל את הקב"ה החזק המושיע אותו
- א"ז** יקניאהו בזרים = יכעיסו אותו בעבודה זרה
- א"ח** יזבחו לשדים = יזבחו לכוחות זרים, שהעמים מחשיבים אותם לבעלי יכולת אבל הם "לא אלוה" - אין בהם שום כח א-לוהי
לא שערום אבותיכם - אבותיכם לא יראו מהם
- א"ח** צור ילדך תשי = אתה שוכח את מי שילד אותך
ותשכח אל מחוללך = מולידך
- א"ט** וינאף = כאף, כעס
- כ'** בנים לא אמון במ = שאין בהם אמונה, שאינם נאמנים
- כ"א** בגוי נבל = גוי שפל, מושחת בהתנהגותו
- כ"ב** קדחה = בערה
ותיקד = יקדה, בערה
עד שאול תחתית = עד תחתיות הארץ

ותלהט מוסדי הרים = ליהטה, שרפה גם את יסדות ההרים

- ל"ג אספה עלימו = אכלה, אשלח בהם את כל הרעות
חצי אכלה במ = אגמור את החצי בהם
- ל"ד מזי רעב = אנשים שימותו מרעב שיאכל בהם
לחומי רשף = אכולי להבה, כלומר, אכולים מלהט הצמא והרעב הבוער
בהם כאש
וילקט מירי = אבדן, מות מר, סוגים שונים של מיתות קשות
חמת זוחלי עפר = ארס זוחלים ממית
- ל"ה תשכל = תשמיד
אימה = פחד
- ל"ו אפאיהם = אשמיד את פאותיהם, כלומר, גם את קצבות העם
אשביתה מאנוש זכרם = אבטל, אשמיד את זכרם מקרב בני האדם,
חלילה
- ל"ז לולי כעס אויב אגור = (לא עשיתי זאת - פס' כ"ו) שמא יכעיסוני אויבי
ישראל
פן יאמרו ידינו רמה = שלא יאמרו הגויים בכוחם הגדול הכניעו והשמידו
ולא עשה זאת ה' חלילה
פן ינכרו צרימו = שמא יתיחסו הצרים, האויבים באופן זר להצלחתם
(ולא יחשבו שהם שליחים של הקב"ה להעניש את בניו)
- ל"ח כי הגוי אובד עצות המה = הגוי, הגויים כולם אין להם עצה, הבנה במה
שקורה
- ל"ט יבינו לאחריתם = לסופם המר, שבו ינקום ה' נקמת עמו מהם
- ל' כי צורם מכרם = ה', צור ישראל מכר, הפקיר את בניו
וה' הסגירם = ה' הסגיר, מסר את בניו בידי האויבים
- ל"א כי לא כצורנו צורם = (המשך דברי הגויים, לא חכמו) היו אומרים שה'
צורם של ישראל אינו כצורנו, כאלוקינו, אלא הוא חזק יותר
ואויבנו פלילים = דברי משה: אויבנו הם שופטים, חוקרים ודנים בדבר
ומבינים שאין הצור שלנו, הקב"ה כצורם
- ל"ב כי מגפן סדום גפנם = הגויים נמשלו לגפן שבאה מסדום, יפה מבחוץ
אבל הענבים מרים וארסיים
ומשדמות = ומשדות
ענבי ראש = ענבי רעל
למו = להם
- ל"ג חמת = ארס
תנינים = נחשים
- ל"ד כמוס = שמור

חתום = סגור, גנוז

- ל"ה** לי נקם ושלם = הנקמה בגויים תבוא ממני
לעת תמוט רגלם = כשהנקמה תבוא רגלם, חסנם וחזקם יתמוטט, יפול
כי קרוב יום אדם = יום אסונם, יום העונש שלהם
נחש עתידות למו = והפורענות תבוא במהרה עליהם
- ל"ו** ידין ה' עמו = יריב את ריב עמו, יעניש את אויביו
ועל עבדיו יתנחם = יתחרט על הצרות שמביא על עמו
כי יראה כי אזלת יד = כשיראה שאין עוד כוח לעם לסבול הצרות
ואפס עצור עזוב = כלומר כשיראה ה' שאין מי שנושיע ע"י עוצר, מושל
וגם אין אדם עזוב לנפשו, כלומר, חפשי
- ל"ז** ואמר אי א-להימו = ה' יאמר לישראל (כשיבוא לנקום נקמתם מהגויים):
היכן האלוהים שלהם (בלעג)?
צור חסיו בו = הצור, האלוהים שחסו, בטחו בו
- ל"ח** חלב זבחמו = החלב, החלק החשוב שבזבחים שלהם שהקריבו לעבודה
זרה
יין נסיכם = היין שהיו מנסכים לעבודה זרה
יהיו עליכם סתרה = מגן
- ל"ט** ראו עתה וכו' = המסקנה שצריכים ישראל להסיק, להחליט היא שה'
הוא האלוקים היחיד האמיתי ואין איתו אחר
מחצתי = הכיתי
- מ'** כי אשא אל שמיים ידי = אומר ה', אני נשבע בשמיים
ואמרתי ה' אנוכי לעולם = אני נשבע בחיי הנצח שלי
- מ"א** אם שנותי ברק חרבי = כאשר אשנן, אחדד את חרבי המבריקה
ותאחז במשפט ידי = וידי תאחז במשפט לשפוט את החייבים
- מ"ב** אשכיר חצי מדם = החצים שלי יפגעו בהרבה אנשים עד ש"ישכרו" מרוב
דם
מדם חלל ושביה = מדם אנשים אויבים שיהרגו במלחמה ובשבי
מראש פרעות אויב = מראשו הפרוע של האויב
- מ"ג** הרנינו גויים עמו = אתם הגויים שבחו את עם ישראל
כי דם עבדיו יקום = כאשר ינקום מאויבי ישראל את הדם ששפכו
ונקם ישיב לצריו = לאויביו
וכפר אדמת עמו = בנקמת ה' שתהיה ע"י ישראל, יכפר עם ישראל את
אדמתו מהדם הנקי אשר נשפך בה
- מ"ה** ויכל = כשכלה כשגמר
- מ"ו** מעיד = מזהיר, מתרה
אשר תצווים = כדי שתצוו את בניכם

מ"ז רק = חסר ערך

מ"ח בעצם היום הזה = ביום שקרה משה את השורות באוזני העם

מ"ט על פני יריחו = מול יריחו

נ"א על אשר מעלתם בי = לא האמנתם (מספיק)
לא קידשתם אותי = גרמתם שלא אתקדש
במי מריבות קדש = בעניין "מי- מריבה" שקרה במקדש

נ"ב מנגד = מרחוק
ושמה לא תבוא = ולשם לא תכנס

פרק ל"ג

- א' איש האלוקים = נביא ה' שהתקדש מאוד, והיה קרוב אליו ביותר
- ב' ה' מסיני בא = התגלה לעם ישראל בהר סיני, להשרות שכינתו בתוכם, לתת להם את התורה ולהוליכם לארץ ישראל
 זרח משעיר למו, הופיע מהר פארן = מקומות אלה הם בין הר סיני לערבות מואב ונזכרו כאן להראות שה' הזריח אורו בשעיר ובפארן כשהתגלה על ישראל
 ואתה מרבבות קודש = בא מתוך רבבות קדושים - מלאכיו העומדים לפניו לשרתו
מימינו אש דת למו = התורה שהיא דת אש ניתנה להם מימינו של הקב"ה, כביכול
- ג' אף חובב עמים = גם מחבב הוא את שבטי ישראל
כל קדושי בידך = כל קדושי ה', בני ישראל, הם בידך, מסורים לך
והם תוכו לרגליך = הם, ישראל, מוכנים להיכנע לפניך
ישא מדברותיך = נשא ישראל, קיבל את דברותיך - 10 הדברות
- ד' מורשה = ירושה
קהלת יעקב = לקהילות יעקב, קהילות ישראל
- ה' ויהי בישורון מלך = כשהתאספו ישראל בהר סיני לקבל את התורה היה בישורון, בישראל, מלך - קבלו עליהם את ה' למלך
- ו' יחי ראובן ואל ימות = ברך את שבט ראובן שיזכה לחיים טובים ויתקיים ויהי מתיו מספר = כלומר "ואל" (שכתוב בראשית הפסוק) יהיו אנשיו מספר קטן
מתיו = אנשים
מתים = אנשים
- ז' שמע ה' קול יהודה = בתפילתו
ואל עמי תביאנו = תשוב איתנו בשלום מהמלחמה
ידיו רב לו = בידיו יריב את ריבו עם אויביו
ועזר מצריו תהילה = אתה ה' עזור לו מצריו
- ח' תומיך ואוריך לאיש חסידך = ה', האורים והתומים שלך מסורים ללוי שהוא איש חסיד, נאמן לך
אורים ותומים = שם המפורש שנכתב על קלף ושמו אותו בין כפלי החושן
אשר ניסיתו במסה = שניסית אותו במסה, בנסיונות הגדולים במדבר
תריבוהו על מי מריבה = רבת אותו, הוכחת אותו בעניין מי מריבה
- ט' האומר לאביו ולאימו לא ראיתו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע = בחטא העגל היה מוכן לפגוע, על פי קריאת משה, בכל מי שחטא בעגל
כי אמרתך = כי שמרו את דברך, צוויך
ינצרו = ישמרו
- י' יורו משפטיך ליעקב = ילמדו את התורה לעם ישראל

ישימו קטורה באפך = יקריבו קטורת לריח ניחוח לה'
וכליל על מזבחך = יקריבו קורבן עולה, העולה כולו לה'

א" ברך ה' חילו = רכושו
ופועל ידיו תרצה = מעשה ידיו יצליח
מחץ מתנים קמיו = הכה מכת מחץ מכה קשה במותני הקמים עליו
ומשנאיו מן יקימון = ואת שונאיו שלא יקומו עליו

ב" ידיד ה' = אהוב לה'
ישכון לבטח עליו = ירגיש בנחלתו בוטח בה'
חופף עליו כל היום = ה' מכסה אותו, מגן עליו תמיד
ובין כתפיו שכן = ה' שוכן בין הרי בנימין, והכוונה למקדש ולמשכן שהיו
בנחלת בנימין

ג" מגד = המובחר שבפירות
ותהום רובצת תחת = ממי התהום הרובצים למטה

ד" וממגד תבואות שמש = פירות הגדלים בעזרת השמש
וממגד גרש ירחים = פירות המבשילים מחודש לחודש בכוח אור הירח
גרש = פרי

ט" ומראש הרי קדם = פירות הגדלים בראשי ההרים העתיקים
גבעות עולם = גבעות הקיימות מעולם

טז" וממגד ארץ ומלואה = פירות הגדלים בארץ בכלל
ורצון שוכני סנה = הברכה באה מרצון ה' השוכן בסנה, כלומר שנגלה
למשה בסנה
תבואתה = תבאנה (הברכות)
ולקודקוד נזיר אחיו = לראשו של המכובד באחים

יז" בכור שורו הדר לו = יוסף משול (דומה) לבכור שבשוורים שיש לו כוח
והדר
וקרני ראם קרניו = ודומה לראם המתהדר בקרניו (ראם- שור בר שיש לו
קרניים ארוכות ויפות)
בהם עמים ינגחו יחדיו אפסי ארץ = בקרניו, כלומר בכוחו, ינגח את
העמים עד קצות הארץ, וניצחון גדול
והם רבבות אפריים = בני יוסף הם האלפים הרבים של אפריים

יח" שמח זבולון בצאתך = למסחר בים
ויששכר באהליך = יששכר ישמח בשבתו באוהליו

יט" עמים הר יקראו = העמים שזבולון יסחר אתם ירצו לבוא להר ה'
כשבמשך הזמן ישמעו עליו מהפגישות עם זבולון
שם יזבחו = הגויים
זבחי צדק = זבחים אמיתיים לה'
כי שפע ימים ינקו = זבולון יזכה לאוצרות בים
ושפוני טמוני חול = וכן לאוצרות השפונים הטמונים בחול

כ"ו ברוך מרחיב גד = ברוך ה' המרחיב את גבול גד
כלביא שכן וטרף זרוע אף קדקודו = יושב הוא בנחלתו כמו לביא מוכן
לזנק ולטרף במי שמפריע לו, כלומר להביס, להבריח את אויבי ולפגוע
בהם פגיעה קשה

כ"א וירא ראשית לו = גד ראה לשבת בנחלתו שבעבר הירדן המזרחי
כי שם חלקת מחוקק ספון = כי זוהי החלקה שייעד, נתן המחוקק - משה
ספון = מכוסה, נסתר
ויתא ראשי עם = בני גד הופיעו ראשיהם במלחמה עם אחיהם על הארץ
צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל = עשה את מה שהתחשב וכך עשה
צדק עם ה' ומשפט עם ישראל

כ"ב יזנק מן הבשן = דן דומה לאריה המוכן לזנק על אויביו גם אם הוא עלה
לצפון הארץ הקרובה לעבר הירדן המזרחי

כ"ג שבע רצון = שבע מרצונו של ה'
ים ודרום ירשה = נפתלי יירש את הדרום ואת המערב של הכנרת

כ"ד ברוך מבנים אשר = ברוך יותר מבנים אחרים, משבטים אחרים
וטובל בשמן רגליו = ארצו תהא מבורכת בעצי שמן זית עד שאפשר
יהיה לטבול את הרגל בשמן הרב

כ"ה ברזל ונחושת מנעליך = חומותיך יהיו מבוצרות, חזקות ונעולות בברזל
וכימיק דבאך = כל ימי חיך תהא ארצך זבת חלב ודבש
דבאך = זוב שלך (ד' ו-ז' מתחלפות)

כ"ו אין כאל ישורון = ישראל, אין כמו אלוקיך
רוכב שמים בעזרך = צריך אתה לזכור תמיד שהוא ה' הרוכב בשמיים
הוא תמיד עוזר לך
וגאוותו שחקים = וברוב גאוותו, יכולתו החזקה, נמצא הוא בשחקים,
בשמיים

כ"ז מעונה אלוהי קדם = ה' שקדם לכל הוא המעין המחסה, המגן על ישראל
ומתחת זרועות עולם = והוא ה' שולט גם מתחת, בעולם הזה כמו
זריעות התופסות את העולם

כ"ח בטח בדד = בבטחון לעצמו בארצו
עין יעקב = ישראל, מקורם ביעקב אבינו
אף שמיו יערפו טל = שמי הארץ יורידו טל

כ"ט ואשר-חרב גאותך = הקב"ה הוא כמו חרב הגאווה שלך
ויכחשו אויביך לך = האויבים, כשיראו את עזרת ה' לישראל במלחמות,
ישקרו לך ויסתירו את שנאתם לך
ואתה על במותיך תדרוך = בנצחון שלך, תעלה על ההרים הגבוהים של
האויבים

פרק ל"ד

- א'** ראש הפסגה = אחד השיאים של הר נבו
- ג'** ואת הככר = הככר היא בקעת יריחו, החלק הדרום-מערבי של בקעת הירדן
בקעת יריחו = ערבות יריחו
- ז'** לא כהתה עינו = לא נחלשה ראיתו
ולא נס ליחו = לא השתנתה עדינותו ורעננות גופו כדרך הזקנים
- י'** אשר ידעו ה' פנים בפנים = שה' התגלה אליו בדרגת נבואה גבוהה במיוחד
- י"ב** לכל האותות... ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול = האות ל' פירושה - "ביחס ל" ... כלומר לא קם נביא כמשה ביחס לכל הדברים הגדולים האלה
מורא = הפחד שבמעמד הר סיני

חומש דברים
ביאורי מלים על פי פרשני הפשט
(בעיקר, עפ"י "דעת סופרים" ופירושו הקצר של ש.ז. אריאל על התנ"ך)
דפי עזר לתלמידים
עמוד מס' 1 -

פרק א'
א'

- בערבה, מול סוף, בין פארן ובין תופל, ולבן וחצרות ודי זהב = שמות מקומות שבהם חנו ישראל במדבר ובהם נאמרו דברים עד שבאו לערבות מואב
- ג'** בעשתי עשר חודש = בחודש האחד עשר
הואיל = התחיל
- ו'** רב לכם = די, מספיק לכם
- י"ב** טרחכם = הטורח, התלונות שלכם
משאכם = הטיפול בסיפוק צרכיכם
ריבכם = דברי הריב שבין איש לרעהו
- י"ג** וידועים = ידועים בתכונות הדרושות לתפקיד
- ט"ז** ואצוה את שופטיכם - שמינית עליכם
שמוע בין אחיכם - עליכם לשמוע תחילה את כל אחד מבעלי הדין
- י"ז** לא תכירו פנים במשפט - יהיו בעלי הדין חשובים בעיניכם כמו זרים בעת המשפט
קטון כגדול תשמעון = תשפטו גם בעי' קטנה כמו גדולה
לא תגורו מפני איש = אל תפחדו מפני התקיפים

	<u>כי המשפט לא'להים הוא = השופט מקיים את רצון ה' השופט העליון ואין תקיף נגד ה'.</u>	
	<u>והדבר אשר יקשה מכם = שיהיה קשה לכם לשפוט אותו</u>	
ח"ח	<u>את כל הדברים = את כל המצוות שקבלתי בסיני</u>	
ח"ט	<u>המדבר הגדול והנורא = המדבר הגדול והמעורר יראה, פחד</u>	
ח"א	<u>עלה רש = עלה כבוש, צווי משורש י.ר.ש.</u> <u>ואל תחת = אל תפחד, אל יישר לבך מפחד</u>	
ח"ב	<u>ויחפרו לנו = וירגלו</u> <u>את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבוא אליהן = יאמרו לנו מהי הדרך הטובה שכדאי ללכת בה כדי להכנס לערים</u>	
ח"ג	<u>וייטב בעיני הדבר = הסכמתי</u>	
ח"ו	<u>ולא אביתם לעלות = לא רציתם לעלות למלחמה</u> <u>ותמרו = סרבתם, התנגדתם</u>	
ח"ז	<u>ותרגנו באהליכם = התלוננתם</u>	
ח"ח	<u>אנה = לאן</u> <u>המסו את לבבנו = הפחידו אותנו בסיפוריהם על הארץ עם גדול-במספר ורב-בכוחו ערים גדולות ובצורות בשמים-המבצרים, החומות של הערים מגיעות עד לשמים (דרך גוזמא)</u>	
ח"ט	<u>לא תערצון = לא תפחדו</u>	
ח"ג	<u>לתור = לחפש</u> <u>לחנותכם = מקום מתאים לחנות בו</u> <u>לראותכם = להראות לכם</u>	
ח"ה	<u>אם יראה = שלא יראה (לשון שבועה)</u>	
ח"ו	<u>זולתי = אלא רק</u>	
ח"ז	<u>התאנף = כעס</u>	
ח"ח	<u>ינחילנה = ינחיל אותה, את ארץ ישראל</u>	
ח"ט	<u>וטפכם = והטף, הילדים שלכם</u> <u>אשר אמרתם לבז יהיה = שאמרתם כי יילקחו בשבי</u> <u>ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע = בעיני מלחמה (רס"ג), כלומר קטנים מגיל 20</u> <u>המה יבואו שמה = ייכנסו לשם, לארץ ישראל</u>	
מ'	<u>פנו לכם = גשו וצאו לדרככם</u>	

מ"א ותחגרו= חגרתם, לבשתם כל אחד
ותהינו= העזתם, התפרצתם

מ"ב ולא תנגפו= לא תוכו, תישברו על ידי אויביכם

מ"ג ותמרו= המריתם, עברתם על צווי ה'
ותזידו= הזדתם, עשיתם במזיד

מ"ד ויכתו= כתתו, השמידו
עד חרמה= עד המקום שנקרא חרמה

פרק ב'

- א' ונסב= סבבנו, הקפנו
- ד' וייראו= יפחדו
- ה' אל תתגרו בם= אסור לכם להתגרות, לתקוף אותם
עד מדרך כף רגל= אפילו אדמה בגודל כף רגל
- ו' תשברו= תקנו
תכרו= תקנו
- ז' ידע לכתך את המדבר הגדול הזה= השגיח עליך במשך כל הליכתך במדבר
- ט' אל תצר= אל תציק להם
- י"ב האמים, הענקים, הרפאים, החורים= עמים חזקים עתיקים
- י' האמים לפנים ישבו בה= האמים ישבו בארץ מואב לפני המואבים
עם גדול ורב ורם כענקים= עם גדול במספר וגבוה כמו הענקים
- יא"כ רפאים יחשבו אף הם כענקים= עם הרפאים נחשבו גם הם חזקים
כענקים
- יב"ב וישבו תחתם= ישבו במקומם
- יד"ד עד תום כל הדור= עד שמתו כל החוטאים בחטא המרגלים
- ט"ו וגם יד' ה' היתה בם להומם מקרב המחנה= ה' הכה באנשי דור המדבר
(החוטאים בחטא המרגלים), במכות שונות להמום, להמית אותם.
עד תומם= עד שנשלמה, הסתיימה המתתם
- ט"ז כאשר תמו...למות= כשנשלמה, הסתיימה המתת כל אנשי המלחמה
(דור המדבר שחטא בחטא המרגלים)
מקרב העם= מתוך העם
- יח"ח גבול מואב= קצה שטח מואב
ער= שם עיר בגבול מואב
- יט"ט וקרבת= תקרב תעבור קרוב
אל תצורם= אל תצור עליהם (לצור-לעשות מצור על עיר)
ואל תתגר בם= אל תתגרה, תתקוף אותם
- כ' ארץ רפאים תחשב אף היא= ארץ בני עמון, נחשבת גם היא לארץ
רפאים
- כ"ד החל רש= התחל לרשת, לכבוש
והתגר בו מלחמה= התגרה, תקוף אותו למטרת לחימה
- כ"ה אשר ישמעון שמעך= שישמעו עליך, שם ישראל יתפרסם

ורגזו וחלו מפניך = יכעסו ויפחדו ממך

מדבר קדמות = מדבר שנמצא ליד העיר קדמות ל"ו

לא אסור = לא אפנה ל"ז

אוכל בכסף תשבירני = תמכור לי ל"ח

ולא אבה = לא רצה ל"ט

העבירונו בו = לתת לנו מעבר בארצו

כי הקשה ה' א-לקיך את רוחו = ה' נתן לו להקשות את רוחו, להתנגד

למען תתו בידך = כדי שתוכל לכבוש אותו

כל עיר מתים = כל הערים המיושבים בבני אדם

ואמץ את ליבו = חיזק

ונחרם = החרמנו, השמדנו ל"ד

שריד = ניצול, מי ששרד ממלחמה

בזזנו = לקחנו שלל ל"ה

לכדנו = כבשנו

מערוער וכו' = הכתוב (הפסוק) מזכיר את גבולות ארץ סיחון שכבש ל"ו

ישראל: מערוער בדרום, על גבול מואב, כולל חלק מהעיר שנמצא בנחל

על אי ועד הגלעד – הרי גלעד, עד נחל יבוק החוצה את הרי גלעד לכיוון

צפון-דרום.

קריה = עיר

שגבה ממנו = שהיתה גבוהה וחזקה מיכלתנו

לא קרבת = לא נגשת למלחמה ל"ז

כל יד = כל שפת הנחל, כלומר השטחים שבסביבתו

וערי ההר = של עמון

	פרק ג'
כי בידך נתתי אותנו = החלטתי להכניע אותו על ידך.	ב'
עד בלתי שאיר = עד שלא נשאר שריד = פליט, ניצול (ממלחמה)	ג'
ונלכוד = לכדנו, כבשנו חבל ארגוב = אזור	ד'
ערים בצרות = ערים מוקפות חומה דלתים ובריח = בחומה יש דלתות, שערים עם בריח (לחיזוק). לבד = חוץ ערי הפרזי = ערים פרוזות, פתוחות ללא חומה	ה'
ונחרם אותם = החרמנו, השמדנו, הרגנו את כולם עיר מתים = עיר שבה בני אדם (חלשים)	ו'
בזוננו = בזזנו, לקחנו שלל	ז'
ונקח... את הארץ מיד = משלטון	ח'
צידונים יקראו... והאמורי יקראו = רגילים לקרוא	ט'
ערשו = ערש, מיטה שלו באמת-איש = במידה של אמה רגילה (של כל איש, לא באמה של עוג)	יא'
ההוא ייקרא = האיזור ההוא, ארץ הבשן, היה נקרא.	יג'
חוות יאיר = כפרי אהלים של יאיר (חוה = כפר)	יד'
תוך הנחל וגבול = הגבול כלל אמצע הנחל שבו יש עיר קטנה (קבוצת בתים).	טז'
והירדן וגבול = הירדן ושפתו, הגדה שלו כלולים בגבול בני גד ובני ראובן. תחת אשדות הפסגה מזרחה = הגבול המזרחי הגיע עד מורדות הפסגה, האשדות, שזרמו בהם מים (ונשפכו לים המלח).	יז'
חלוצים = זריזים, חגורים בחלצים, מתנים. כל בני חיל = כל מי שהוא בן עשרים שנה, יוצא לצבא	יח'
עד אשר יניח ה' = עד שה' יתן מנוחה ממלחמה וירשו = יירשו, יכבשו לירושתו = לנחלתו שירש.	כ'
ואתחנן = התחננתי, התפללי הרבה	כג'
אתה החלות להראות את עבדך = אתה התחלת להראות לי (במעמד הסנה)	כד'

אעברה = פועל מארך – אעבור	כ"ה
ויתעבר = התעבר, כעס למענכם = בגללכם (כלומר, התלונות הרבות שלכם לי לכעוס עליכם ולא עשיתי כמצוות ה' בסלע – לדבר ולא להכות)	כ"ו
ושא עיניך = הבט למרחוק	כ"ז
וחזקהו ואמצהו = חיזוק במוכנות הגופנית ואימוץ בהסכמה הנפשית. יעבור לפני העם = ינהיג ינחיל = יחלק את הארץ לשבטים בנחלה.	כ"ח

פרק ד'
ב'

לא תוסיפו = מצוות לא תעשה שלא להוסיף שום תוספת לאף מצוה (לדוגמא – כנף נוספת ל-4 כנפות הבגד עם ציציות) ולא תגרעו = מצוות לא תעשה שאסור להפחית מאיזו מצווה כל פרט שיהיה (כגון ליטול 3 מינים בסוכות במקום 4).

ה' בקרב הארץ = בתוך הארץ, כלומר עיקר קיום המצוות הוא בארץ ישראל. לרשתה = לרשת, לכבוש אותה

ו' כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים = התורה ומצוותיה נחשבים לחכמה ובינה מיוחדים בעיני העמים. ואמרו וכו' = ואז הם ישבחו אתכם.

ח' חוקים ומשפטים צדיקים = חוקים ומשפטים צודקים, הוגנים.

ט"א עד לב השמיים = עד השמיים עצמם.

ט"ב זולתי = רק

ט"ז פן תשחיתון = (הזהרו) שלא תשחיתו, תקלקלו על ידי עברה של עבודה זרה. תבנית = צורה של

ט"ח דגה = שם קיבוצי לכלל הדגים ובעלי החיים שבים.

ט"ט ופן תשא... ונדחת והשתחית = (הזהר) שלא תראה משהו מצבא השמים ותתפתה לעבוד אותו. אשר חלק ה' אלוקיך אותם = ה' נתן לגויים להאמין בצבא השמים, כאילו יש בהם כוחות אלוקיים.

כ' מכור הברזל = מארץ מצרים הדומה לכור, כבשן שמתיכים בו ברזל בחום מאוד גבוה כדי לזקק אותו. לעם נחלה = עם ישראל הוא כנחלה, מקום מנוחה של הקב"ה בעולם.

כ"א התאנף = כעס
לבלתי עברי = שלא אעבור, אחצה
ולבלתי בא אל הארץ = ושלא אכנס

כ"ג פסל תמונת כל = פסל מכל תמונה שהיא.

כ"ד אש אוכלה הוא = דומה בענישה שלו לאש שורפת
א-ל קנא = אלוקים המקנא, מעניש מאוד.

כ"ה ונושנתם = תהיו ישנים, ותיקים
והשחתם = תשחיתו, תקלקלו מעשיכם.
פסל תמונת כל = פסל בצורה של כל תמונה שהיא

כ"ו העידותי בכם = אני מעיד, מתרה, מזהיר בכם
כי אבד תאבדון... מעל הארץ, כי השמד תשמדון = ביטויים קשים

לגירוש מהארץ

- ל"ז** מתי מספר = מעט אנשים
ינהג = ינהיג, יכוון
- ל"ט** ובקשתם ... ומצאת = בגלות יתחרטו ויחזרו בתשובה
- ל'** בצר לך ומצאוך וכו' = התשובה תקרה כתוצאה מצרות רבות שיקרו לעם.
- ל"א** לא ירפך = לא יעזוב אותך
- ל"ב** לימים ראשונים = למה שקרה בדורות קודמים
ולמקצה השמים וכו' = שאל גם אם קרה דבר כזה בכל העולם
- ל"ג** ויחי = ונשאר חי למרות ששמע קול אלוקים
- ל"ד** או הנסה = או, האם קרה שאחד האלים ניסה לקחת לו גוי מתוך גוי אחר.
במסות באותות ובמופתים = שמות נרדפים לנסים רבים שעשה ה'.
ובמוראים גדולים = ובמעשים גדולים המעידים על נוראותו, הפחד מה'.
- ל"ה** אתה הראת לדעת = אתה עצמך ראית, נוכחת לדעת.
- ל"ו** ליסרך = ליסר, ללמד אותך מוסר.
אשו = האש שלו, מראה האש בהר סיני.
- ל"ז** ותחת כי אהב את אבותיך = ומפני ש...
ויוציאך בפניו = הוציא אותך ממצרים בעצמו.
- ל"ח** להוריש = לגרש
כיום הזה = כמו שעשה בימים אלה בארצות סיחון ועוג.
- מ"א** אז יבדיל = אז הבדיל, קבע
מזרחה שמש = בצד שבו זורחת השמש, בצד מזרח

פרק ה'
ד'

פנים בפנים = העם הגיע לדרגת נבואה גבוהה (כמו של משה רבנו)
למשך מעמד הר סיני

יראתם = פחדתם
לאמר = המשך של "דיבר ה' עמכם"..."-לאמר"

על פני = נוסף עלי

ולא תעבדם = אל תקריב לעבודה זרה קרבנות וכל עבודה אחרת
אל קנא = שמקפיד ומעניש מאד על עוון עבודה זרה ולא אמחל על כך
פוקד = זוכר, מעניש
על שלשים = בני הדור השלישי, הנכדים
על רבעים = בני הדור הרביעי, הנינים
לשונאי = למי שמכעיסים את ה' במעשיהם הרעים. כלומר, משפחה
שבה במשך 4 דורות (האב, הבן, הנכד והנין) עובדים עבודה זרה, העונש
על כך יהיה קשה.

לא לפים = לאלפי דורות
לאוהבי ולשומרי מצוותי = לאוהבי שהם שומרי מצוותי

לא תשא... לשוא = מצוות לא תעשה: אסור להשבע בשם ה' לשוא,
שבועת שקר

שמור... לקדשו = הקפד לנהוג בו קדושה, איסור עשיית מלאכה

ואמתך = האמה, השפחה שלך
וגרך אשר בשעריך = הגר, גוי העובד בארץ ("גר תושב" בלשון חז"ל)

ביד חזקה ובזרוע נטויה = בכוח גדול וחזק, משל לגבור הנוטה, מרים
את ידו לסימן גבורה

למען ייטב לך = כדי שתזכה בטובה

ולא תנאף = לא תגלה ערות אשת איש
ולא תענה ברעך עד שוא = לא תעיד בחברך עדות שקר

ולא תחמוד = לא תבקש לקנות חפץ של חברך על ידי חבר אחר או ממנו
ישירות. ואפילו שהסכים לבקשתך ושילמת לו מלא הסכום, הרי זה אסור,
ואם אכן השגת (קניית) את החפץ – עברת על "לא תחמוד"
ולא תתאוה = לא תחשוב בלבך לקחת חפץ של חברך בכל דרך שהיא.
על "לא תתאוה" עובר אדם גם אם רק חשב בלבנו.

ולא יסף = ולא הוסיף

כשמעכם = כשמעתם

הן הראנו = נוכחנו לדעת

ה'

ז'

ט'

י'

יא'

יב'

יג'

יד'

טו'

טז'

יז'

יח'

יט'

כ'

כ"א'

- כ"ב יוספים אנחנו = אנחנו נוסף
ומתנו = עלולים אנו למות.
- כ"ג כי מי כל בשר... = מי מכל בשר, האם יש עוד בני אדם
- כ"ד קרב = גש
ואת = ואתה
- כ"ה היטיבו אשר דברו = הדברים שאמרו הם נכונים וטובים (כי הם מעידים
על יראת ה')
- כ"ו מי יתן = הלואי
והיה לבבם זה להם - היראה שבהם תהיה קבועה בלבם לעולם
- כ"ז לך אמור להם שובו לכם לאהליכם - אינכם צריכים עוד להשאר
בתחתית ההר אלא לכו לאהליכם
- כ"ט לא תסורו ימין ושמאל - מצות לא תעשה : לא לסור, לא לסטות
ולעשות שונה מהמצווה לאף כוון

פרק ו'

- א' וזאת המצווה – המצוות, שם קיבוצי
- ד' ה' א-לוקינו ה' אחד – הקב"ה ששמו ה' ושהוא א-לוקינו, שאנו עובדים אותו, הוא גם אחד בכל העולמות, אין עוד מלבדו.
- ה' בכל לבבך = בכל רצונך
ובכל נפשך = אפילו כשאתה צריך למסור את נפשך, כשגוי מצווה עליך לעבור על אחת משלוש העבירות: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים.
ובכל מאודך = בכל כוחך ויכולתך, בכל מה שאתה מאוד אוהב.
- ו' והיו הדברים ... על לבבך – הדברים האלה, המצוות שציויתי אותך עתה, יהיו על הלב שלך, שתחשוב עליהם ותרגיש תמיד.
- ז' ושננתם לבניך = שנו, למד אותם הרבה לבניך
ודברת בם וכו' – דבר, למד אותם בכל זמן ובכל מקום
- ח' וקשרתם לאות על ידך - מצות תפילין של יד
ולטוטפות בין עיניך - מצות תפילין של ראש
- ט' וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך – מצות עשה לקבוע מזוזה (כתובה על קלף) בפתחי הבתים והשערים שלך.
- י"א ובורות חצובים = בורות שחצבו אותם בסלע.
- י"ו כי א-ל קנא = הקב"ה מקפיד על הכופרים בו להענישם מיד.
פן יחרה אף = שלא יכעס
- י"ז לא תנסו – אסור לנסות, לבחון את ה' בהשגחתו על העולם כי זה נראה כקטנות אמונה.
במסה = בנסיונות, כמו במקום מסה שבו ניסו ישראל את ה' אמרו: "היש ה' בקרבנו אם אין?"
- י"ח ועשית הישר והטוב – מצות עשה ללכת בדרכי יושר ולעשות טוב בין הבריות.
- י"ט להדוף = לדחוף, לגרש.
- כ' כי ישאלך בנך מחר – אם ישאל אותך הבן לאחר זמן
מה העדות וכו' – מהי מטרת קיום המצוות השוות: עדות – מצוות לסימן של עדות על הברית שבין הקב"ה וישראל, כמו שבת ומועדים. חוקים – מצוות שבין אדם למקום שאין להן הסבר כמו פרה אדומה, שעטנז וכלאיים. משפטים – מצוות שבין אדם לחברו.
- כ"ד ליראה – כדי שנגיע ליראה, לפחד מה'
לחיותנו = להשאיר אותנו בחיים
- כ"ה וצדקה תהיה לנו – ה' יחשיב לנו זאת כמעשה צדק, כזכות.

פרק ז'

- א' ונשל = ישיל, ישליך, יגרש.
עצומים = חזקים
- ב' ונתנם...לפניך = יכניע אותם
החרב תחריב = השמד תשמיד (מקור ופועל) אותם לגמרי.
ולא תחנם = אל תתן להם חנינה, אל תנהג בהם ברחמים.
- ד' כי יסיר את בנך מאחרי – העם שתחתן בו יסיר את בנך מאחרי ה'.
- ה' כי אם = אלא
תתצו = תנתצו, תשברו לרסיסים
ואישרם – עצי אשרה, עצים של עבודה זרה
תגדעון = תכרתו
- ו' לעם סגולה – לעם נבחר הדומה לאוצר יקר ונחמד
- ז' לא מרובכם = לא מפני שמספרכם גדול ממסר בני שאר בעמים.
חשק = חמד, רצה
כי אתם המעט = שהרי אתם מעטים
- ח' כי מאהבת ה' = אלה משום אהבת ה'
ומשמרו את השבועה = מפני שהוא שומר את השבועה
ויפקד מבית עבדים = פדה, גאל אותך ממצרים שהוא בית עבדים
- ט' שומר הבריות והחסד = שומר את ברית החסד
- י' ומשלם לשונאיו = מעניש את עוזביו, העוברים על המצוות (בעיקר
עבודה זרה)
אל פניו = בחייו
- י"ב עקב תשמעון = בשכר, כתוצאה שתשמעו
את הברית ואת החסד = את ברית החסד
- י"ג נברך פרי בטנך = תחול ברכה על ילדותיך
דגנך = תבואתך
תירושך = משקה הענבים (מיץ)
יצהר = שמן זית
שגר אלפיך = ילדות בקרך
עשתרות צאנך – ילדות הצאן שלך
- י"ד לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך = לא יהיה בך ובבהמתך עקר ועקרה
- ט"ו מדוי מצרים = מחלות מצרים
- ט"ז ואכלת את כל העמים = תשמיד אותם
לא תחוס עינך עליהם = לא תרחם עליהם
מוקש – מכשול

- ז"ז איכה – איך
להורישם = לכבוש אותם
- ז"ט מסות, אותות, מופתים = הנסים הרבים והשונים שעשה ה' במצרים
- כ' הצרעה – סוג מסוים של זבוב הנושא רעל
על אבוד הנשאים והנסתרים מפניך = עד שיאבדו כולם, גם מי שיסתתרו ממך.
- כ"א לא תערוץ = לא תפחד
בקרבך = בתוכך
אל גדול ונורא - ה' הוא א-ל גדול בחשיבותו, הוא מלך מלכי המלכים והוא גם נורא, שכולם יראים, פוחדים ממנו.
- כ"ב ונשל = ישל, ישליך, יגרש
מפניך = מלפניך
מעט מעט...פן תרבה עליך חית השדה = ה' יגרש את הגויים מעט מעט (לא בבת אחת) כדי שלא יגיעו חיות השדה (חיות טרף) למקומות הריקים שלא ישבו בהם מיד
והמם = יביא עליהם מהומה, בלבול גדול
- כ"ד והאבדת את שמם = תשמיד אותם לגמרי
עד השמידו = עד שתשמיד אותם
- כ"ה פן תוקש בו = שלא תכשל בו, שלא תעבור אותם
כי תועבת ה' = עבודה זרה היא דבר מאוס לפני ה'.
- כ"ו והיית חרם כמוהו = אם תביא תועבה (עבודה זרה) לביתך תהיה נחשב כחרם, דבר שצריך להשמידו
שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו = אתה צריך למאוס ולתעב את הפסל

פרק ח'

- א' כל המצוה – כל המצוות
ורביתם – תרבו
- ב' למען ענותך לנסותך = העינויים והסבל במדבר היו כדי לנסות אותך,
לבדוק עד היכן מגיעה האמונה שלך בה'.
- ג' אשר לא ידעת = שלא הכרת
כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם = אלא על כל מה שיאמר (מוצא פי ה')
ה' יכול האדם לחיות (למשל: המן, השלו)
- ד' לא בלתה = לא התישנה, לא נשחקה
לא בצקה = לא עלו בה יבלות ונפיחות
- ז' עינות = מעינות
- ט' במסכנות = בעניות, בצמצום, בצער
ומהרריה תחצוב נחושת = זכינו לאמת זאת בעינינו במדינת ישראל
- יא' לבלתי = שלא
- יד' ורם לבבך = לבבך ירום, יגבה, יתגאה
- טו' והנורא = המפחיד
נחש שרף – במדבר ישנם נחשים שונים ובהם נחשים ארסיים השורפים
את בשר הנשוך
החלמיש = סלע קשה
- טז' להיטיבך באחריתך = כדי להיטיב לך אחר הסבל שגרם לך
- יז' ואמרת בלבבך וכו' – הזהר שלא תאמר בלבבך שכל הרכוש שיש לך הוא
בזכות הכוח והכשרון שלך
כוח = כשרון
עוצם ידי = חוזק, יכולת הידיים
חיל = רכוש
- יח' למען הקיים = כדי לקיים
כיום הזה = כמו שכל הרכוש שקיים אצלכם היום הוא מאת ה'
- יט' העידותי בכם = מזהיר אני אתכם
עקב = כתוצאה

פרק ט'

- א' היום – לא היום ממש, אלא בימים הקרובים
לרשת = לכבוש
 גדולות ובצורות בשמים = ערים שהן גדולות בשטח וגם מוקפות חומה
 גבוהה מאד
- ב' עם גדול ורם = אנשים ענקים, גבוהים מאד
מי יתיצב לפני בני ענק = אתה שמעת את הפלא בפי כולם : "מי יכול
 לעמוד במלחמה עם ענקים כאלה
- ג' אש אוכלה הוא = כמו אש השורפת ומשחיתה
- ד' בהדוף = כשיהדוף, יגרש
בצדקתי = בזכותי
- ה' לא בצדקתך וכו' = אתה זוכה לכבוש את הארץ לא בזכותך אלא בגלל
 הבטחת ה' לאבותיך ומפני רשעת הגויים
- ו' עם קשה עורף אתה – עם ישראל מקשה ערפו, מתנגד לפעמים לקבל
 הנהגה
- ז' הקצפת = הכעסת
ממרים = לא שומעים בקול ה' בזדון
- ח' ובחורב הקצפתם = הכעסתם את ה' בחטא העגל
ויתאנף = ה' כעס
- ט' ביום הקהל = ביום מתן תורה, שנקהללתם, נאספתם ליד ההר
- י"ב שיחת = קלקל דרכו הרוחנית
סרו = סטו, יצאו מדרך ה'
עשו להם מסכה = עשו להם פסל יצוק ממתכת (מסכה – שורש-ג.ס.כ.
 לנסוך, ליצוק, לשפוך את המתכת כשהיא נוזל לתבנית)
- י"ד הרף ממני = הרפה ממני, הנח לי, אל תמנע ממני (בתפלה)
 ויהר בוער באש = וההר היה בעת ההיא עדיין בוער באש שירדה במתן
 תורה
- י"ח ואתנפל = הפלתי עצמי לתפלה
- י"ט יגורתי = פחדתי
האף והחמה = הכעס
- כ"א ואכות = כתתי, כתשתי, טחנתי
- כ"ב ובתבערה ובמסה ובקברות התאוה = שמות מקומות שבהם הכעיסו
 ישראל את ה'

ממרים = מסרבים בזדון לשמוע בקול ה' מיום דעתי אתכם = מיום שהכרתי אתכם **כ"ד**

אל תשחת = אל תשמיד **כ"ו**
אשר פדית בגדלך = שפדית, הצלת בכוחך הגדול

אל תפן = אל תפנה, אל תשים לב **כ"ז**
אל קשי העם הזה = לקשיות ערפו, להתנגדותו

פן יאמרו = שלא יאמרו (הגויים) **כ"ח**
הארץ אשר הוצאתנו משם = יושבי הארץ
מבלי יכולת ה' = מפני שה' לא יכול, חלילה

והם עמך וכו' = אבל האמת היא שהם, בני ישראל, עמך וכו' **כ"ט**

פרק י'
א'

פסל לך = חצוב אבנים מהסלע

ד' כמכתב = כמו מה שכתוב (בלוחות הראשונות)

ו' ויכהן = שרת בכהונה

ח' לשאת את ארון ברית ה', לעמוד לפני ה' לשרתו – תפקידים השייכים לשבט לוי ולברך בשמו – ברכת כהנים (שהם משבט לוי)

ט' ה' הוא נחלתו = המתנות שניתנות ללויים ולכהנים על פי ה' – הם נחלת שבט לוי

י' לא אבה = לא רצה
השחיתך = להשחית, להשמיד (השחת-מקור)

י"ב שואל = דורש

י"ג לטוב לך = ובכך, בקיום המצוות ייטב לך, יהיה לך שכר

י"ד הן לה' א-להיך וכו' = הרי כל העולם שייך לה' ובכל זאת...

ט"ו חשק = רצה מאד

ט"ז ומלתם את ערלת לבבכם = תמולו, תסלקו מלבכם את המשיכה לרע וערפכם לא תקשו עוד = אל תקשו עוד את ערפכם, אלא הסכימו לשמוע ולקבל דברי ה'

פרק י"א

- ב' כי לא את בניכם וכו' – משפט זה מסתיים בפסוק ז' – כי עיניכם
הרואות. כלומר, אתם שראיתם את כל גדלות ה', אתם חייבים יותר
מבניכם לשמור את מצוות ה'.
מוסר ה' – דברים שעשה ה' לכם כדי ליסר, לחנך אתכם
- ג' אותותיו – הנסים שהראו את מציאות ה' בעולם
- ד' הציף = שטף, הזרים את מי ים סוף עליהם והטביע אותם
- ו' פצתה = פתחה
יקום = רכוש
- ט' ארץ זבת חלב ודבש = ארץ שיש בה שפע של חלב ודבש מהפירות
- י' והשקית ברגלך כגן הירק – גן הירק מושקה גם על ידי אדם. הוא ניגש
ברגליו ומביא ממקור מים (נהר או מעין) ומשקה את גינתו. כך אופן
ההשקיה במצרים: דולים מים מהנילוס (היאור) ומשקים את השדות.
- יא' ארץ הרים ובקעות – לא כארץ מצרים שהיא ברובה ארץ מישור.
בקעה = מקום נמוך, מישורי לרגלי ההר
- יב' דורש = מבקש, רוצה
עיני ה' א-להיך בה = ה' משגיח על הארץ תמיד
- יג' בעתו = בזמנו
יורה = הגשם הראשון
מלקוש = הגשם האחרון
דגן = תבואה
תירוש = מיץ ענבים (או יין)
יצהר = שמן זית
- יד' פן יפתה = שלא יפתה, יטעה כמו פתי בטפשותו
וסרתם = תסורו, תלכו מהדרך הישרה
ועצר את השמים – יעצור, ימנע מהשמים, מהעננים לא להוריד מטר
יבולה = יבול, פירות שלה
ואבדתם...מעל הארץ = תאבדו, תצאו לגלות
- טו' ושמתם את דברי אלה = דברי ה', התורה, יהיו סדורים אצלכם וברורים
על לבבכם = שכל הכוחות שלכם והרצון יהיו ללימוד התורה
ועל נפשכם = גם אם תעמדו בסכנת נפשות (על אחת משלש העברות :
עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים)
וקשרתם אותם לאות על ידכם = תפילין של יד
והיו לטוטפות בין עיניכם = תפילין של ראש
- טז' ולימדתם אותם את בניכם = מצות עשה על האב ללמד את בנו תורה
- יז' כימי השמים על הארץ = כל הזמן

- כ"ב** ולדבקה בו = להדבק במידותיו של ה' ובמי שהולך בדרכיו
- כ"ג** והוריש = יוריש, יגרש
וירשתם = תירשו תכבשו
- כ"ד** מן המדבר וכו' – גבולות ההבטחה של ארץ ישראל : בדרום – המדבר בצפון – הלבנון במזרח - נהר פרת במערב – הים האחרון-הים התיכון
- כ"ה** לא יתיצב = לא יעיז איש לעמוד בפניכם להתנגד
מוראכם = המורא, הפחד שלכם
- כ"ו** ראה – פנייה להתבוננות: הביטה ושים לב
אנוכי נותן לפניכם וכו' – ניתנת לכם בחירה חפשית בין ברכה לקללה
ברכה = תוספת טובה
קללה = חסרון טובה
- כ"ז** את הברכה אשר תשמעו – בשמיעת המצוות, בקבלה לעשותן כבר יש ברכה
- כ"ח** וסרתם = תסורו, תצאו מדרך הישר, דרך ה'
אשר לא ידעתם – שלא הכרתם את יכלתם, לא ראיתם שהם יכולים לעשות איזה דבר
- כ"ט** ונתתה את הברכה וכו' – כפי שיתבאר בהמשך, בסדר "כי תבוא".
- ל'** הלא המה – מתאר כאן את המקום המדוייק של הר גריזים והר עיבל.
בעבר הירדן – בצד השני, צד מערב של הירדן.
אחרי דרך מבוא השמש – רחוק מדרך שקיעת השמש, הדרך המביאה למערב.
בארץ הכנעני היושב בערבה – באיזור מישורי שיושב בו הכנעני (בין הרים אלה יש מישור שבו נמצאת היום העיר שכם).
מול הגלגל – ישוב שהיה קרוב לשכם (בנוסף לגלגל שעל יד הירדן)
אצל אלוני מורה – קרוב לאלוני מורה (המקום הראשון שהגיע אליו אברהם אבינו)
- ל"א** כי אתם – כאשר אתם
וירשתם אותה – ותרשו, תכבשו
וישבתם בה – ותשבו בה כל אחד בנחלתו

פרק י"ב

- א'** כל הימים – כל הזמן
- ב'** הרמים – הגבוהים
כל עץ רענן – עץ יפה וטוב שנבחר למקום עבודה זרה.
- ג'** ונתצתם – תנתצו, תשברו לחלקים
מצבה – אבן ניצבת לעבודה זרה.
אשריהם – עצים המיוחדים לעבודה זרה שנקראת אשרה.
תגדעון – תכרתו, תחתכו
ואבדתם את שמם – תקראו למקומות בשמות חדשים שישכיחו את השמות הקודמים.
- ד'** לא תעשון כן – אסור לכם לעשות כך, להשחית משהו מחפצי המקדש.
- ה'** לשכנו תדרשו – תבקשו, תחפשו את מקום השראת השכינה.
- ו'** זבחיכם – זבחים, קרבנות שלמים שלכם.
מעשרותיכם – מעשר שני ומעשר בהמה שאתם צריכים לאכול אותם בירושלים.
תרומת ידכם – ביכורים
נדר – בהמה שהוקדשה בלשון 'הרי עלי בהמה לקורבן'.
נדבה – בהמה שהוקדשה בלשון 'הרי זו לקרבן'. (ההבדל בין נדר לנדבה הוא באחריות. מי שנדר ומתה או ניזקה בהמתו, חייב להביא אחרת, ומי שנדב ומתה בהמתו – פטור).
ובכורות בקרכם וצאנכם – אחד ממתנות כהונה הוא בכור בהמה.
- ז'** ושמחתם – חייבים אתם להביא קרבן שמחה ולאכלו בירושלים, בקדושת שלמים, עם בני הבית.
בכל משלח ידכם – כל אדם, לא משנה מהו משלוח ידו, פרנסתו.
- ח'** איש כל הישר בעיניו – כל אדם היה מביא במדבר את בהמתו להקרבה במשכן ואוכל אותה בכל מקום עם בני משפחתו.
- ט'** המנוחה – מנוחה מהאויבים, 7 שנות כיבוש הארץ.
הנחלה – 7 שנות התנחלות.
- י'** וישבתם בטח – ללא דאגה מפחד האויבים.
- י"ב** והלוי אשר בשעריכם – חייבים אתם לשתף בשמחתכם את הלוי שחי בשעריכם, בערים שלכם.
חלק ונחלה – חלק בנחלת הארץ.
- י"ג** בכל מקום אשר תראה – אשר תרצה.
- י"ד** רק בכל אות רצונך – בכל רצונך.
הטמא והטהור וכו' – בשר חולין מותר לאוכלו בין בטומאה ובין בטהרה, כמו צבי ואיל שהם חיות טהורות ומותרים בשחיטה בכל מקום.

- ט"ז רק הדם לא תאכלו וכו' – אסור לאכול דם, יש לשפוך אותו לארץ.
- כ' כי תאווה נפשך – כשתרצה מאוד.
- כ"ג רק חזק – התחזק והמנע (מלאכול דם).
כי הדם הוא הנפש – הדם הוא מקום המצאות החיים.
- כ"ו קדשיך – הקרבנות הקדושים שלך.
תשא ובאת – תרים ותביא.
- כ"ז ודם זבחיך לא יישפך – ייזרק סביב המזבח (כדין זריקת דם עולה ושלמים – "שתיים שהן ארבע").
- ל' פן תנקש – שלא תכשל
ופן תדרוש – ושלא תבקש, תתעניין (לעבוד).

פרק י"ג

- א'** את כל הדבר – דבר ה' אלו מצוותיו.
לא תוסף... ולא תגרע – מצוות לא תעשה: לא להוסיף על מצוות ה' ולא להפחית מהן. הכוונה היא בגוף המצווה, למשל: ליטול 5 מינים בסוכות או 3.
- ב'** אות – סימן לשליחותו על ידי ה', למשל: הופעת גשם על פי הודעתו של האיש.
מופת – דבר פלא שעושה האיש להוכיח את כוחו הנבואי.
- ג'** אשר לא ידעתם – שלא הכרתם אותם בכוח א-לוקי.
- ד'** הישכם – האם אתם.
- ה'** אחרי ה' א' תלכו – במידותיו
ואותו תיראו – בהרגשת יראה פנימית.
ואת מצוותי תשמרו – לקיים כל המצוות.
ובקולם תשמעו – לשמוע בקול נביאי האמת.
ואותו תעבדו – לקיים המצוות וכל השאר מתוך הרגשת עבדות לה'.
ובו תדבקון – הרגשת קרבה גדולה לה' ולחכמי התורה כנגד המאבק בנביא שקר.
- ו'** כי דבר סרה – דיבר דברים שמסירים את האדם מדרך ה'.
להדיחך – להסיר, לסלק אותך מדרך ה', דרך האמונה התמימה.
- ז'** כי יסיתך – יסית, יפתה אותך
- ח'** לא תאבה – לא תסכים
ולא תחוס עינך עליו – אל תתן מחסה, הגנה למסית.
ולא תחמול – אל תלמד עליו זכות.
ולא תכסה עליו – אל תימנע מלספר עליו כל הידוע לך בעניין הסתה.
- י'** כי הרג תהרגנו – אלא...
- י"ד** בני בליעל – אנשים שאינם מרגישים שיש עליהם עול מלכות שמים, רשעים.
וידיחו – הדיחו, פיתו.
- ט"ו** ודרשת וחקרת ושאלת היטב – 3 דברים שצריכים השופטים לעשות:
 דרישה – לדעת איך היה המעשה עצמו.
 חקירה – לחקור את העדים שאלות רבות על פרטי המעשה.
 ושאלת היטב – כל השאלות (הדרישה והחקירה) יהיו היטב, יסודיות.
התועבה – העברה המאוסה, חטא עבודה זרה.
- ט"ז** לפי חרב – על ידי חרב. פי חרב – משל, כאילו יש לחרב "פה" שבו אוכלת את הנהרגים.
החרם – השמד, אבד.

ז"ז שללה – השלל, הרכוש של העיר.
תל עולם – תל חרבות, גל אבנים שלא ייבנה לעולם.
כליל – לגמרי.

ח"ח ואל ידבק בידך – אסור לקחת שום חפץ מרכוש עיר הנדחת שהוחרם.
למען ישוב ה' מחרון אפן – על ידי העניש ה הזאת ישוב כעסו של ה'
מעל ישראל.
ונתן לך רחמים – יתן לישראל שפע של רגשות רחמים כנגד הענישה
הקשה שהם עושים בעיר הנידחת.
ורחמן - הקב"ה ינהג בישראל במידת הרחמים.
והרבך – ירבה אותך, כנגד הדיבור שהתמעט על ידי הריגת החוטאים.

ט"ט כי תשמע – רחמי ה' יגיעו אם ישמעו בקול ה'.

פרק י"ד
א'

לא תתגודדו = אל תעשו שריטות בבשרכם
ולא תשימו קרחה בין עיניכם = אל תמרטו את השערות שמעל המצח,
מול העיניים
למת = על מת, לסימן של אבל וצער על מת

ב' כי עם קדוש אתה... לעם סגולה – ה' בחר בכך מכל העמים להיות נבדל
מהם. ואם תנהג כמנהגם, הרי זה חילול קדושתך.

ג' לא תאכל כל תועבה = אל תאכל כל מאכל אסור, הוא מתועב לפני ה'.

ד' שה כשבים ושה עזים = ולד הכבש או העז

ו' מפרסת פרסה = שיש לה פרסה ברגליה (לא אצבעות)
ושוסעת שסע שתי פרסות = הפרסה שלה חלוקה, פרודה לשתיים (לא
כפרסת הסוס שהיא שלמה)
מעלת גרה = מעלה את המזון, לאחר שירד לקיבה, אל הפה ללעיסה
ומשם חזרה לקיבה אחרת.
גרה – משורש ג.ר.ר., כלומר, האוכל שגוררת הבהמה ומעלה מהקיבה
האחת אל הפה.

ז' הגמל, הארנבת והשפן יש להם סימן טהרה אחד בלבד – הם מעלים גרה,
אך אין להם פרסה שסועה.

ח' החזיר יש לו סימן טהרה אחד בלבד, הוא מפריס פרסה שסועה, אך אינו
מעלה גרה.
ובנבלתם = בנבלה, בגוף שלהם שהתנבל, שמת.

ט' סנפיר – בסוף גופו של הדג, כמו נוצות קשות, לשוט בהן.
קשקשת – קליפות דקות המכסות את גוף הדג.

כ"א לגר אשר בשערך = גר תושב, גוי שקיבל עליו לא לעבוד עבודה זרה
בלבד.
או מכור לנוכרי – או יכול אתה למכור את הנבלה לגוי.

כ"ב עשר תעשר וכו' – מצות מעשר שני, מעשר שמפריש (מוציא) בעל
הפירות מפירותיו אחר הפריש מעשר ראשון ללוי ותרומה לכוהן.
שנה שנה – מידי שנה, כלומר חייב להפריש מתבואת הארץ היוצאת מידי
שנה.

כ"ג מצות אכילת מעשר שני (על ידי בעל הפירות) בירושלים, וכן חובת
הכוהנים לאכול בירושלים את בכור הבהמה שנותן להם הישראל
במתנה.
למען תלמד וכו' – כשתעלה לירושלים ותפגוש כוהנים בעבודתם, לויים
בדוכנם וישראל במעמדם, יוסיף לך הדבר ביראת ה'.

כ"ד שאתו = שאת אותו, לשאת, להרים אותו.
כי יברכך ה' אלקיך – ברכת ה' לך תהיה גדולה ולכן לא תוכל לשאת את
הפרות לירושלים

כ"ה ונתת בכסף = תחליף את התבואה בכסף (תמכור או תפדה).
וצרת הכסף = שים את הכסף בצרור, בארנק (משורש צ.ו.ר.), ואז הפירות הופכים חולין, פירות ללא קדושה כלל, וקדושת הפירות עוברת לכסף.

כ"ו ונתת הכסף בכל אשר תאווה נפשך – קנה בכסף שפדית (או מכרת) כל מה שתרצה.
ובשכר = משקה חריף, משכר.

כ"ז חובה, מצווה לשתף את הלוי בסעודה, בשמחה בירושלים.

כ"ח-כ"ט מקצה שלוש שנים וכו' – מצוות "ביעור מעשרות" ומצוות מעשר עני.
מצוות ביעור מעשרות היא לסלק מהבית את המעשרות שהפריש בעל הבית במשך שלש שנים ולא מסר אותם לבעליהם: מעשר ראשון – ללוי, מעשר שני - לעצמו – להעלותו לירושלים ומעשר עני – לגר ליתום ולאלמנה – בסוף כל שלש שנים.
והנחתו בשעריך – הנח אותו בעירך, אל תעלה אותו לירושלים.

פרק ט"ו

- א' מקץ = בסוף.
- ב' דבר = ענין
שמיטה – משורש ש.מ.ט. – עזיבה, נטישה.
שמוט = ישמוט, יוותר
שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו – כל מלווה יוותר על משה ידו, כלומר על חובו שהוא נושה, תובע מחברו.
לא יגוש את רעהו – לא ידרוש בתוקף, בחוזק את חובו מחברו
כי קרא שמיטה לה' – כי שנה זו נקראה שמיטה ולכן אין ללוה ממה לשלם את חובו
- ג' את הנכרי תגוש – מהגוי מותר לך לתבוע בחזקה את החוב.
ואשר יהיה לך את אחיך – חוב שיהיה לך עם אחיך
תשמט ירך – תבטל, תגרום לירך לשמוט, לעזוב
- ד'-ה' אפס כי לא יהיה בך אביון...רק אם שמוע תשמע – כלומר, אם תשמע בקול ה' לבטל את החוב בשמיטה, מבטיח לך הקב"ה ברכה רבה בפרנסה ולא יהיה בך אביון, עני.
אביון = עני מאד, התאב, רוצה כל דבר
- ו' והעבטת = תעבוט, תלווה במשכון (משכון נקרא עבוט)
- ז' לא תאמץ את לבבך = לא תקשה את הלב שלך
ולא תקפוץ את ירך – אל תימנע מלעזור לו
- ח' והעבט תעביטנו = הלוה לו במשכון
די מחסורו = כל מחסורו
- ט' דבר...בליעל = דבר רשע
קרבה שנת השבע שנת השמיטה – ולכן לא תרצה להלוות לו כי תתחייב לשמוט, לבטל את חובו
ורעה עינך = תנהג בעין רעה, בקמצנות כלפי אחיך האביון
וקרא עליך אל ה' – האביון יתאונן עליך לפני ה' וה' יחשיב לך מעשה זה כעברה.
- י' ולא ירע לבבך = ולא יצטער ליבך
- יא' כי לא יחדל אביון מקרב הארץ – אם לא יעשו ישראל רצון ה', יימשך המצב שיהיו עניים בישראל.
- יג' ריקם = ללא כלום
- יד' העניק תעניק לו – מצות העניקה, חובה על האדון לתת מתנה (העניקה) לעבד או לאמה כשהם יוצאים לחפשי.
מגרנך = מהגורן, התבואה שלך
ומיקבך = מהיקב, היין שלך

ז"ז ונתת באזנו ובדלת – תקרב את אזנו של העבד אל הדלת ותיקוב אותה (תעשה בה נקב) במרצע (עד שהמרצע יחדור עד הדלת) וזהו סמל לעבדות

עבד עולם – אמרו חז"ל – עד היובל
ואף לאמתך תעשה כן – להוציא אותה לחפשי ולתת לה מענק (אבל היא לא נרצעת)

ח"ח לא יקשה בעיניך = אל יהי'ה ענין שחרור העבד קשה בעיניך
כי משנה שכר שכיר = העבד עבד אצלך זמן כפול מפועל שכיר (הפועל עובד רק ביום והעבד-גם בלילה)

ט"ט תקדיש = חובה על בעל הבהמה להקדיש את הבכור
לא תעבוד... ולא תגוז – יש קדושה בבכור ולכן אסור לעבוד בו ואסור לגוז את צמרו

כ"כ תאכלנו – מצוה זו היא על הכהנים שהבכור ניתן להם במתנה

כ"א פסח = נכה רגליים, שיש מום באחת או בשתי רגליו
כל מום רע = כל מום שאינו מתרפא פוסל בקרבן

פרק ט"ז

- א' שמור את חודש האביב זוהי מצות עיבור השנה שבית הדין חייבים לחשב שפסח יחול, יופיע בעונת האביב ואם צריך - יעברו את השנה - יוסיפו חודש לשנה
שמור = שים לב לדבר
אביב = התבואה המתחילה להוציא שבליים ירוקות
- ב' צאן ובקר = צאן - לקרבן פסח, בקר - לקרבן חגיגה
- ג' לא תאכל עליו חמץ - עמו
בחפזון - במהירות
- ד' שאור = בצק חמץ (מיועד להחמצת בצק אחר)
בכל גבולך = בכל מקומך
ולא ילין - אסור שישאר משהו מקרבן פסח עד הבוקר
- ה' לא תוכל = אסור לך
באחד שעריך = באחד הישובים שלך
- ו' בערב כבוא השמש - בין הערביים קרוב לערב לפני שקיעת השמש
מועד = זמן
- ט' מהחל חרמש בקמה - מזמן שמתחילים לקצור בחרמש את התבואה (=קמה)
- י' מסת נדבת ידך - כפי נדבת ידך, מסת - לשון מס ומתנה
- יא' וזכרת כי עבד היית במצריים - ולכן נצטוות לשתף בשמחה גם את העני והעבד
- יב' באספך מגרנך ומיקבך = בסוף עונת איסוף התבואה מהגורן ומהיקב שלך
- יג' אך = רק
- יד' יראה כל זכורך - מצות עשה לזכרים לעלות לרגל
ולא יראה את פני ה' ריקם = לא יבוא העולה לרגל בידיים ריקות אלא בקורבנות
- טז' איש כמתנת ידו = לפי מה שידו נותנת, לפי רצונו ויכולתו
- יז' שופט = דיין, מי שבקי (יודע הרבה) בתורה ויודע לפסוק את הדין
שוטר = מי שאחראי לבצע (לעשות) את דברי השופטים, להכריח את הנשפטים
תיתן לך = תמנה, תקבע
לשבטיך = לכל שבט ושבט
בכל שעריך = בכל עיר ועיר
משפט צדק = דין אמת
- יח' לא תטה משפט = איסור לא תעשה לשנות את המשפט, הדין מהאמת

לא תכיר פנים = איסור לא תעשה להעדיף מישהו מבעלי הדין על השני
(בזכות היכרות שלו עם השופט, או כבוד או עושר וכו')
ולא תקח שוחד = איסור לא תעשה לקבל כל מתנה שהיא ואפילו כדי
לשפוט צדק
יעזור עיני חכמים = השוחד, המתנה יגרום לשופט לעוורון רוחני, שלא
יוכל לראות את הדרך הנכונה לשפוט אמת
ויסלף דברי צדיקים = השוחד יגרום לשנות את האמת: מזכאי - לחייב
ומחייב - לזכאי

צדק צדק תרדוף = מצוות עשה (על השופט) לבקש, לחפש רק את הצדק
למען תחיה וכו' = בזכות משפט צדק תזכה לירושת הארץ כ'

לא תטע לך אשרה כל עץ = איסור לנטוע אשרה וגם כל עץ
אשרה = עץ המיוחד לע"ז כ"א

מצבה = אבן שמציבים, מעמידים אותה לעבודה
אשר שנא וכו' = מצבה היא דבר שנוי על ה' בכל מקרה או כוונה כ"ב

פרק י"ז

- א' אשר יהיה בו מום כל דבר רע = מום רע, מום שאינו עובר, פוסל בקרבן.
- ב' לעבור בריתו = להפר, לבטל את הברית שבינו לבין הקב"ה (הברית שכרת ה' בחורב)
- ד' והוגד לך = הגידו, אמרו לך
ודרשת היטב = מצוה על השופט לדרוש, לחקור היטב את הדבר
- ה' אל שעריך = בשעריך, באחת הרחבות של העיר, מקום שהיו יושבים השופטים לשפוט
- ז' יד העדים = ידו של כל אחד מהעדים
ובערת הרע מקרבך = על ידי משפט צדק תבער, תסלק את הרע מישראל
- ח' כי יפלא = אם יהיה עניין אחד לפלא, לדבר קשה בעיניך
בין דם לדם = בדיני נפשות, מקרה שבו ספק אם הרוצח רצח במזיד או בשוגג
בין דין לדין = בדיני ממונות
בין נגע לנגע = אם הנגע מטמא או לא
דברי ריבות = ויכוחים שונים בין הדיינים
בשעריך = בערים שלך
- ט' הכוהנים הלוויים = הכוהנים שהם משבט לוי
- י' מן המקום ההוא = מבית המשפט העליון, הסנהדרין הגדולה
- יא' יורוך = יורו, ילמדו אותך
לא תסור = איסור לא-תעשה לסור מדרך המצוות
ימין ושמאל = איסור לשנות לשום צד וכוון
- יב' בזדון = בכוונה רעה
- יג' ויראו = יפחדו
ולא יזידון עוד = לא יעשו שום דבר בזדון (עברה בכלל ולא דווקא עברות השייכות למשפט)
- יד' וירשתה וישבת בה = לאחר שתירש, תכבוש ותשב בנחלתך (כל שבט בנחלתו)
אשימה = אשים, אמנה
שום תשים = תמנה
- טז' ולא ישיב את העם מצרימה = אם ירבה סוסים עלול הוא לפתח מסחר עם מצרים ולהשיב את העם לשם
- יז' ולא יסור לבבו = כדי שלא יסור, יסטה לבבו מדרך ה'

ת"ח משנה התורה = מלשון שניים, שני ספרי תורה (אחד שמונח בארמונו
ואחד שיוצא ובא אתו)

כ' לבלתי רום לבבו = שלא יגבה לבו
ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל = ושלא יסור, יסטה מקיום המצוות
לצד זה או לצד זה

פרק י"ח

- א' חלק = בשלל המלחמה
 נחלה = בארץ
 אשי ה' = הקורבנות
 ונחלתו = שאר המתנות, תרומות ומעשרות
 אם שור אם שה = או שור או שה, מהבקר או מהצאן
- ג' משפט = חוק, דבר קבוע
 זובחי הזבח = שוחטי הבהמות (חולין)
 זרוע לחיים וקבה = חלקים משור או שה הנשחט חולין על ידי ישראל
- ד' ראשית דגנך וכו' = הראשית, החלק הראשון שניתן לכהן (תרומה גדולה)
 דגן = תבואה
 תירוש = יין
 יצהר = שמן זית
 ראשית גז צאנך = החלק הראשון של הגז מהכבש הראשון
- ו' וכי יבא הלוי וכו' = כהן משבט לוי שיבא לשרת במקדש בהקרבת הקרבנות (באחד הרגלים)
 בכל אוות נפשם = ברצונו המלא
- ז' ככל אחיו הלויים = זכותו לשרת כמו כל אחיו הכהנים משבט לוי
- ח' חלק כחלק יאכלו = הכהנים העומדים שם בתורם (על פי חלוקה ל- 24 מעמדות) והכהן שבא עכשיו יאכלו ממתנות הקרבנות במדה שווה מקרבנות הרגל עצמו לבד ממכריו על האבות = חוץ מהקרבנות הקבועים לכל יום, מהם לא יקבל הכהן שיבא ברגל כיוון שמתנות אלה שייכות לכהנים המשרתים באותו שבוע
- ט' כתועבות הגויים האלה = כמו המעשים המתועבים המאוסים
- י' מעביר בנו ובתו באש = עבודת המולך, שהיו מעבירים את הבן או הבת בתוך האש והוא מוקרב, נשרף לכבוד הע"ז
- י"א קוסם קסמים, מעונן ומנחש ומכשף וחובר חבר ושואל אוב וידעוני ודורש אל המתים = אלו שמונה סוגים שונים של כישוף להגדת עתידות
- י"ב מוריש = מגרש
- י"ג תמים תהיה = שלם, מאמין ללא ספק
- י"ד היטיבו = צודקים הם
- י"ט אנכי אדרוש = אתבע, אעניש
- כ' אשר יזיד = אשר יעשה בכוונה רעה
 ומת = ימות ע"י בית דין (בחנק)

ל"א
איכה = איך
בזדון = בכוונה רעה
לא תגור = לא תפחד

פרק י"ט

- ג' תכין לך את הדרך = חייב אתה להכין את הדרך שתהא נוחה להליכה, לנסיעה וכן תהא מסומנת עם שלטים
ושלשת את גבול ארצך = תחלק את הארץ לשלשה אזורים ובמרכז כל
אזור תהיה עיר מקלט
- ד' וזה דבר הרוצח = דין הרוצח
והוא לא שונא לו מתמול שלשום = לא שונא אותו קודם לכן
- ה' ואשר יבא את רעהו = עם רעהו
ונדחה = נפלה, נשמטה
ונשל = נפל
- ו' פן ירדוף = שמא, אולי ירדוף
כי יחם לבבו = יתרגש מאוד בגלל רצח של בן משפחתו
והכהו נפש = יכה, יהרוג את הרוצח בשוגג
- ח'–ט' כי ירחיב... כי תשמור = הרחבת הארץ תהיה בזכות שמירת המצוות
- י' ולא יישפך דם נקי = אם תבדיל שלש ערים וכו' – אז יישמרו חייו של הרוצח בשוגג ולא יישפך דמו הנקי
והיה עליך דמים = אבל אם לא תעשה כל זאת ויישפך חלילה דמו הנקי של הרוצח בשוגג תהא האחריות עליך
וארב = יארב, יתחבא
ונס = ינוס, יברח
האל = האלה
- י"ב ולקחו אותו משם ונתנו אותו ביד גואל הדם = יקחו אותו וישפטו אותו וכאילו נתנו אותו ביד גואל הדם להרגו
- י"ג לא תחוס עיניך = איסור לרחם על הרוצח
- י"ד לא תסיג גבול ריעך = איסור הסגת גבול, גניבת נחלה
- ט"ו לא יקום = ... עדות יחיד אין בה תועלת כדי לדון אדם לחובה
- ט"ז כי יקום עד חמס = אם יעיד אדם שקר שיש בה חמס, גזל מחברו לענות בו = להעיד בו
סרה = דבר שקר, שסר מדרך האמת
- י"ח ענה = העיד
- י"ט כאשר זמם = כמו שחשב רעה
- כ"א נפש בנפש = נפש תמורת נפש
עין בעין שן בשן יד ביד רגל ברגל = אם התכוון להפסיד לו ממון בשווי עין ישלם שווי של עין וכו' (ע"י הערכת עבד בריא ועבד סומא)

פרק כ'

- א' רכב = רכב מלחמה
- ב' קרבכם = כשתהיו קרובים למערכה, לשדה הקרב
- ג' אל ירך לבבכם וכו' - 4 דרגות פחד ישנן כאן:
 אל ירך לבבכם = שלא יתרכך, יחלש לבכם מרוב התרגשות.
 אל תיראו = אל תחשבו על הכוח החזק של האויב.
 ואל תחפזו = אל תתבלבלו לעשות פעולות הגנה לא נכונות.
 ואל תערצו = ואל תכנעו לפני האויב (מתוך חולשה).
- ה' ולא חנכו = לא התחיל להשתמש בו
- ו' ולא חללו = לא אכל את פירותיו חולין, הפירות של השנה הרביעית שצריך לפדותן ואז מותר לאוכלן
- ז' ארש = עשה פעולת אירוסין, קנין ראשון באשה
 ולא לקחה = לא נשא אותה, קנין שני, הבאת האשה לביתו
 יקחנה = ישא אותה לאשה
- ח' הירא ורך הלבב = מי שפוחד מאד
 ולא ימס = לא יגרום לאחרים לפחד גם כן
- ט' ככלות = כאשר יסיימו, יגמרו
 ופקדו = יפקדו, ימנו
- י' כי תקרב אל עיר = כשתגש להלחם בעיר (להרחבה, מלחמת רשות)
 וקראת אליה לשלום = צריך לקרא לה, להציע לה שלום
- יא' למס = ישלמו לך מס
- יב' וצרת = תצור, תעשה עליה מצור
- יג' את כל זכורה = את כל הזכרים שבה, שבעיר
- יד' תבוז = תבזוז, תקח לך
- טו' לכל הערים הרחוקות ממך = אלה שמחוץ לגבולות הארץ
- טז'-טז"ז לא תחיה... כי החרם תחרימם = אלא תשמיד, תהרוג אותם
- ט"ט לא תשחית = איסור השחתה, הריסה
 לנדוח עליו גרזן = להשליך, להפיל עליו גרזן לכרות אותו
 כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור = וכי עץ השדה יכול להתגונן כמו
 האדם על ידי המצור? (והרי זה משפט שאלה) כלומר, צריך אתה להמנע
 מהשחתת עץ מאכל

כ' עד רדתה = עד שתראה, תשלוט בה

פרק כ"א

- א' חלל = הרוג
 מי הכהו = מי הכה אותו מכת מוות
- ב' זקניך = חכמך
 שופטיך = דייניך
- ג' אשר לא עובד בה = אשר לא משכה בעול – שלא נעשתה בה עבודה
- ד' נחל איתן = נחל שמים זורמים בו
 אשר לא ייעבד בו = שלא עובדים בו
 וערפן = יהרגו את העגלה בעריפה – כריתת הראש
- ה' ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע = הכהנים הם השופטים בכל ריב ומחליטים בענייני נגעים
- ו' ירחצו את ידיהם = לסימן של נקיון כפיים, של חוסר אשמה
 וענו ואמרו = יאמרו בקול
- ז' כפר לעמך וכו' = מתפללים לה' שיכפר על עם ישראל, שפדה ממצרים, על חטא זה של הריגת הנפש
 ואל תתן דם נקי = אל תענוש את ישראל על הדם הנקי שנשפך
 ונכפר להם הדם = ואז יתכפר להם עוון הדם הנקי שנשפך
- ח' ואתה תבער וכו' = כאן פונה משה לכל ישראל שיחפשו אחר הרוצח ויעמידו אותו לדין וכך יבערו את שופך הדם הנקי
 כי תעשה הישר בעיני ה' = במעשה זה של חיפוש הרוצח ובהעמדתו לדין תעשה ישר בעיני ה'
- ט' ונתנו ה'... בידך = ה' יתן את האויב בידך, יתן לך את האפשרות לנצח ושבת שבין = תקח ממנו שבויים
- י"א שביה = שם כללי לשבויים
 וחשקת = תחשוק, תרצה מאד
- י"ב ועשתה את צפרניה = תגדל את צפרניה
- י"ג והסירה את שמלת שביה - בגדיה היפים שלבשה במלחמה (ראה רש"י ורמב"ן)
 ירח = חודש
- י"ד ושלחתה לנפשה = תן לה ללכת לאן שתרצה ומכור לא תמכרנה בכסף - לשפחה
 לא תתעמר בה - אסור לך לנהוג בה בערמה, ברמאות, לשלוט בה ולהעבידה כשפחה
 תחת אשר עיניתה - כיון שציערת אותה עד עכשיו, בכך שלקחת אותה

לך לאישה על כורחה

ט"ו לשניאה = לשנואה

ט"ז ביום הנחילו את בנין = ביום שיוריש את נחלתו לבניו (או כשהוא בריא או כשהוא נוטה למות)
לבכר = לתת את זכות הבכורה

י"ז יכיר = יודיע לאחרים שהוא הבכור
ראשית אוננו = ראשית כוחו של האב, הוא הבן הראשון שנולד לאביו
משפט הבכורה - זכויות הבכור

י"ח בן סורר ומורה = רגיל לסור מן הדרך הישרה וממרה את פי הוריו
ויסרו אותו ולא ישמע אליהם = ולמרות שיסרו אותו, הענישו אותו, לא
קיבל את דבריהם.

י"ט זקני עירו = השופטים
שעת מקומו - מקום המשפט

כ' זולל = אוכל הרבה בשר
סובא = שותה הרבה יין

כ"ב חטא משפט מוות = עוון שעונשו מיתה

כ"ג קללת אלוקים תלוי = כל זמן שהוא תלוי נגרם קלון, בזיון (כביכול) לה'
ולא תטמא - על ידי שתשאיר את התלוי

פרק כ"ב

- א'** נדחים = תועים, התרחקו מהעדר
לא... והתעלמת = אל תראה אותם ותתעלם, תימנע מלהשיב אותם.
- ב'** ולא ידעתו = אינך מכיר אותו
עד דרוש אחיך אותו = עד שאחיך יבקש, יחפש וימצא אותו.
- ג'** לא תוכל = אסור לך
- ד'** הקם תקים = מצוות עשה לעזור להעמיד את הבהמה עם המשא
- ה'** כלי גבר = מלבוש גבר
- ו'** כי יקרא = אם יזדמן
רובצת = כפופה, מעופפת מעליהם
לא תקח האם על הבנים = עם הבנים
- ח'** ולא תשים דמים = ועל ידי המעקה תמנע שפיכות דמים בביתך
כי יפל הנופל ממנו = אם לא תעשה מעקה
- ט'** כלאיים = תערובת של שני מיני צמחים או שני מיני בעלי חיים.
פן תקדש = שלא יהיה (היבול) קדוש מהצמיחה בערבוביה, ויאסר בהנאה.
המלאה = היבול שהוא ממלא את השיבולים בגרעינים.
תבואת הכרם = פרי הכרם, הענבים
- י"א** שעטנז = תערובת של צמר ופשתים הארוגים יחד
- י"ב** גדילים = ציציות
כסותך = הכסות, הבגד שלך
- י"ד** ושם לה עלילות דברים = יאמר עליה דברים שלא היו ("עלילות", מעשים של "דברים", דיבורים...)
והוציא עליה שם רע = בדברים שאמר שעשתה, כביכול, הוציא עליה שם רע (שבעצם אינו נכון).
- ט"ו** ולקח... והוציאו וכו' = חז"ל מבארים שההורים יביאו ראיות, הוכחות שבתם היתה בתולה
- י"ז** ופרשו השמלה = חז"ל מבארים שהענין ייבדק על ידי זקני העיר השופטים.
- י"ח** ויסירו אותו = ייסרו, יטילו עליו עונש כספי
- י"ט** לשלחה = לגרש אותה

ל"א	לזנות בית אביה = לנהוג הפקרות בעודה בבית אבי
ל"ב	בעילת בעל = אשת איש
ל"ג	מאורשה = ארושה, שהתקדשה לאיש (נעשו בה אירוסין).
ל"ו	חטא מוות = עונש מוות
ל"ז	מושיע = מציל

פרק כ"ג

- ו' ולא אבה = לא רצה
- ז' לא תדרוש שלומם = כשאתה צר על עיר שלהם אינך מחויב לבקש את שלומם לפני כן
וטובתם - אל תבא אתם בקשרי ידידות
- ח' לא תתעב = אל תשנא
- י' ונשמרת מכל דבר דע = השמר, הזהר מכל מעשה מגונה, מכל דבר אסור
- יא' מקרה לילה = טומאת קרי, הפרשה של גבר מהגוף
- יב' ירחץ במים = יטבול במקוה
וכבוא השמש = עם שקיעת השמש
- יג' ויד = מקום
ויצאת שמה חוץ - תצא לדרכים אל מחוץ למחנה
- יד' ויתד = את חפירה
על אזור = בנוסף לכלים הצבאיים שלך
בשבתך חוץ = כשתשב בחוץ לעשות צרכיך
צאתך = הפרשה היוצאת מגופך
- טו' ולא יראה בך ערות דבר = ולא יראה ה' בישראל דבר מתועב
"ושב מאחריך = ואז אם יראה חלילה יתרחק ממך. ולא ישרה את שכינתו בתוכך.
- טז' לא תסגיר = אסור לך לתפוש עבד (כנעני) שברח ולהחזירו לאדונו
אשר ינצל = שיברח כדי להינצל
- יז' לא תוננו = אסור לך להונות, לצער אותו
- יח' קדשה = אשה העוסקת בזנות
קדש = איש העוסק בזנות
- יט' לא תבוא... בית ה' וכו' = אסור להביא לקרבן בהמה שניתנה לזונה בתור אתנן, או בהמה שהוחלפה בכלב
- כ' לא תשיך = אסור לקחת רבית על הלואה
נשך = רבית
- כ"א בכל משלח ידך = בכל עיסוק שלך
- כ"ב כי דרוש ידרשנו = יתבע אותו ממך
- כ"ג תחדל = תמנע, לא תדור

ואל כליך = אל הסל שלך **כ"ז**

בקמת רעך = בשדה התבואה של חברך **כ"ו**
מלילות = שבלים, שמוללים אותם להוציא את הגרעינים שלהם
חומש = כלי קצירה גדול
לא תניף = לא תוריד (לקצור)

פרק כ"ד

- א' ספר כריתות = גט, שטר גירושין
- ד' אחרי אשר הוטמאה = אחרי אשר נשאה לאיש אחר, נחשב הדבר כאלו טמאה היא לבעל הראשון
ולא תחטיא את הארץ = עברה זו גורמת שיהיה חטא בארץ
- ה' ולא יעבור עליו לכל דבר = פטור הוא מכל חובה ציבורית
- ו' לא יחבול רחיים = אסור לקחת במשכון - רחיים (2 אבנים זו על זו שטוחנים בהן תבואה)
רכב = שם האבן העליונה של הרחיים (והתחתונה - נקראת "שכב")
כי נפש הוא חובל = אם לוקח הוא רחיים במשכון, כאלו לוקח הוא את נפשו של בעל הרחיים, כי רק הרחיים מספקות לו קמח
- ז' והתעמר = ישתמש בו שימוש
- ח' השמר בנגע הצרעת = להראותו לכהן שמא טמא הוא
- י' כי תשה = אם תהיה נושה, מלוה או כל בעל חוב
משאת מאומה = איזה שהוא חוב
לעבוט עבוטו = לקחת את המשכון
עבוט = משכון
- י"ג צדקה = זכות
- י"ד לא תעשוק = איסור לא תעשה לעכב שכר של מישהו
- ט"ו ולא תבוא עליו השמש = לא תשקע השמש לפני שהחזרת את העבוט לעני
- ט"ז לא יומתו וכו' = כל אדם ימות בגלל חטאו הוא
- י"ז ולא תחבול וכו' - איסור לא תעשה לקחת משכון מאלמנה
- י"ח ויפדך = פדה (ה'), הוציא אותך
- י"ט עומר = אלומת שיבולים
- כ' כי תחבוט זיתך = כשתמסוק, תקטוף את הזיתים על ידי חבטה, הכאת הענפים.
לא תפאר = אל תחפש בענפי העץ זיתים בודדים שעדיין לא נפלו.
- כ"א לא תעולל - אל תבצור את העוללות, אשכולות עם מעט ענבים.

פרק כ"ה

- ב' אם בן הכית הרשע = אם הרשע חייב הכאה (39 מלקות), אז "והפלו השופט" - צריך השופט להעניש אותו מלקות כשהוא כפוף ("והפילו").
כדי רשעתו = הכמות המתאימה לרשעתו
- ג' ונקלה אחיך = יגיע לקלון, בושה
- ד' לא תחסום שור בדישו = כשהוא עובד בדישה
- ה' לא תהיה... החוצה = אסור לאלמנה להינשא למישהו מחוץ לאחים.
יבמה = היבם שלה, האח של הנפטר
ויבמה = ייבם אותה, ישא אותה לאישה
- ו' יקום על שם אחיו המת = הבן שיוולד יחשב כמי שנושא את שם הנפטר
ולא ימחה שמו מישראל - ובכך לא ימחה שם הנפטר מישראל
- ז' מאן = מסרב, לא רוצה
יבמי = ליבם אותי
- ט' וירקה בפניו = לפניו, על הארץ
- י"א והחזיקה במבושיו = במקום הצנוע
- י"ב וקצותה את כפה = חייבת היא לשלם לאיש דמי בושה שגרמה לו
(וכאילו קוצצים את כפה)
- י"ג אבן ואבן מיד משקל = אבן גדולה ואבן קטנה להשתמש בהן ברמאות
(במכירה - להשתמש באבן קטנה ובקניה - להשתמש באבן גדולה)
- י"ד איפה ואיפה - מידת נפח
- ט"ו אבן שלמה בצדק - אבן שהיא גם אבן צדק, כיוון שהיא שלמה
- ט"ז עול = שקר, רמאות
- י"ח אשר קרך = שהזדמן לך
ויזנב בך כל הנחשלים אחריו = הרג בך כל האחרונים החלשים המשולים לזנב
ואל ירא א-לוקים = עמלך לא ירא את ה'
- ט"ט בהניח... לך = כשתגיע לארץ ישראל, תכבוש אותה וה' יתן לך מנוחה
מכל האויבים מסביב.
תמחה את זכר עמלק = תשמיד כל דבר שמזכיר את עמלק, ששם עמלק עליו.

פרק כ"ו

- א'** נחלה = אחוזת עולם
וירשתה = תירש, תכבוש אותה
- ב'** ולקחת = אז, לאחר שתבוא אל הארץ תכבוש אומה ותשב בה, תקח וכו'
מראשית = מהפירות הראשונים שהבשילו
תביא מארצך = תכניס לביתך מהאדמה שלך
טנא = סל
אל המקום וכו' = בית המקדש
- ג'** הגדתי היום = עצם הבאת הביכורים יש בה כמו הגדה, אמירת תודה לה'
- ה'** וענית ואמרת = תאמר בקול. עניה במקרא היא אמירה בקול גבוה
ארמי אובד אבי = פרשני הפשט מבארים שהכונה לאברהם אבינו (או לכל האבות שהיו) והוא היה אובד, נודד ותועה ממקום למקום. ולפי פיסוק הטעמים מתקבל פירוש חז"ל שדרשו פסוק זה על לבן הארמי שרצה לאבד, להשמיד את אבי יעקב
במתי מעט = במעט אנשים
מתים = אנשים (סימן יפה לזכור זאת ולהבדיל מילה זו ממתים - כששתי הנקודות מתחת ל-מ' של מתים עומדות - פירושו אנשים עומדים חיים, וכשהן שוכבות פירושו לא חיים - אבן עזרא)
עצום = חזק
ורב = וגדול במספר
- ו'** וירעו = הרעו, עשו לנו רע, תנאים קשים
ויעננו = עינו, הציקו לנו בעבודה קשה
- ז'** ענינו = צרותינו
עמלנו = עבודתנו שהיתה לשוא, ללא מטרה חשובה
לחצנו = הלחץ של מצרים, עלינו לסיים במהירות את העבודה
- ח'** ובמורא גדול = גילוי השכינה שבא כתוצאה מהניסים הגדולים שהיו במצרים
- ט'** ויביאנו אל המקום הזה = בית המקדש
- י"א** ושמחת אתה והלוי והגר = אתה חייב לשמוח ולשתף את הלוי והגר שצריכים את עזרתך
- י"ב** תכלה = תסיים, תגמור
- י"ג** בערתי הקודש = הוצאתי את המעשר
לא עברתי ממצותיך = לא חטאתי בהפרשת המעשר בזדון, אלא קיימתי נכון את המצוה
ולא שכחתי = וגם לא עברתי בשגגה על מצוותיך
- י"ד** לא אכלתי באוני = לא אכלתי מעשר עני שהוא קדוש כשאני אונן (מי שקרובו נפטר ועדיין לא נקבר)

ולא בערתי ממנו בטמא = ולא אכלתי אותו כשאני טמא, או כשהאוכל
טמא
ולא נתתי ממנו למת = לא השתמשתי בפדיונו (הכסף שבו פודים את
המעשר השני) לצורך מת

השקיפה וכו' = תפילה לה' שיראה את עם ישראל ברחמים ט"ו
ממעון קדשך = מהשמים שהם כאילו המעון, הבית הקדוש שלך

האמרת = החשבת מאוד, כמו אמיר - פסגת העץ ט"ז

האמירך = החשיב אותך מאוד ט"ח

ולתתך עליון = ה' יביא אותך להיות עליון על כל הגויים, בכך שיהללו ט"ט
אותך על שאתה העם נבחר לה', ויהיה לך שם טוב

פרק כ"ז

- ב' ושדת = תסוד את האבנים בסיד לבן (כדי לכתוב עליהן אחר כך בצבע שחור)
- ה' לא תניף עליהם ברזל = אסור להרים על האבנים ברזל לסתת אותן
- ח' באר היטב = כתיבה ברורה היטב
- ט' הסכת = השקט, הקשב בשקט
היום הזה נהיית לעם = ביום מתן תורה
- ט"ו ארור = מקולל, יהא חסר ברכה חסר טובה, עונש שיבוא עליו מן השמיים
מסכה = פסל ממתכת שמנסכים אותה, יוצקים את המתכת כשהיא חמה לתוך תבנית
חרש = אמן, בעל מלאכה
- ט"ז מקלה = מבייש מזלזל
- כ"ז מסיג גבול = מבריח את הגבול, מגדיל את שטח אדמתו בהזזת הגבול לתוך שטח חברו
- כ"ח משגה עוור = מטעה, מכשיל את העוור
- כ' כי גילה כנף אביו = מעשה זה פוגע בכבוד אביו, כאילו הסיר את כנף אביו שפרש בשעה שקידש אותה
- כ"ה להכות נפש דם נקי = לא דוקא להריגת נפש אלא גם להטות דין
- כ"ו אשר לא יקים = לא מקבל עליו את עול המצוות, פורק מעליו את החובה לקיים אותן

פרק כ"ח

- ב'** והשיגוך = הברכות יגיעו אליך
- ד'** שגר אלפיך = ולדות הבקר שלך
עשתרות צאנך = ולדות הצאן שלך
- ה'** טנאך = שלך
משארתיך = כלי הבצק, העריבה שבה לשים את הבצק
- ז'** נגפים = מוכים
- ח'** יצו ה' אתך את הברכה באסמיך = ה' יתמיד את הברכה באוצרות התבואה שלך
אסם = מחסן תבואה
ובכל משלח ידך = בכל דבר, עיסוק שתעשה
- י'** וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך = העמים יראו, ידעו שה' הוא הנאמן עליך, בו אתה מאמין
- יא'** והותירך ה' לטובה = ישפיע עליך טובה יתירה, שפע של טובה
- כ'** ישלח ה' בך את המארה = את הקללה, העדר, חסרון הטובה, הברכה
את המהומה = שלב שני בעונש, שתבוא עליו מהומה בלבול ובהלה שלא יוכל לנהוג בהגיון ובמחשבה
ואת המגערת = מגרעת, חסרון כתוצאה מהמהומה, הבהלה יגרמו נזקים
רוע מעלליך = מעשיך הרעים
- כ"ב** שחפת, קדחת, דלקת, חרחור, חרב = מחלות חום בגוף האדם
ובשדפון ובירקון = מכות תבואה: שדפון - השחרת התבואה מרוב חום ירקון - התבואה מתיבשת כשהיא עדיין ירוקה
עד אבדך = עד שתאבד, תישמד
- כ"ג** שמיך - נחושת, והארץ - ברזל = דימוי ליובש, שלא ירד מטר
- כ"ה** לזענה = זועה, חרדה, דבר שמזעזע כל רואה
- כ"ו** ואין מחריד = ואין מפחיד, מבריח את העופות
- כ"ז** בשחין מצרים ובטחורים ובגרב ובחרס = סוגים שונים של מכת שחין הפוגעים בחלקי הגוף השונים
- כ"ח** ותמהון לבב = טרוף הדעת, מתוך פחד מתמיד
- כ"ט** וכלות אליהן כל היום = עיניך יצפו מאוד לבואן עד שיחלשו מאוד
ואין לאל ידך = אין לך כח לשנות הדבר, להחזירם מהשבי
- ל"ג** ורצוץ = שבור, חלש מאוד

	ל"ה	קדקדך = ראשך
	ל"ז	לשמה = כולם ישתוממו, יתפלאו על מה שקרה לך למשל = לדוגמה, הגויים יספרו עליך כדוגמא למי שנענש קשה על ידי ה' לשנינה = לאמרות, דיבורים של לעג
	ל"ח	יחסלנו = יאכלנו, ישמידנו. (אחד ממיני הארבה נקרא חסיל)
	ל"ט	ולא תאגור = לא תאסוף
	מ'	לא תסוך = לא תמשח על גופך כי ישל = כי פרי הזית יפול
	מ"ב	יירש = יכבוש, כלומר ישמיד הצלצל = הארבה (מין ארבה שמשמיע קול צלצול)
	מ"ט	ישא גוי מרחוק = יקרא לגוי מרחוק שיבוא להענישך כאשר ידאה הנשר = באופן מהיר כמו שהנשר דואה, מסתער במהירות על הטרף אשר לא תשמע לשונו = שלא תבין את שפתו, כלומר גוי רחוק ביותר
	נ'	גוי עז פנים = שפניו עזים, קשים, שאין לו עדינות ורחמנות לא ישא פנים לזקן = שלא יכבד זקן ונער לא יחון = לא יתן חנינה, רחמים לילדים
	נ"ב	והצר לך = יעשה מצור עד רדת חומותיך = עד שתפולנה החומות
	נ"ג	במצור = במצב של מצור על העיר ובמצוק = במצב של מצוקה, שאין לך ברירה יציק לך = יגרום לך מצורה, צער
	נ"ד	האיש הרך בך... תרע עינו = גם האיש העדין והרך יפגע בקרוביו, בגלל מצוקת הרעב, וגם לא יתן לאחים ממה שיותיר, שישאיר
	נ"ו	אשר לא רנסתה כף רגלה הצג על הארץ = כל כך ענוגה ורכה היא שלא העזה עד כה להעמיד רגליה על הארץ
	נ"ז	ובשלייתה = שק העור שעוטף את העובר
	נ"ט	והפלא ה' את מכותיך = ה' יכה מכות פלא נדירות באכזריותן מכות גדולות ונאמנות = מכות גדולות וקיימות, שאינן חולפות
	ס'	את כל מדוה מצרים = מחלות מצרים, שם כולל לכל מחלות מצרים אשר יגורת = שפחדת

יעלם = יעלה, יביא אותם	ס"א
ונסחתם = תיעקרו	ס"ג
לא תרגיע = לא תהיה לך רגיעה לב רגז = לב מלא פחד וכליון עיניים = געגועים גדולים עד שהעיניים כלות, נחלשות מאוד ודאבון נפש = עצבות, צער	ס"ה
תלואים לך מנגד = החיים שלך יהיו כמו דבר תלוי, לא בטוח, כי הם יהיו מסורים בידי אחרים ולא תאמין בחיך = לא תראה בחיך דבר נאמן, דבר קיים ובטוח	ס"ו
בבוקר תאמר וכו' = מרוב צפייה לישועה ולמצב טוב יותר, בבוקר תאמר הלוואי ויגיע הערב ולהפך, בערב תאמר הלוואי ויגיע כבר הבוקר	ס"ז
והתמכרתם שם לאויבך לעבדים וכו' = תשתדלו להימכר לאויבים לעבדים ולשפחות אך הם לא ירצו בכם כיון שיהיו הרבה מידי	ס"ח

פרק כ"ט

- ב' המסות הגדולות = הניסים הגדולים
האותות = הניסים שיחזקו את האמונה בה'
המופתים = הניסים שהיו שינויים גדולים בטבע - 10 המכות
- ג' ולא נתן ה' לכם לב לדעת = כל הניסים האלה לא הועילו, לא הספיקו ללמד אתכם להאמין בה'
- ד' לא בלו = לא התישנו
- ה' למען תשכילו = כדי שתצליחו
- ו' נצבים = עומדים
- ז' מחוטב עציץ = גם חוטב, כורת העצים להבערה
עד שואב מימך = עד שואב המים מהמעין, או הבאר להשקות את התושבים. חוטבי העצים ושואבי המים היו האנשים הפשוטים בעם
- ח' לעברך בברית ה' א' ובאלתו = המעמד הזה שבו היו נצבים כולם היה כדי לכרות ברית עם ה' ולקבל על עצמם באלה, שבועה שיש בה קללה לשמור את כל דברי הברית
- ט' ואת אשר איננו פה וכו' = הברית נכרתה גם עם אנשים שאינם שם אלא יוולדו בעתיד עד סוף כל הדורות
- י' שקוציהם, גלוליהם = כינויים בזויים לעבודה זרה
- יא' לבבו פונה היום = חושב הוא לסור מדרך ה'
שורש פורה ראש לענה = האיש או האנשים הפונים לעבודה זרה דומים לשורש, צמח העושה פרי ראש ולענה - צמחים ארסיים - להרעיל את העם
- יב' והתברך בלבבו = ישלה עצמו לחשוב שרק ברכה תבוא עליו
כי בשרירות ליבי אלך = למרות שאלך בקשיות לבי
למען ספות הרוה את הצמאה = דברים אלה הם של משה, מי שחושב כך הרי הוא מוסיף מעשים רעים ("צמאה") על המעשים הטובים, המותרים ("רוה") כלומר, בתחילה מרשה הוא לעצמו מעשים שאינם כ"כ חמורים ועם התרבויות התאוה מגיע הוא למעשים רעים מאוד
- יג' לא יאבה = לא ירצה
יעשן אף ה' = יכעס
ירבצו בו כל אלה = הקללה תרבץ בו כמו חיה הרובצת, שוכבת
- יד' תחלואיה = מחלותיה
חילה = הביא עליה מחלות
- טו' גפרית ומלח וכו' = הארץ תהיה דומה לארץ שרופה ע"י גופרית ומלח

שאינה פורייה, אינה מגדלת שהוא יבול

כ"ה ולא הלך להם = לא נתן לישראל חלק בהם, כי רק ה' הוא חלקו של עם ישראל

כ"ז ויתשם = נתש, עקר אותם ממקומם

כ"ח הנסתרות לה' אלוקינו = המעשים הנסתרים שעושים בני האדם אין אנחנו אחראים, ערבים להם אלא הקב"ה היודע שופט עליהם והנגלות - לנו ולבננו עד עולם = המעשים הגלויים כולנו ערבים להם: "כל ישראל ערבים זה לזה"

פרק ל'
א'

והשבות אל לבבך = תהרהר בתשובה
אשר הדיחך = שה' השליך אותך בגלות

ב' ושבת עד ה' א' = תשוב לעבוד את ה'

ג' ושב ה' א' את שבותך = ישוב אתכם מהגלות

ד' נדחך = האיש הגולה והנידח מארצך
יקבצך = יקבץ, יאסוף אותך

ו' ומל ה' א' את לבבך וכו' = מילת הלב, הכנת ה' לעבודת ה', יסור מעל
הלב את התאוות הרעות

ט' והותירך ה' א' בכל מעשה ידיך = תהיה ברכה רבה במעשה ידיך, שיהא
בה יתרון

יא' כי המצווה הזאת = שם קיבוצי לכל מצוות התורה
לא נפלאה היא ממך = לא מכוסה, נעלמת ממך

ט"ז וחיית ורבית = תחיה ותרבה

פרק ל"א

- ב' לצאת ולבא = למלחמה ולהנהגה
- ו' חזקו = במעשיכם שיהיו זריזים
ואמצו = ברוחכם
אל תיראו = שרוחכם תהיה חזקה
ואל תערצו = שלא תרגישו חולשה בגופכם
לא ירפך = לא ירפה ממך, לא יעזוב אותך
- ז' תביא את העם = עם העם
תנחילנה = תחלק אותה לנחלה לישראל
- ח' לא תירא = לא תפחד
ולא תחת = לא תרגיש חולשה גופנית (מתוך פחד)
- ד"ד הן = הנה
קרבו ימין למות = ימין מתקרבים לשעת פטירתך
- ט"ז וקם = יקום במרידה
וזנה = יסור מאחורי ה'
- י"ז והסתרתי פני מהם = אסלק השגחתי מהם
והיה לאכול = יהיה לטרף, לפגיעה על ידי העמים
ומצאוה = יפגעו בו
הלא על כי אלוקי בקרבי = כיוון שה' עזב אותי
- י"ט את השירה = את שירת האזינו
שימה בפיהם = צוה אותם ללמוד אותה על פה
למען תהיה לי השירה הזאת לעד = להצדיק את מידת הדין בענישה
- כ' כי אביאנו = אני אקיים את הבטחתי, אבל...
ידשן = ידשן, ישמן מרוב שפע
וניאצוני = ינאצו, יכעיסו אותי
- כ"ד ככלות משה = כאשר כילה, סיים
עד תמם = עד סיומם
- כ"ו לקוח = (מקור משמעות צווי)
- כ"ז את מריך = את רוחך המורדת
ממרים = מורדים, מתנגדים
ואף כי אחרי מותי = וכל שכן
- כ"ח ואעידה = אעיד, אזהיר
- כ"ט וקראת = תקרה

פרק ל"ב

- א' אמרי פי = דברי
- ב' יערוף כמטר לקחי = דברי יתקבלו, יטפטפו כגשם
 לקחי = דברי
 יערוף = יטפטף
 כשעירים = כטיפות הגשם הדקות שהרוח מניפה אותה על דשא
 כרביבים = כטיפות הגשם היורדות בחוזקה
- ג' כי שם ה' אקרא = כשאקרא בשם ה', כשאומר את שבחו
 הבו גודל לאלוקינו = אתם תנו כבוד לה'
- ד' הצור = ה' החזק
 תמים = שלם, ללא פגם
 פעלו = מעשהו
 א-ל אמונה = נאמן לבוטחים בו
 האין עוול = אין אי צדק בהנהגתו
- ה' שחת לו = אם מישהו משחית מעשיו, משחית, מקלקל הוא לעצמו
 לא, בניו מומם = אין ההשחתה הקלקול בה' אלא בבניו, המום החסרון -
 בהם
 דור עיקש ופתלתול = ישראל הם דור עקום ומקולקל במעשיו, שקשה
 ליישר אותו
- ו' הלה' תגמלו זאת = האם התנהגותכם הרעה היא הגמול (הטובה) שאתם
 גומלים לה' על כל מה שהטיב לכם?
 עם נבל = מתנהג בניבול, באופן שפל (כמו עלה נובל)
 הלא הוא אביך קנך = הלא ה' הוא אביך, ברא אותך
 ויכוננך = ביסס אותך, חיזק אותך בכל הדברים הדרושים
- ז' ימית עולם = העבר של עם ישראל
 בינו = שימו לב
 שנות דור ודור = מה שקרה במשך הדורות
- ח' בהנחלת עליון גויים = כשחילק ה' נחלות לגויים
 יצב גבולות עמים = הציב וקבע גבולות לעמים
 למספר בני ישראל = לפי מספר משפחות בני ישראל שירדו למצרים - 70
- ט' כי חלק ה' עמו = עם ישראל נחשב לחלק מה', כביכול
 יעקב חבל נחלתו = עם ישראל נחשב לאדמת נחלתו של ה', כביכול
- י' ובתוהו ילל ישימון = המדבר הוא מקום תהו שנשמעים קולות יללה של
 חיות או רוחות והוא נקרא גם ישימון
 יסובבנהו = ה' סובב אותו להגן עליו
 יבוננהו = התבונן והשגיח עליו
 יצרנהו = ינצור, ישמור אותו
 כאישון עינו = כמו אישון העין שלו, כביכול שמירה מעולה

- א"א** הנשר לא מפתיע את גוזליו אלא מרחף מעל הקן לפני שמעיר אותם, כך הקב"ה מנהיג את ישראל באהבה וברחמים
אברתו = כנף שלו
- א"ב** ה' בצד ינחנו וכו' = ה' מנהיג את ישראל להדו ואין איתו כוח אלוהי אחר
- א"ג** ירכיבהו על במותי ארץ = ה' העלה את ישראל אל המקומות הגבוהים של ארץ ישראל
ויאכל תנובת השדי = והאכיל אותם מפירות השדה
ויניקהו דבש מסלע = הניק אותו, את עם ישראל מדבש הפירות שגדלים בין הסלעים
ושמן מחלמיש צור = ומהשמן הבא מזיתים הגדלים בין הסלעים
- א"ד** חלב כרים = שומן של כבשים
אילים בני בשן = אילים הגדלים בבשן, הידועים בטיבם
ועתודים = תישום
חלב כליות חיטה = קמח הנעשה מהחלב, מהמשובח שבחיטה (כליות חיטה - החלק הפנימי שבגרעין החיטה)
ודם עינב תשתה חמר = גם יין משובח (דם עינב) יהיה להם לרוב חמר = יין
- א"ו** וישמן ישורון ויבעל = ישורון, ישראל ישמן, ישבע מרוב השפע ויבעט, חלילה, בטובה. כלומר, יכפור במי שנותן לו את כל השפע
שמנת עבית כשית = מרוב ששמנת נעשת מכוסה שומן (שכבה שמעל הבשר)
ויטוש אלוה עשהו = מרוב טובה ושפע שקיבל נטש, עזב את מי שעשה אותו
וינבל דור ישועתו = ביזה השפיל את הקב"ה החזק המושיע אותו
- א"ז** יקניאהו בזרים = יכעיסו אותו בעבודה זרה
- א"ח** יזבחו לשדים = יזבחו לכוחות זרים, שהעמים מחשיבים אותם לבעלי יכולת אבל הם "לא אלוה" - אין בהם שום כח א-לוהי
לא שערום אבותיכם - אבותיכם לא יראו מהם
- א"ח** צור ילדך תשי = אתה שוכח את מי שילד אותך
ותשכח אל מחוללך = מולידך
- א"ט** וינאף = כאף, כעס
- כ'** בנים לא אמון במ = שאין בהם אמונה, שאינם נאמנים
- כ"א** בגוי נבל = גוי שפל, מושחת בהתנהגותו
- כ"ב** קדחה = בערה
ותיקד = יקדה, בערה
עד שאול תחתית = עד תחתיות הארץ

ותלהט מוסדי הרים = ליהטה, שרפה גם את יסדות ההרים

- ל"ג אספה עלימו = אכלה, אשלח בהם את כל הרעות
חצי אכלה במ = אגמור את החצי בהם
- ל"ד מזי רעב = אנשים שימותו מרעב שיאכל בהם
לחומי רשף = אכולי להבה, כלומר, אכולים מלהט הצמא והרעב הבוער
בהם כאש
וילקט מירי = אבדן, מות מר, סוגים שונים של מיתות קשות
חמת זוחלי עפר = ארס זוחלים ממית
- ל"ה תשכל = תשמיד
אימה = פחד
- ל"ו אפאיהם = אשמיד את פאותיהם, כלומר, גם את קצבות העם
אשביתה מאנוש זכרם = אבטל, אשמיד את זכרם מקרב בני האדם,
חלילה
- ל"ז לולי כעס אויב אגור = (לא עשיתי זאת - פס' כ"ו) שמא יכעיסוני אויבי
ישראל
פן יאמרו ידינו רמה = שלא יאמרו הגויים בכוחם הגדול הכניעו והשמידו
ולא עשה זאת ה' חלילה
פן ינכרו צרימו = שמא יתיחסו הצרים, האויבים באופן זר להצלחתם
(ולא יחשבו שהם שליחים של הקב"ה להעניש את בניו)
- ל"ח כי הגוי אובד עצות המה = הגוי, הגויים כולם אין להם עצה, הבנה במה
שקורה
- ל"ט יבינו לאחריתם = לסופם המר, שבו ינקום ה' נקמת עמו מהם
- ל' כי צורם מכרם = ה', צור ישראל מכר, הפקיר את בניו
וה' הסגירם = ה' הסגיר, מסר את בניו בידי האויבים
- ל"א כי לא כצורנו צורם = (המשך דברי הגויים, לא חכמו) היו אומרים שה'
צורם של ישראל אינו כצורנו, כאלוקינו, אלא הוא חזק יותר
ואויבנו פלילים = דברי משה: אויבנו הם שופטים, חוקרים ודנים בדבר
ומבינים שאין הצור שלנו, הקב"ה כצורם
- ל"ב כי מגפן סדום גפנם = הגויים נמשלו לגפן שבאה מסדום, יפה מבחוחץ
אבל הענבים מרים וארסיים
ומשדמות = ומשדות
ענבי ראש = ענבי רעל
למו = להם
- ל"ג חמת = ארס
תנינים = נחשים
- ל"ד כמוס = שמור

חתום = סגור, גנוז

- ל"ה** לי נקם ושלם = הנקמה בגויים תבוא ממני
לעת תמוט רגלם = כשהנקמה תבוא רגלם, חסנם וחזקם יתמוטט, יפול
כי קרוב יום אדם = יום אסונם, יום העונש שלהם
נחש עתידות למו = והפורענות תבוא במהרה עליהם
- ל"ו** ידין ה' עמו = יריב את ריב עמו, יעניש את אויביו
ועל עבדיו יתנחם = יתחרט על הצרות שמביא על עמו
כי יראה כי אזלת יד = כשיראה שאין עוד כוח לעם לסבול הצרות
ואפס עצור עזוב = כלומר כשיראה ה' שאין מי שנושיע ע"י עוצר, מושל
וגם אין אדם עזוב לנפשו, כלומר, חפשי
- ל"ז** ואמר אי א-להימו = ה' יאמר לישראל (כשיבוא לנקום נקמתם מהגויים):
היכן האלוהים שלהם (בלעג)?
צור חסיו בו = הצור, האלוהים שחסו, בטחו בו
- ל"ח** חלב זבחמו = החלב, החלק החשוב שבזבחים שלהם שהקריבו לעבודה
זרה
יין נסיכם = היין שהיו מנסכים לעבודה זרה
יהיו עליכם סתרה = מגן
- ל"ט** ראו עתה וכו' = המסקנה שצריכים ישראל להסיק, להחליט היא שה'
הוא האלוקים היחיד האמיתי ואין איתו אחר
מחצתי = הכיתי
- מ'** כי אשא אל שמיים ידי = אומר ה', אני נשבע בשמיים
ואמרתי ה' אנוכי לעולם = אני נשבע בחיי הנצח שלי
- מ"א** אם שנותי ברק חרבי = כאשר אשנן, אחדד את חרבי המבריקה
ותאחז במשפט ידי = וידי תאחז במשפט לשפוט את החייבים
- מ"ב** אשכיר חצי מדם = החצים שלי יפגעו בהרבה אנשים עד ש"ישכרו" מרוב
דם
מדם חלל ושביה = מדם אנשים אויבים שיהרגו במלחמה ובשבי
מראש פרעות אויב = מראשו הפרוע של האויב
- מ"ג** הרנינו גויים עמו = אתם הגויים שבחו את עם ישראל
כי דם עבדיו יקום = כאשר ינקום מאויבי ישראל את הדם ששפכו
ונקם ישיב לצריו = לאויביו
וכפר אדמת עמו = בנקמת ה' שתהיה ע"י ישראל, יכפר עם ישראל את
אדמתו מהדם הנקי אשר נשפך בה
- מ"ה** ויכל = כשכלה כשגמר
- מ"ו** מעיד = מזהיר, מתרה
אשר תצווים = כדי שתצוו את בניכם

מ"ז רק = חסר ערך

מ"ח בעצם היום הזה = ביום שקרה משה את השורות באוזני העם

מ"ט על פני יריחו = מול יריחו

נ"א על אשר מעלתם בי = לא האמנתם (מספיק)
לא קידשתם אותי = גרמתם שלא אתקדש
במי מריבות קדש = בעניין "מי- מריבה" שקרה במקדש

נ"ב מנגד = מרחוק
ושמה לא תבוא = ולשם לא תכנס

פרק ל"ג

- א' איש האלוקים = נביא ה' שהתקדש מאוד, והיה קרוב אליו ביותר
- ב' ה' מסיני בא = התגלה לעם ישראל בהר סיני, להשרות שכינתו בתוכם, לתת להם את התורה ולהוליכם לארץ ישראל
 זרח משעיר למו, הופיע מהר פארן = מקומות אלה הם בין הר סיני לערבות מואב ונזכרו כאן להראות שה' הזריח אורו בשעיר ובפארן כשהתגלה על ישראל
 ואתה מרבבות קודש = בא מתוך רבבות קדושים - מלאכיו העומדים לפניו לשרתו
מימינו אש דת למו = התורה שהיא דת אש ניתנה להם מימינו של הקב"ה, כביכול
- ג' אף חובב עמים = גם מחבב הוא את שבטי ישראל
כל קדושי בידך = כל קדושי ה', בני ישראל, הם בידך, מסורים לך
והם תוכו לרגליך = הם, ישראל, מוכנים להיכנע לפניך
ישא מדברותיך = נשא ישראל, קיבל את דברותיך - 10 הדברות
- ד' מורשה = ירושה
קהלת יעקב = לקהילות יעקב, קהילות ישראל
- ה' ויהי בישורון מלך = כשהתאספו ישראל בהר סיני לקבל את התורה היה בישורון, בישראל, מלך - קבלו עליהם את ה' למלך
- ו' יחי ראובן ואל ימות = ברך את שבט ראובן שיזכה לחיים טובים ויתקיים ויהי מתיו מספר = כלומר "ואל" (שכתוב בראשית הפסוק) יהיו אנשיו מספר קטן
מתיו = אנשים
מתים = אנשים
- ז' שמע ה' קול יהודה = בתפילתו
ואל עמי תביאנו = תשוב איתו בשלום מהמלחמה
ידיו רב לו = בידיו יריב את ריבו עם אויביו
ועזר מצריו תהילה = אתה ה' עזור לו מצריו
- ח' תומיך ואוריך לאיש חסידך = ה', האורים והתומים שלך מסורים ללוי שהוא איש חסיד, נאמן לך
אורים ותומים = שם המפורש שנכתב על קלף ושמו אותו בין כפלי החושן
אשר ניסיתו במסה = שניסית אותו במסה, בנסיונות הגדולים במדבר
תריבוהו על מי מריבה = רבת אותו, הוכחת אותו בעניין מי מריבה
- ט' האומר לאביו ולאימו לא ראיתו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע = בחטא העגל היה מוכן לפגוע, על פי קריאת משה, בכל מי שחטא בעגל
כי אמרתך = כי שמרו את דברך, צוויך
ינצרו = ישמרו
- י' יורו משפטיך ליעקב = ילמדו את התורה לעם ישראל

ישימו קטורה באפך = יקריבו קטורת לריח ניחוח לה'
וכליל על מזבחך = יקריבו קורבן עולה, העולה כולו לה'

א"א ברך ה' חילו = רכושו
ופועל ידיו תרצה = מעשה ידיו יצליח
מחץ מתנים קמיו = הכה מכת מחץ מכה קשה במותני הקמים עליו
ומשנאיו מן יקימון = ואת שונאיו שלא יקומו עליו

ב"ב ידיד ה' = אהוב לה'
ישכון לבטח עליו = ירגיש בנחלתו בוטח בה'
חופף עליו כל היום = ה' מכסה אותו, מגן עליו תמיד
ובין כתפיו שכן = ה' שוכן בין הרי בנימין, והכוונה למקדש ולמשכן שהיו
בנחלת בנימין

ג"ג מגד = המובחר שבפירות
ותהום רובצת תחת = ממי התהום הרובצים למטה

ד"ד וממגד תבואות שמש = פירות הגדלים בעזרת השמש
וממגד גרש ירחים = פירות המבשילים מחודש לחודש בכוח אור הירח
גרש = פרי

ט"ו ומראש הרי קדם = פירות הגדלים בראשי ההרים העתיקים
גבעות עולם = גבעות הקיימות מעולם

ט"ז וממגד ארץ ומלואה = פירות הגדלים בארץ בכלל
ורצון שוכני סנה = הברכה באה מרצון ה' השוכן בסנה, כלומר שנגלה
למשה בסנה
תבואתה = תבאנה (הברכות)
ולקודקוד נזיר אחיו = לראשו של המכובד באחים

י"ז בכור שורו הדר לו = יוסף משול (דומה) לבכור שבשוורים שיש לו כוח
והדר
וקרני ראם קרניו = ודומה לראם המתהדר בקרניו (ראם- שור בר שיש לו
קרניים ארוכות ויפות)
בהם עמים ינגחו יחדיו אפסי ארץ = בקרניו, כלומר בכוחו, ינגח את
העמים עד קצות הארץ, וניצחון גדול
והם רבבות אפריים = בני יוסף הם האלפים הרבים של אפריים

י"ח שמח זבולון בצאתך = למסחר בים
ויששכר באהליך = יששכר ישמח בשבתו באוהליו

י"ט עמים הר יקראו = העמים שזבולון יסחר אתם ירצו לבוא להר ה'
כשבמשך הזמן ישמעו עליו מהפגישות עם זבולון
שם יזבחו = הגויים
זבחי צדק = זבחים אמיתיים לה'
כי שפע ימים ינקו = זבולון יזכה לאוצרות בים
ושפוני טמוני חול = וכן לאוצרות השפונים הטמונים בחול

כ"ו ברוך מרחיב גד = ברוך ה' המרחיב את גבול גד
כלביא שכן וטרף זרוע אף קדקודו = יושב הוא בנחלתו כמו לביא מוכן
לזנק ולטרוף במי שמפריע לו, כלומר להביס, להבריח את אויבי ולפגוע
בהם פגיעה קשה

כ"א וירא ראשית לו = גד ראה לשבת בנחלתו שבעבר הירדן המזרחי
כי שם חלקת מחוקק ספון = כי זוהי החלקה שייעד, נתן המחוקק - משה
ספון = מכוסה, נסתר
ויתא ראשי עם = בני גד הופיעו ראשיהם במלחמה עם אחיהם על הארץ
צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל = עשה את מה שהתחשב וכך עשה
צדק עם ה' ומשפט עם ישראל

כ"ב יזנק מן הבשן = דן דומה לאריה המוכן לזנק על אויביו גם אם הוא עלה
לצפון הארץ הקרובה לעבר הירדן המזרחי

כ"ג שבע רצון = שבע מרצונו של ה'
ים ודרום ירשה = נפתלי יירש את הדרום ואת המערב של הכנרת

כ"ד ברוך מבנים אשר = ברוך יותר מבנים אחרים, משבטים אחרים
וטובל בשמן רגליו = ארצו תהא מבורכת בעצי שמן זית עד שאפשר
יהיה לטבול את הרגל בשמן הרב

כ"ה ברזל ונחושת מנעליך = חומותיך יהיו מבוצרות, חזקות ונעולות בברזל
וכימיק דבאך = כל ימי חיך תהא ארצך זבת חלב ודבש
דבאך = זוב שלך (ד' ו-ז' מתחלפות)

כ"ו אין כאל ישורון = ישראל, אין כמו אלוקיך
רוכב שמים בעזרך = צריך אתה לזכור תמיד שהוא ה' הרוכב בשמיים
הוא תמיד עוזר לך
וגאוותו שחקים = וברוב גאוותו, יכולתו החזקה, נמצא הוא בשחקים,
בשמיים

כ"ז מעונה אלוהי קדם = ה' שקדם לכל הוא המעין המחסה, המגן על ישראל
ומתחת זרועות עולם = והוא ה' שולט גם מתחת, בעולם הזה כמו
זרועות התופסות את העולם

כ"ח בטח בדד = בבטחון לעצמו בארצו
עין יעקב = ישראל, מקורם ביעקב אבינו
אף שמיו יערפו טל = שמי הארץ יורידו טל

כ"ט ואשר-חרב גאותך = הקב"ה הוא כמו חרב הגאווה שלך
ויכחשו אויביך לך = האויבים, כשיראו את עזרת ה' לישראל במלחמות,
ישקרו לך ויסתירו את שנאתם לך
ואתה על במותיך תדרוך = בנצחון שלך, תעלה על ההרים הגבוהים של
האויבים

פרק ל"ד

- א' ראש הפסגה = אחד השיאים של הר נבו
- ג' ואת הככר = הככר היא בקעת יריחו, החלק הדרום-מערבי של בקעת הירדן
בקעת יריחו = ערבות יריחו
- ז' לא כהתה עינו = לא נחלשה ראיתו
ולא נס ליחו = לא השתנתה עדינותו ורעננות גופו כדרך הזקנים
- י' אשר ידעו ה' פנים בפנים = שה' התגלה אליו בדרגת נבואה גבוהה במיוחד
- ב"ב לכל האותות... ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול = האות ל' פירושה - "ביחס ל" ... כלומר לא קם נביא כמשה ביחס לכל הדברים הגדולים האלה
מורא = הפחד שבמעמד הר סיני

בס"ד,

דברי הספד שנאמרו באזכרת החודש חגי מויאל ז"ל

דני ועקנין – ראש עיריית באר-שבע

לא רק מספר שנותיו שחי, אלא מה שהשאיר אחריו.
וחגי ז"ל, אנחנו נמצאים כאן כדי ללמוד מדרכו. הייתי מתמצת אותם בשלושה דברים:

- אהבת חסד
- עשיית משפט
- "והצנע לכת עם ה' אלוקיך"

דרך שלושת אלה תומצתו חייו, אך ייסוריו של חגי מרקו אותו כזית. את המנורה מדליקים בשמן זית זך כתית...
את הזית חובטים, הוא נופל, אח"כ שמים אותו בין שתי אבנים ואח"כ כותשים ומכאן (ומתוכו) יוצא שמן...
חגי, למרות ייסוריו היה שמן זית זך שידע למלא את תפקידיו. אהב חסד, עשה _____ במשפט והיה צנוע.

אמר שלמה: "ראשית חכמה יראת ה'".

שלמה חטא בשני דברים: נשים וסוסים, והגיע למסקנה "ראשית חכמה יראת ה'".
חגי, לא רק למד השכלה ולא ידע רק חשבון ולא רק השכלה רחבה. הכל היה מבוסס על יראת ה' והשכלה כזאת מתקיימת.

כל מי שיראתו קודמת לחכמתו – חכמתו מתקיימת.

עבדתי עמו שנים. ראיתי שכשלמד ביסס את כל ידיעתו וחכמתו על יראת ה'.

אני רוצה לומר למשפחה. נשמתו של חגי ז"ל נמצאת כאן שנה. חשוב לקדמו ע"י מעשים, שאין הנפטר יכול לקדם את עצמו, "אל אמונה ואין עוול". באם זוהי ההתהדרות של הקב"ה שלא עושה עוול, יש הבדל בין ביי"ד של מטה וביי"ד של מעלה. בביי"ד של מטה, כל משפט הוא עם עמ' הקב"ה לא שופט רק את האדם עצמו, אלא גם את סביבתו,

משפחתו וסביבתו, ולכן יש חשיבות רבה לכל מה שנענה אחרי מותו, מפני שאלה הדברים שיזכו(?) אותו.
יהי רצון שילמד זכות על כל משפחתו...

הרב גמליאל

ברשות הרבנים, קהל קדוש, משפחה יקרה – דברי תורה לעילוי נשמתו של חברנו חגי ז"ל. אנו יודעים כמה אהב לשמוע דברי תורה. בפרשתנו אנו לומדים פרשת נדרים. התורה מאריכה בהלכות נדרים. האם יכול להפר נדרי ביתו, והבעל נדרי אשתו? ואחרי פרשה זו ה' מצווה את נקמת המדיינים. ובאם עם ישראל יוצא למלחמה ומנצח את המדיינים ומצהירים: "ולא נפקד ממנו איש", כולם חזרו בשלום. ויש מקום לשאול - למה התחילה בפרשת נדרים ולא בפרשת מדיין? בפרשת בלק מציע להחטיא את עמ"י בבנות מדין אז זוהי התשובה להצעת בלעם, למה לצאת למלחמה כי המה היו מכשול לעמ"י וצריך לנקום את נקמת... מה הקשר בין פרשת נדרים לפרשת בנות מדין?

הלכות נדרים בגדרי נדרים – שורש הנדרים הם דבר חמור מאוד. התרת נדרים בערב יוה"כ ובערב ראש השנה. הנדרים הם דבר מיוחד.

גמרא: "הנדרים הם איסורי חפצא, שבועה הם איסורי גברא. השבועה – שאדם נשבע לא לאכול או לא לשתות הוא קושר את ידיו על עצמו. החפץ מותר אבל לך אסור אבל החפץ הוא מותר לכולם. רק לך יש בעיה כי אתה נשבעת. הנדרים, הם איסור על החפץ. החפץ הוא אסור. אני לא אוכל מכיכר זו – החפץ הוא אסור. שרצים ורמסים הם אסורים על כל העולם. החפץ הוא, נדרים הם, כמו נבלות וטרפות שהחפץ אסור. אני נודר לא לאכול מפת זו – לי אסור אבל לכולם מותר.

גמרא במנחות: "לה' הארץ ומלואה".

"והארץ נתן לבני אדם" – אם כן, סתירה. פעם אתה אומר – הכל לה', ופעם אתה אומר הכל לבני אדם. אותה הגמרא לא קשיה כאן אחרי ברכה כאן לפני ברכה. הכל של ה' אחרי ברכה שלך. כל העולם שייך לבורא עולם. אנחנו אורחים זמניים. בבית האבל אנו מרגישים שהכל שייך לבורא עולם. ה' עושה לנו טובה כי אנחנו אורחים, אבל אתה מברך, מעשר. אתה מקבל רשות להשתמש ברכוש ה'. ומי שאוכל ללא ברכה, גוזל מריבונו של עולם. עניינו ועומקו של הנדר פירושו שאתה מסלק את הרשות שריבונו של עולם נתן לך ליהנות ממנו וכך אתה מגיע לאסור חפץ. אם כן, לפי זה עומקם של נדרים הוא חזק מאד, שאדם הוא אורח פה, הוא סמוך על שולחנו של ה'. שאדם יוצא למלחמה ויודע שהוא אורח בעולם הזה, ויודע שהכל שייך לה' וגם הוא שייך לה', והוא יוצא למלחמה מתוך אמונה ומנצח. הרמב"ם – מי שיוצא למלחמה מתוך אמונה, ה' מבטיח לו שהוא יצא מן המלחמה – "ולא נפקד ממנו איש".

אך כאשר חזרו ובאו עם השלל הגדול, נזף בהם משה קשות וכעס עליהם - "והחיתם כל נקבה". כעס עליהם מאד. על מה הוא כעס, ואנשים אלה חזרו בגבורה והביאו שלל ומשה אומר להם הביאו ונספור כמה שיש מכל דבר וניקח חכם לה'. מצד אחד אתה כועס ומצד שני אתה רוצה מעשר. מה עניין הכעס כאן?

כאשר אדם, בכל עניין, כאשר הוא חושב תאורתית, הוא יכול להתחלק(?) אבל בחיים העניינים קצת משתנים. כשאדם פותח עסק מתפלל לה' – תן לי הצלחה, ומרוויח. מה הוא אומר - אני כלכלן, אני מצליחן, הכל בידי. אבל אם הוא לא מצליח הוא שוב פונה לה', והתורה אומרת: "ה' (הוא ה)נותן לך את הכח לעשות חיל". ה' יתן לך את הרעיונות והעצות איך להרוויח. אבל בחיים זה אחרת. האדם מתפתה להאמין לעצמו.

אדם יוצא מתוך אמונה שהכל ביד ה', ובמלחמה צריך להפעיל כח ותכסיסים, ואחרי המלחמה אתה אומר אנחנו הצלחנו בזכות התכסיסים והגיבוש האדם מתפתה. לפני המלחמה היתה לכם אמונה, אבל אחרי המלחמה אתם רוצים שלל. קודם כל משה רוצה להחזיר אותם לשורש האמונה. תנו קודם כל מעשר ואחר-כך.

המשך הפרשה בקשתם של בני גד וראובן להישאר בעבר הירדן: "אחיכם יצאו למלחמה ואתם תשבו" אמרו לא נישאר פה נקים פה ערים לטפינו וגדרות צאן ונחלץ חושים להילחם עם אחינו בעבר הירדן.

למה משה כעס ואח"כ שמע אותם? מה היתה מהות הוויכוח כאשר באו למשה "אנחנו נחלץ חושים", "אם תעברו חלוצים לפי ה'" תבינו שרק בע"ה אפשר להצליח. הם הקדימו את הצאן לפני הטף. הממון חשוב להם יותר מהטף, ועל זה כעס משה. אם תתחזקו באמונה ותבינו שהכל ביד ה' אני מסכים, אבל אם...

כל הפרשה היא אותו רעיון.

טוב ללכת לבית אבל מאשר לבית משתה. "והחי ייתן אל ליבו", ונבין שהכל תלוי בדבר ה'. שהכל יהיה לעילוי נשמת חגי מויאל ז"ל.